

การศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

**A STUDY OF THE ROLE AS THE MORAL TEACHER OF THE MONKS
TEACHER IN WATPRACHAKOSITARAM SCHOOL AMPHAWA
SAMUTSONGKARM PROVINCE**

พระเสริมชัย ปญฺญาวโร (ทองกัลยา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม
อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

พระเสริมชัย ปณฺณาวโร (ทองกัลยา)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาธรรมนิเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A Study of the Role as the Moral Teacher of The Monks in
Watprachakositaram School Amphawa
Samutsongkarm Province**

Phra Sermchai Paññ waro (Tongkulaya)

A Thesis Submitted in Partial Fullfilment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Dhamma Communion)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การศึกษาทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโสมิตารามอำเภออัมพวา จังหวัด
สมุทรสงคราม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร. ณัฏฐ์ ศรีดี)

กรรมการ

(รศ. บำรุง สุขพรรณ)

กรรมการ

(ดร. บุญเลิศ โอฐสุ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ชยุต ภาวนันท์กุล)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

รศ. บำรุง สุขพรรณ

ประธานกรรมการ

ดร. บุญเลิศ โอฐสุ

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระเสริมชัย ปญญาวิโร/ทองกัลยา)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน วัดประชาโฆสิตาราม
ผู้วิจัย	: พระเสริมชัย ปณฺหาโว (ทองกัลยา)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ธรรมนิเทศ)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: รศ. บำรุงสุขพรรณ ว.บ.(วารสารศาสตร์), สส.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์) : ดร. บุญเลิศ โอธสุ,ป.ธ. ๘, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา), พธ.ม. (ธรรมนิเทศ), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์๒ประการคือเพื่อศึกษาศีลธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทและบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่การสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน๑๒รูปคนซึ่งประกอบด้วยครูพระสอนศีลธรรมจำนวน๔รูปผอ. โรงเรียนวัดประชาหัวหน้าหมวดสังคม๒ท่านและนักเรียน๖คน

ผลการวิจัยพบว่าศีลธรรมได้แก่ศีล๕อันเป็นระเบียบข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อจัดระเบียบกายและวาจาของมนุษย์ให้สะอาดมีอยู่๕ประการคือ (๑) เว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) เว้นจากการลักทรัพย์ (๓) เว้นจากการประพฤตินอกใจ (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (๕) เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย

นอกจากนี้ยังพบว่าบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้เน้นเรื่องศีล๕ทั้งในห้องเรียนการเรียนการสอนหรือโครงการนอกห้องเรียนมีกิจกรรมต่างๆโครงการเข้าค่ายคุณธรรมและกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระทุกวันศุกร์เป็นต้น

Thesis Title : A Study of the Role as the Moral Teacher of The Monks in Watprachakositaram School AmphawaSamutsongkarm Province

Researcher : Phra Sermchai Paññ waro (Tongkulaya)

Degree : Master of Arts (DhammaCommunion)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc.Prof. BomrungSukpan B.A.(journalism),
M.A. (Social Science)

: Dr.Boonlert Otsu, P li VIII, B.A. (Teaching Social Studies), M.A. (DhammaCommunication), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March, 12, 2017

Abstract

The objectives of the study were to study the role of the moralistic teacher in the Watprachakositaram school are as follows:

- 1) A study the Bible of morality in Buddhism.
- 2) A study the role of the moralistic teacher in the school of WatprachakositaramAmphawaSamutsongkarm province Research Methodology

This research were qualitative research studies (Qualitative Research) by means of in-depth interviews (In-depth interview) with the primary stages of the implementation of the research. For 12 prople.Consisting of teachers, the director of a moralistic four public schools Khositaram. Heads society two people and representatives six people. The result of the Show that the abiding of the five precepts were :

- 1) Abstinence from killing animals
- 2) Cessation of burglary.
- 3) Abstinence from sexual misconduct.
- 4) Abstinence from lying
- 5) Abstinence from alcohol Combine marinade of Mt.

The result also of found that the role of the teacher in the school has focused on teaching moral precepts in classroom teaching or projects with activities outside the classroom. The camp morality Buddha and pray every Friday and so on.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยความเมตตาอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย หากปราศจากความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านทั้งหลายเหล่านี้แล้ว วิทยานิพนธ์คงสำเร็จไม่ได้อย่างแน่นอน ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามเพื่อเป็นการอนุโมทนาขอบคุณขอใจมา ณ โอกาสนี้คือขออนุโมทนาขอบคุณ รองศาสตราจารย์บำรุง สุขพรรณ และอาจารย์ ดร. บุญเลิศ โอธูสู อาจารย์ที่ปรึกษาและควบคุมวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย ท่านมีความเมตตากรุณาต่อผู้วิจัยในการช่วยเหลือตรวจสอบงานเขียนและบอกแนวทางอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัย ติดตามแก้ไขข้อผิดพลาดให้ผู้วิจัยจนกระทั่งวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อยไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณเพื่อนสหธรรมิกร่วมรุ่นธรรมนิเทศซึ่งประกอบด้วย พระมหาธีรยุทธ พระมหาสมศักดิ์ พระมหาบุรพา พระมหาชัชวาลย์ พระมหาอภิชาติ พระปิยวัฒน์ พระณัฐฎิยากร พระสัมพันธ์ และพระปริชา ที่ร่วมสุขร่วมทุกข์ในการศึกษาค้นคว้าทำวิจัย คอยช่วยเหลือทุกสิ่งอย่าง และที่ขาดไม่ได้เลย ต้องอนุโมทนาคุณศุภโชคใจเพื่อนคนสุดท้ายคือ คุณธนพลและภรรยา คุณสุนทร และคุณกัลยรัตน์ ที่อุปถัมภ์ดูแลอำนวยความสะดวกช่วยเหลือจนทุกสิ่งอย่าง ฯลฯ

ขอขอบคุณท่าน พระบุญทัน ปภาโส ซึ่งเป็นกัลยาณมิตร ที่ให้คำแนะนำ และช่วยเหลือเรื่องการจัดรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้อง และให้คำปรึกษาในการทำงานวิจัยมาตลอด และขออนุโมทนาเจ้าหน้าที่ยุทธศาสตร์ศึกษาทุกท่านในการติดต่อเรื่องเอกสารและส่งสอบวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี โดยเฉพาะนางสาวกนกพร เตียรทอง เลขานุการหลักสูตร พธ.ม. ธรรมนิเทศ

ท้ายที่สุดที่ขาดไม่ได้คือ มารดาบิดาของผู้วิจัย ที่ให้กำเนิดเกิดมาเป็นมนุษย์และมีโอกาสมาอุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่เปรียบเหมือนพ่อคนที่ ๒ ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจไม่ท้อถอยในการฝ่าฟันอุปสรรคต่าง ๆ และบุคคลสำคัญยิ่งผู้อยู่เบื้องหลังที่ไม่ได้เอ่ยนามมาในที่นี้อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุเป็นปัจจัยในความสำเร็จครั้งนี้

ผู้วิจัยขออนุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย และคุณงามความดีทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้และที่ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมมาตลอดชีวิตนี้ จงมารวมกันเป็นพลังปัจจัยให้ทุกท่านมีแต่ความเจริญ ความก้าวหน้าในชีวิตทุกวันทุกเวลา พร้อมทั้งมีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสารสมบัติ ประารถนาสิ่งใด ขอให้สิ่งนั้นจงพลันสำเร็จทุกประการเทอญ

พระเสริมชัย ปญญาวโร (ทองกัลยา)

๓ มีนาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑ ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๑
๒.๑.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติศีล	๑๑
๒.๑.๒ ความหมายของศีล	๑๓
๒.๑.๒.๑ ความหมายของศีลในพระวินัยปิฎก	๑๓
๒.๑.๒.๒ ความหมายของศีลในพระสุตตันตปิฎก	๑๔
๒.๑.๒.๓ ความหมายของศีลในพระอภิธรรมปิฎก	๑๖
๒.๒ ลักษณะ หน้าที่ อากาโรที่ปรากฏ เหตุให้เกิดของศีล	๑๗
๒.๒.๑ ลักษณะของศีล	๑๗
๒.๒.๒ หน้าที่ของศีล	๒๐
๒.๒.๓ อากาโรที่ปรากฏของศีล	๒๑
๒.๒.๔ เหตุใกล้ให้เกิดของศีล	๒๒

๒.๓ ประเภทของศีล	๒๓
๒.๓.๑ ศีล ๕ ประเภทแห่งผู้ปฏิบัติ	๒๓
๒.๓.๒ ธรรมที่เป็นอุปสรรคของศีล	๒๔
๒.๓.๓ ชนิดของศีล	๔๐
๒.๓.๓.๑ เจตนาศีล	๔๑
๒.๓.๓.๒ เจตสิกศีล	๔๑
๒.๓.๓.๓ สังวรศีล	๔๑
๒.๔ สรุปรูป	๔๕
๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔๕
บทที่ ๓ ระเบียบและวิธีวิจัย	๔๖
๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย	๔๖
๓.๒ ระเบียบวิธีการศึกษา	๔๖
๓.๓ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง	๔๗
๓.๔ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	๔๘
๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๐
๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๒
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๓
๓.๘ การประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล	๕๓
๓.๙ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๔
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๕๕
๔.๑ ผลของข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม	
แบบสอบถามนักเรียน	๕๕
๔.๒ ผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอน	
การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการศึกษา	๕๖
๔.๓ สัมภาษณ์ของผู้บริหาร	
สัมภาษณ์ครูผู้สอน	๕๖
๔.๔ ความคิดเห็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอน	
แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๕๗
๔.๕ ความหมายของศีลธรรมที่สอนในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม	๖๒
๔.๕.๑ คำจำกัดความของศีล	๖๒
๔.๕.๒ ข้อปฏิบัติในเรื่องศีล	๖๒
๔.๕.๓ ผลอันพึงประสงค์ ๕ ประการ	๖๒
๔.๖ ผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีล ๕ ต่อสังคมไทย	๖๒
๔.๖.๑ ผลกระทบจากปัจจัยภายใน : โลก โกรธ หลง	๖๒

๔.๖.๒ ผลกระทบจากปัจจัยภายนอกสิ่งแวดล้อมด้านมนุษย์ ค่านิยมของสังคม	๖๒
๔.๖.๓ ประสบการณ์การสอน พรรษาของพระสอนศีลธรรม	๖๒
๔.๖.๔ บทบาท กิจกรรม ของพระสอนศีลธรรม	๖๓
๔.๗ วิเคราะห์ ผลที่ตามมาของการปฏิบัติตามศีล ๕	๖๓
๔.๗.๑ ความรู้ความเข้าใจในศีล ๕	๖๓
๔.๗.๒ มีการรักษาศีล	๖๓
๔.๗.๓ ผลงานของครูผู้สอน	๖๓
๔.๗.๔ มีการจัดกิจกรรมการเรียน – การสอน ของพระสอนศีลธรรม	๖๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๖๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๔
๕.๑.๑ ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท	๖๔
๕.๑.๑ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาไพศาลาราม	๖๔
๕.๒ อภิปรายผล	๖๕
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๖๖
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	๖๖
บรรณานุกรม	๖๗
ภาคผนวก	๗๑
ประวัติผู้วิจัย	๘๑

คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 และคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังต่อไปนี้

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

การอ้างอิงพระไตรปิฎก ใช้อ้างอิงฉบับภาษาบาลี และภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุดัง เล่ม/ชื่อ/หน้า ตามลำดับ เช่น อง.จตุกก. (บาลี) 21/157/162-163 หมายถึง คัมภีร์ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาตปาลี ภาษาบาลี เล่มที่ 21 ข้อที่ 157 หน้าที่ 162-163 และ อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/217 หมายถึง คัมภีร์ สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 157 หน้าที่ 217

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	วินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)

ช.ช.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ชุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.สุ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	สุดตนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ชา.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ม.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช.จ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จุฬนิตเทศ	(ภาษาไทย)
ช.ป.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ช.อป.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ช.พทุธ.	(ไทย)	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	พทุธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	อัมมสังคณี	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.ก.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	(ภาษาไทย)
อภิ.ย.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ยมก	(ภาษาไทย)
อภิ.ป.	(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ปฏฐาน	(ภาษาไทย)

คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อง.ทุก.อ. (บาลี) 1/197/420 หมายถึง องคุดตนิกาย มโนรตปุรณี ทุกนินบาตอรรถกถา ภาษาบาลี เล่มที่ 1 ชื่อที่ 297 หน้าที่ 420 ถ้าไม่ระบุเลขชื่อของคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี จะระบุเฉพาะ เล่มและหน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ช.ธ.อ. (บาลี) 7/89 หมายถึง ชุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา ภาษาบาลี เล่มที่ 7 หน้า 89-93 ถ้าไม่ระบุเล่มของคัมภีร์อรรถกถา ภาษาบาลี จะระบุเฉพาะ ชื่อและหน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ช.ช.อ. (บาลี) 10/131 หมายถึง ชุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ชุททกปาฐอรรถกถา ภาษาบาลี ชื่อที่ 10 หน้าที่ 131

การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น อง.ทุก.อ. (ไทย) 1/197/420 หมายถึง องคุดตนิกาย มโนรตปุรณี ทุกนินบาตอรรถกถา ภาษาไทย เล่มที่ 1 ชื่อที่ 297 หน้าที่ 420 ถ้าไม่ระบุเลขชื่อของคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย จะระบุเฉพาะ เล่มและหน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ช.ธ.อ. (ไทย) 7/89 หมายถึง ชุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา ภาษาไทย เล่มที่ 7 หน้า 89-93 ถ้าไม่ระบุเล่มของคัมภีร์อรรถกถา ภาษาไทย จะระบุเฉพาะ ชื่อและหน้าหลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ช.ช.อ. (ไทย) 10/131 หมายถึง ชุททกนิกาย ปรมัตถโชติกา ชุททกปาฐอรรถกถา ภาษาไทย ชื่อที่ 10 หน้าที่ 131

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(ไทย)	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกามหาวิภังค์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
วิ.ม.อ.	(ไทย)	วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(ไทย)	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(ไทย)	ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี ปาฎิกวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มูลปนิณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย)	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปนิณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ส.อ.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย สारตถปกาสินี สคาถวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ม.อ.	(ไทย)	สังยุตตนิกาย สारตถปกาสินี มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์จตุกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์ปัญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์ฉกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์สตุตกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์อฏฐกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.นวก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์นวกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ.	(ไทย)	อังคุตตรนิกาย มโนรปุรณิ์ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกาขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ธัมมปทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ปรมัตถโชติกาสุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ทุกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ติก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ติกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตุกก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปญจก.อ.	(ไทย)	ขุททกนิกาย ปัญจกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทบาทของพระสอนศีลธรรม มีความสำคัญเนื่องมาจากปัจจุบันสังคมไทยและสังคมโลก ตกอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์เมื่อความเจริญทางเทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างรวดเร็วเป็นโลกไร้พรมแดน สามารถติดต่อสื่อสาร และเชื่อมโยงถึงกันทั่วโลก เป็นยุคของโลกอินเทอร์เน็ตเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้า เป็นไปอย่างรวดเร็วส่งผล ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลง ดังนั้นทางกรมศาสนา และ กรุงเทพมหานคร ได้จัดครูพระดังนี้ ครูพระจากทางโรงเรียนจัดหา ครูพระจากมหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูพระจากมหาวิทยาลัย ครูพระจากมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย ครูพระจากกรุงเทพมหานคร อื่นลำบากเดือดร้อนบ้างหรือลำบากเดือดร้อนทั้งสองฝ่ายยอมเสวยทุกข์ โทมนัส ทำให้สังคมไทยได้รับ วัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามามากเกินไปได้มีการอบรมครูพระสอนศีลธรรม เผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ เยาวชน นักเรียน โดยครูผู้สอนจะมีคู่มือการสอน หลังจากการอบรมแล้วจะถูกส่งไปประจำโรงเรียน การเรียนก็มีการสอบเพื่อประเมินผลการเรียน เป็นตัวชี้วัดว่าเป็นที่พอใจหรือไม่ต้องปรับปรุงแก้ไข ส่วนใดก่อนที่จะมีการเปลี่ยน วิธีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดั่งงามตามโครงสร้างของสังคมจางหายไป ซึ่งทำให้ภูมิคุ้มกันของเด็กเยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่จะต้านทานกับสภาพปัญหาแวดล้อม จนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมตามมาเช่น ปัญหาความขัดแย้งก่อเหตุทะเลาะวิวาทของนักเรียน นักศึกษา ปัญหาการลักทรัพย์ ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา ปัญหาเด็กนักเรียน นักศึกษาประพฤติตนไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาความรักมีเพศสัมพันธ์ในวัย เรียน และปัญหาอาชญากรรมจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับนักเรียนนักศึกษาเป็นต้นปัญหา ดังกล่าวล้วนมาจากการขาดศีล ๕^๑ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิตทั้งสิ้น เพราะมนุษย์มีความหลากหลายความซับซ้อน มีตั้งแต่ความเชื่อที่ต่างกันคุณค่าที่ต่างกัน การแย่งชิง ความไม่เป็น ธรรมทางสังคม กฎหมาย ระบบการเมือง อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ เมื่อมนุษย์ ถูกโลกะ โทสะ โมหะครอบงำ เป็นกิเลสที่เกาะกุมจิตใจ ทำให้เกิดความรุนแรงฝังอยู่ในจิตใจ ย่อมคิดในทางที่จะทำตนเองให้ ลำบากเดือดร้อนบ้าง ทำให้คนปัจจุบันโดยขาดการพิจารณาว่าสิ่งเหล่านั้นมีผลกระทบอย่างไรต่อการ ดำรงชีวิต ทำให้เกิดปัญหาสังคม ความต้องการตามวัฒนธรรมใหม่ขาดการพิจารณาไตร่ตรอง สังคม ในปัจจุบันจึงเป็นสังคมแบบวัตถุนิยม ความเจริญทางด้านจิตใจไม่มีความสมดุลกับความเจริญ ทางด้านวัตถุ^๒ ทำให้คนขาดศีลธรรม คือศีล ๕ เมื่อก่อนมาอยู่ร่วมกันมาก ๆ ความยุ่งยากความ ซับซ้อนก็มีมากขึ้น ความสงบสุขจะเกิดขึ้นได้ต้องมีกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบของสังคม

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๒๐/๓๑๔/๒๘๐.

^๒ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, การประชุมสัมมนาเรื่องการสอนจริยศึกษา, (ขอนแก่นมหาวิทยาลัย ขอนแก่น, ๒๕๑๕), หน้า ๒.

เพื่อที่จะทำให้คนหมู่มากได้ปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน หากขาดซึ่งกฎเกณฑ์ กติกา ระเบียบแบบแผนของสังคม ทุกคนไม่อาจพัฒนาตนไปสู่คุณธรรมที่สูงกว่าได้ ดังที่ท่านกล่าวในหนังสือทิโตปเทศว่า “คนและสัตว์เดรัจฉานย่อมมีการกิน การนอน การสืบพันธุ์เสมอกัน แต่สิ่งที่ทำให้คนต่างจากสัตว์เดรัจฉาน คือธรรม”^๓ และศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เพื่อจะนำคนให้เข้าถึงธรรมคือระเบียบ กฎเกณฑ์ ในทางพระพุทธศาสนา ศีลเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา ศีลจึงเป็นมนุษยธรรมเป็นธรรมของมนุษย์^๔ ซึ่งมีหมายความว่าคนเราจะต้องเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐสมบูรณ์นั้น ถึงแม้ว่าจะเกิดมีรูปร่างหน้าตาเป็นมนุษย์เท่านั้น แต่จะต้องมีธรรมะคือศีล ๕ สำหรับมนุษย์อีกด้วย

ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ เป็นสังคมที่คอยการแก้ไขอย่างเร่งด่วนและถูกต้อง โดยหลักมนุษยธรรมคือธรรมสำหรับมนุษย์ ได้แก่ เบญจศีล หรือนิจศีล คือศีล ๕ ตามหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา ทั้งหมดเป็นระเบียบการปฏิบัติ เพราะเหตุที่คำสอนเป็นสัจธรรมคือความจริง เกิดจากประสบการณ์จริงหรือการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คำสั่งสอนจะได้ผลอย่างแท้จริง เฉพาะผู้นำไปปฏิบัติเท่านั้น ศีลก็อยู่ในลักษณะเดียวกัน แม้ว่าจะเป็นการสอนระดับพื้นฐาน แต่ถ้าคนนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วก็必将มีความสัมพันธ์กับระบบอื่นๆและพัฒนาขึ้นไปจนถึงระดับที่สูงสุดดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าในสิกขาบทว่า “สิกขาบท ๕ คือ (๑) ปาณาติปาตาเวรมณีสิกขาบท (๒) อทินนาทานาเวรมณี สิกขาบท (๓) กามเมสุมิจฉาจาราเวรมณีสิกขาบท (๔) มุสาวาทาเวรมณีสิกขาบท และ (๕) สุราเมรยมัชชขปมาพัญญานาเวรมณีสิกขาบท”^๕ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ คือ

๑) ปาณาติปาตาเวรมณีสิกขาบท เป็นโณนจิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหระคตด้วยอุเบกขา วิปยุตจากญาณ เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์โดยมีเหตุชุกจุก ในสมัยใด ในสมัยนั้น ความจงใจกิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจ ก็เกิดขึ้น นี้เรียกว่า ปาณาติปาตาเวรมณีสิกขาบทสภาวะธรรมที่เหลือชื่อว่าสัมปยุตด้วยเจตนาปาณาติปาตาเวรมณีสิกขาบท เป็นโณนจิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหระคตด้วยศีลเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ผัสสะ ฯลฯ ปศุคคาหะ และอวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น นี้เราเรียกว่าปาณาติปาตาเวรมณีสิกขาบท^๖

๒) อทินนาทานาเวรมณีสิกขาบทเป็นการแสดงถึงการลักทรัพย์ของผู้อื่นด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไปโดยตรงบ้างโดยอ้อมบ้างซึ่งล้วนเป็นอทินนาทานทั้งสิ้นเมื่อครบองค์ศีลข้อนี้แล้วนั้นนอกจากทำโดยไม่ครบองค์ก็ถือว่าทำโดยไม่ครบองค์ก็ถือว่ายังไม่ล่วงละเมิดศีลข้อนี้เป็นแต่ต่างไปและโทษก็เบาบาง

^๓ เสถียร โกเศศ, **ทิโตปเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๘.

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก, **มนุษยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ขบวนการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

^๕ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๓/๓๓๗.

^๖ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๕/๓๓๗.

๓) กาเมสุมิจฉาจารย์เวรมณีสิกขาบท ก็คือการประพฤตินอกกามก็คือการล่วงละเมิดภรรยาของผู้อื่นหากเป็นการไม่สมยอม เช่นข่มขืนในขณะที่หลับหรือตื่นก็ตาม ก็เป็นกาเมสุมิจฉาจารย์ฝ่ายเดียวคือผู้ข่มขืนส่วนฝ่ายที่ถูกข่มขืนไม่เป็นกาเมสุมิจฉาจารย์ด้วย

๔) มุสาวาทาเวรมณีสิกขาบทมุสาวาทาการพูดเท็จหรือการพูดไม่จริงนั้นย่อมเป็นที่รังเกียจอย่างนี้เมื่อผู้ใดพูดขึ้นจึงเป็นการล่วงละเมิดที่น่ารังเกียจ เป็นการผิดข้อกำหนดเป็นการทำให้คนฟังเสียสิทธิเบื้องต้นในการฟังและเป็นบาปเพราะส่งผลให้ผู้พูดเข้าถึงอุบายได้อย่างแน่นอน

๕) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานาเวรมณีสิกขาบทเกิดขึ้นแก่ผู้ดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทโดยมีเหตุชักจูง ความง่วงใจ กิริยาที่ง่วงใจ ภาวะที่ง่วงใจ ก็เกิดขึ้น นี้เรียกว่า สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานาเวรมณีสิกขาบท เป็นจิตซึ่งเป็นกุศล จึงเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทโดยมีเหตุชักจูง^๗ นอกจากสอนทางด้านรักษาศีล ๕ แล้วยังได้นำหลักธรรมการปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ด้านกาย ด้านศีลด้านสมาธิด้านปัญญา

สรุปปัญหาสังคมไทยในปัจจุบันนี้ เป็นสังคมที่คอยการแก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วน โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่เดิมก็มีอยู่แล้วนำกลับมาใช้ อันได้แก่เบญจศีลคือศีล ๕ โดยเฉพาะสถานที่ศึกษาคือโรงเรียน จำเป็นต้องมีพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จึงจะถือว่าเป็นส่วนสำคัญของพระสงฆ์สาวกในการทำหน้าที่สอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมที่ได้ดำเนินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนขึ้น^๘ โดยการให้พระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถไปสอนหนังสือในวิชาพระพุทธศาสนาให้แก่นักเรียน และทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาภายในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะลงภาคสนามไปศึกษาที่โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมุ่งไปที่นักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ จำนวน ๓๐ คน พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ๔ รูป และครูประจำชั้นจำนวน ๑๐ คน เพราะถือว่าเป็นบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม และเป็นการเผยแผ่หลักคำธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในการจัดระเบียบสังคมปฏิบัติโดยมีพระสอนศีลธรรมเข้ามาช่วยอบรมสั่งสอนนักเรียน ซึ่งเป็นเยาวชนของชาติและเติบโตเป็นคนดีของสังคมไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

^๗ อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๗๐๗/๔๕๐.

^๘ คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ฉบับปรับปรุง ปี ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), หน้า ๖.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ศิลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ บทบาทของพระสอนศีลธรรม ในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีขอบเขตดังนี้ ได้จากการออกแบบสำรวจสอบถาม เพื่อสัมภาษณ์เพื่อจะได้ทราบว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในศีล ๕ และหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา มีความรู้มากน้อยเพียงใด โดยเลือกตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) ของผู้เก็บแบบสอบถาม

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยศึกษาเรื่องนี้จะมุ่งศึกษาความเหมาะสมของการเผยแพร่ศีล ๕ ของครูพระสอนศีลธรรมโดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก หนังสือ และวิทยานิพนธ์

๑.๔.๒ ขอบเขตของประชากร

สำหรับขอบเขตของประชากร ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๖ จำนวน ๓๐ คน พระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ๔ รูป และครูประจำชั้นจำนวน ๑๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยจะทำการศึกษาภายในระยะเวลา ๖ เดือน โดยศึกษาเอกสาร ๒ เดือน คือ กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙ แล้วลงพื้นที่ ๒ เดือน กันยายน - ตุลาคม ๒๕๕๙ ต่อจากนั้นจะนำมาวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลงานวิจัย เดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม ๒๕๕๙

๑.๕ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ศิลธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับจัดระเบียบกาย วาจา ให้เรียบร้อยไม่ล่วงละเมิดกฎระเบียบสังคมที่กำหนดไว้ มีอยู่ ๕ ประการ คือ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ ๓ เว้นจากการประพฤตินิโคตทางกาม ๔ เว้นจากการพูดเท็จ ๕ เว้นจากการดื่มสุราเครื่องดองของเมา

๑.๕.๒ การศึกษา หมายถึง การค้นคว้า ศีล ๕ สัมภาษณ์นักเรียนประถม นักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม นำผลวิจัยไปปรับปรุง พัฒนา อย่างเหมาะสม

๑.๕.๓ การเผยแพร่ หมายถึง การนำหลักธรรม การสั่งสอนศีล ๕ มาสอนนักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

๑.๕.๔ พระสอนศีลธรรม หมายถึง พระที่ผ่านการอบรมแล้วที่สอนศีล ๕ ให้แก่นักเรียน วัดประชาโฆสิตาราม

๑.๕.๕ โรงเรียน หมายถึง สถานที่โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

๑.๕.๖ บทบาท หมายถึง ความสามารถ และหน้าที่ที่ได้รับ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑.๑ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ“หลักธรรมพระพุทธศาสนา หมู่บ้านรักษาศีล ๕” สรุปความว่า ในสังคมไทยพระพุทธศาสนามีแนวทางในการแก้ปัญหา ดังกล่าว คือ การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุของปัญหานั้นจึงจะได้ประโยชน์และสามารถสลายปัญหา คือ ความทุกข์ได้ เพราะหากแก้ปัญหาไม่ถูกจุดทำไม่ถูก ที่และไม่ได้เวลา ย่อมไม่ได้ผล ซึ่งจะทำให้เสียทั้งเวลาและทรัพย์สิน อวัยวะและแม้กระทั่งเสียชีวิตได้ในที่สุด ก็จะทำให้ปัญหาขยายตัวออกไปไม่จบสิ้นอันสืบเนื่องมาจากสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาทั้งหมดไม่ว่าจะเกี่ยวกับสารเสพติด เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น ล้วนแล้วเกิดมาจากบุคคลในชาติบ้านเมืองของเราปล่อยปละละเลยไม่รักษาศีล และปฏิบัติธรรม จึงต้องพากันได้รับผลกระทบดังที่ปรากฏอยู่ คณะสงฆ์ไทย นำโดยเจ้าประคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช มีดำริที่จะเสริมสร้างความปรองดองและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบสันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน โดยพุทธศาสนิกชนได้นำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปพัฒนาชีวิตครอบครัว ชุมชนและสังคม ด้วยการเน้นการรณรงค์และส่งเสริมสนับสนุนให้มี “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ขึ้น ในทุกภาคส่วนของประเทศ เมื่อวันที่ ๑๗ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๖ ความว่า อันว่าศีล ๕ เป็นการสำคัญของมนุษย์ เมื่อทุกคนมีศีล ๕ ด้วยกันสังคมนั้น ๆ คือประชาชนย่อมจะอยู่เย็นเป็นสุข เมื่อเป็นไปได้ ขอให้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่า “หมู่บ้านรักษาศีล ๕” ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ซึ่งนำโดย พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติไทย ที่ได้ให้แนวทางวิธีในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวแก่สถานการณ์ให้ทุกภาคส่วนในประเทศ ร่วมมือกันดำเนินการสร้างความปรองดองสมานฉันท์และทำให้ประชาชนมีความรักสามัคคีกัน โดยเริ่มจากครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ซึ่งจะนำพาประเทศก้าวไปข้างหน้าอย่างปลอดภัยยั่งยืนต่อไป^๕

๑.๖.๑.๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ให้ความหมายของศีล ๕” สรุปความว่า เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

^๕ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, หลักธรรมพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในสังคมไทย, (จังหวัดลพบุรี : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากสุรา เมรัย และของเมา ความประมาทคือความไม่เบียดเบียนตนเอง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลังพลาดทำให้เสียสติสัมปชัญญะ^{๑๐}

๑.๖.๑.๓ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศีล ๕ รักษาโลก” สรุปความว่า จัดเป็นข้อปฏิบัติในศาสนาอย่างหนึ่งที่สังคมมนุษย์โบราณได้กำหนดขึ้น และถือปฏิบัติกันโดยทั่วไป ศีลมิใช่เป็นของมนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะมิใช่เจ้าลัทธิหรือศาสดาใดบัญญัติขึ้นเป็นพิเศษเฉพาะในลัทธิหรือในศาสนาของตน แต่เป็นกติกาสังคมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาโดยถือว่าเป็นกฎเป็นระเบียบที่ให้คนมหาศาลแก่มนุษย์ ทำให้อยู่กันอย่างสงบ ทำให้มีอิสระทำให้ครอบครัวอบอุ่น มีความจริงใจต่อกัน ไว้วางใจกันได้ ไม่ต้องห่วงกังวลอะไรมากนัก จึงถือกันว่าศีลเป็นหลักที่ถือปฏิบัติกัน ผู้ที่ถือปฏิบัติตามได้เคร่งครัดก็ยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นศรีสง่าของสังคม เป็นผู้ที่ถูกคนให้การยอมรับยกย่อง^{๑๑}

๑.๖.๑.๔ ปิ่น มุกกันต์ พันเอก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ให้คำจำกัดความของศีล ๕” สรุปความว่า การรักษาศีลย่อมทำให้ตนตั้งอยู่ในความไม่ประมาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ท่านจำกัดความไว้เฉพาะสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งต้องห้ามข้อนี้ เพราะเสพเข้าไปในร่างกายแล้วทำให้สติเลือนลอยขาดการควบคุมตนเอง ดังนั้นในทางปฏิบัติต้องถือหลักใหญ่เป็นหลักกล่าวคือ งดเว้นจากการเสพสิ่งมีเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททุกชนิด^{๑๒}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒.๑ พระมหาไพฑูริย์ สุทฺธวิฑูโร ได้กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ศีล ๕ คนสามัญชนทั่วไป ต้องปฏิบัติ ไม่เว้นแม้แต่ผู้มีคุณธรรมก็ต้องปฏิบัติด้วย เพื่อป้องกันความเสื่อมในการปลูกฝังในเรื่องศีลธรรมอันดีให้กับคนในสังคมเยาวชนคนรุ่นใหม่ และครอบครัวตลอดจนถึงสังคมที่ตนอาศัยอยู่อย่างถูกต้อง อันเป็นเหตุให้คุณธรรมที่ดีที่มีอยู่ก็เสื่อมไปด้วย^{๑๓}

๑.๖.๒.๒ พระมหาสำรวย ญาณสำโร (พินดอน) ได้กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัย “ผลกระทบจากการล่วงละเมิด ศีล ๕ มีผลต่อสังคมไทย” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาสิ่งเสพติดที่ระบาดอยู่ในสังคมไทย ในเรื่องนี้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเหตุผลที่ยอมรับข้อเท็จจริงคือเป็นเพราะขาดหลักธรรมข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์อันเรียกว่าศีล โดยเฉพาะศีล ๕ อันเกิดจากสาเหตุ ๒ ประการ

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๗๐.

^{๑๑} พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี), **ศีล ๕ รักษาโลก**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒.

^{๑๒} ปิ่น มุกกันต์ พันเอก, **แนวการสอนธรรมะ ตามหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๔๒๖.

^{๑๓} พระมหาไพฑูริย์ สุทฺธวิฑูโร, “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๔๒.

๑ ปัจจัยภายใน คือตัวเราเองเป็นปัญหา กล่าวคือมีวิชาเป็นตัวนำเพราะธรรมดาปุถุชนทั่วไปย่อมมีความโลภ ความโกรธ ความหลง

๒ ปัจจัยภายนอก คือ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ค่านิยมทางสังคม สื่อสารมวลชน ทัศนคติ

ทั้ง ๒ ประการ เรียกว่าแรงจูงใจ ซึ่งเป็นสาเหตุหรือเป็นมูลเหตุแห่งปัญหาทั้งปวงนี้ มีผลกระทบตามมา เช่นปัญหาสุขภาพกายและจิตใจ ปัญหาครอบครัว ปัญหาการศึกษา ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมโดยรวม^{๑๔}

๑.๖.๒.๓ พระรชพร ยกเชื้อ ได้กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัย “พระพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย ศึกษาความค่านิ่งเรื่องศีล ๕ ของผู้กระทำความผิดในเรือนจำกลางคลองเปรม” ในพระพุทธศาสนา ได้แก่เว้นจากการฆ่าสัตว์หรือทำร้ายชีวิต เว้นจากการลักขโมยหรือฉ้อโกง เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการพูดเท็จหรือพูดหลอกลวง เว้นจากการดื่มสุราหรือสิ่งเสพติดต่าง ๆ เป็นศีลพื้นฐานของพระพุทธศาสนา การละเมิดศีล ๕ นับได้ว่าเป็นทั้งความผิดในแง่ศีลธรรมและในแง่ของอาชญากรรม เพราะปัญหาทางด้านอาชญากรรมนั้นมีสาเหตุมาจากบุคลิกภาพของบุคคลและปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้บุคคลกระทำความผิดได้ตั้งนั้นจึงจำเป็นต้องสอนเรื่องศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของการดำเนินชีวิตทั้งนี้เพื่อป้องกันการกระทำผิดทางอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในสังคม^{๑๕}

๑.๖.๒.๔ ศิริวรรณ คำบัว ได้กล่าวไว้ในการศึกษาวิจัย “ความสัมพันธ์การรักษาศีล ๕ กับขันติในพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า ศีล ๕ ผลการวิจัยพบว่า คนมีความอดทนอดกลั้นทั้งกายและใจต่อสิ่งที่มากระทบ โดยแสดงกิริยาที่เหมาะสม เพื่อบรรลุลุคตหมายถึงที่ตั้งงามแล้วเป็นที่รักของคนทั่วไป เมื่อพบกับความตายและยอมไปสู่สุคติ เป็นคุณธรรมที่นำสู่ตนและคนในละจุดหมายถึงที่ตั้งงามแล้วเป็นที่รักของคนทั่วไป เมื่อต้องพบกับความตายและยอมไปสู่สุคติ เป็นคุณธรรมที่นำสู่การบรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนา^{๑๖}

สรุปผลบททวนเอกสาร และบทบาทของครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพรง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น การแก้ปัญหาเพื่อให้ประชาชน และเยาวชนของชาติได้เรียนรู้ ศึกษาเล่าเรียน ทั้งที่โรงเรียน และวัด การเผยแผ่หลักธรรมพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของศีล ๕ คำจำกัดความของศีล ๕ คุณธรรมเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาทว่า ศีล ๕ ทุกคนต้องปฏิบัติ ขอรื้อห้ามถึงการล่วงละเมิดศีล ๕ สิ่งที่ต้องทำเรื่อง

^{๑๔} พระมหาสารวย ญาณสำโร. (พินดอน), “ผลกระทบจากการล่วงละเมิดศีลข้อ ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๒๕.

^{๑๕} พระรชพร ยกเชื้อ, “พระพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย : ศึกษาความค่านิ่งเรื่องศีล ๕ ของผู้กระทำความผิดในเรือนจำกลางคลองเปรม”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๘.

^{๑๖} ศิริวรรณ คำบัว, “ศึกษาความสัมพันธ์การรักษาศีล ๕ กับขันติในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

พระพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรม ข้อเปรียบเทียบถึงศีล ๕ กับขันติ การรักษาศีล ๕ รักษาโลก ดังนั้นทุกคนต้องศึกษาศีล ๕ และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทย เรา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องครูพระสอนศีลธรรม เพื่อความสำเร็จของนักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ได้ดำเนินการวิจัยขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามครั้งนี้มีลักษณะ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานถึงวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูล

๑.๗.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๖ โดยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม หัวหน้าหมวดสังคม ๑ ท่าน ครูประจำชั้น ๔ ท่าน พระสอนศีลธรรม ๔ รูป แบบสอบถามอาสาสมัคร จำนวน ๓๐ คน ปี ๒๕๕๙ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ - ๓ ใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

๑.๗.๓.๑ ศึกษาเอกสารตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ศีลธรรม ในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม โดยใช้กรอบของหลักธรรม

๑.๗.๓.๒ กำหนดแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ

๑.๗.๓.๓ สร้างแบบสอบถามฉบับร่างจากกรอบทฤษฎี ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการเผยแพร่ศีลธรรม ดังมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม โดยแบ่งเป็น ๒ ด้าน คือ ด้านความพึงพอใจในการสอนและด้านคุณธรรมที่ได้รับจากการสอน

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended question) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับศีลธรรม

๑.๗.๓.๔ นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนอประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และกรรมการที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบแนะนำ ปรับปรุงแก้ไข

๑.๗.๓.๕ เสนอร่างแบบสอบถามต่อผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน เพื่อตรวจสอบแนะนำปรับปรุงแก้ไข ดังมีรายนามต่อไปนี้

- ๑) พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.
- ๒) ผศ. รังษี สุทนต์
- ๓) ผศ.ดร. ชยุต ภาวนันท์กุล
- ๔) ดร.จุฑามาศ วารีแสงทิพย์
- ๕) ดร.ณสรัญ มหิทธิชาติกุล

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

มีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

๑.๗.๔.๑ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล

- ๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก
- ๒) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตำรา และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้ทำการวิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานถึงวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลดังนี้

- ๑.๗.๕.๑ นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับสมบูรณ์และถูกต้องมาวิเคราะห์
- ๑.๗.๕.๒ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์
- ๑.๗.๕.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล
  - ๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage)
  - ๒) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเผยแพร่ ศิล ๕ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation)
  - ๓) วิเคราะห์ และสรุปผลคำถามปลายปิด เรื่องการเผยแพร่ ศิล ๕ และข้อเสนอแนะอื่นๆ ออกมาเป็นค่าร้อยละ
  - ๔) วิเคราะห์และสรุปผลในเรื่องเกี่ยวกับการเผยแพร่หลักศิล๕ เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๑.๗.๕.๔ สรุปผลการทำงาน บทบาทของพระสอนศีลธรรม โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม การสอนศีลธรรม และการแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยการอบรมสั่งสอนนักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนของชาติได้เรียนรู้ ศึกษาเล่าเรียนทั้งที่โรงเรียน และวัดประชาโฆสิตารามมีการทำวิจัย ได้มีการติดตามผลการเรียนการสอน โดยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม สัมภาษณ์หัวหน้าหมวดสังคม สัมภาษณ์ครูประจำชั้น

สัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม และแบบสอบถามนักเรียน เพื่อนำข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ได้ทราบถึงบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

บทที่ ๒

ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

สำหรับบทนี้ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการวิจัยไว้ว่า “ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร” เพื่อตอบประเด็นการวิจัยดังกล่าวจึงทำการศึกษาเรื่องความรู้เกี่ยวกับศีลธรรม ลักษณะของศีลธรรม อานิสงส์ของศีล และประเภทของศีลธรรมเป็นลำดับต่อไป

๒.๑ ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

สำหรับบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งตั้งประเด็นวิจัยเอาไว้ว่า ศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร โดยจะศึกษาวิเคราะห์จากศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อตอบปัญหาที่ต้องการทราบดังกล่าวจากประเด็น เหล่านี้คือความเป็นมา และความหมายของศีล ลักษณะของศีล ประเภทของศีล อานิสงส์แห่งศีลสมบัติ และโทษแห่งศีลวิบัติ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความเป็นมาของการบัญญัติศีล

ความเป็นมาของการบัญญัติศีลนั้น มีปรากฏในครั้งที่พระสารีบุตร ได้ทูลถามพระพุทธองค์ถึงเรื่องเหตุปัจจัย แห่งการดำรงอยู่ของศาสนา ในอดีตนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ พระศาสดาดำรงอยู่ได้นาน จึงเป็นจุดเริ่มต้น ในการบัญญัติพระวินัย ให้คงทนสืบต่อถึงคนรุ่นหลัง ใน การเข้าถึงคุณธรรม เป็นข้อปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์ในช่วงต้นๆ พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท ยัง ไม่แสดงปาติโมกข์แก่สาวก ตลอดเวลาที่ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะบางเหล่า ยังไม่ปรากฏในสงฆ์ สิ่ง ที่พระพุทธองค์ประกาศ ในเบื้องต้นนั้นเรียกว่า พรหมจรรย์ ดังที่พระองค์ ได้ตรัสแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปก่อนจะส่งไปประกาศศาสนาว่า "ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชน จำนวนมาก"^{๑๖} ครั้นเมื่อมีพระสงฆ์เพิ่มขึ้น และพระสารีบุตรได้ทูลถามถึงเหตุปัจจัย แห่งการดำรงอยู่ ของศาสนาในอดีตว่า"พรหมจรรย์"^{๑๗} ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน ของ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน"^{๑๘} พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มีพระศาสนาของ

^{๑๖}วิ.ม. (ไทย)๔/๓๒/๔๐.

^{๑๗}"พรหมจรรย์" ในที่นี้หมายถึง ศาสนา (วิ.มหา. (ไทย))

^{๑๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗-๑๘/๑๐.

พระพุทธเจ้าอยู่สามพระองค์ ที่ไม่ดำรงอยู่นาน และอีกสามพระองค์ที่ดำรงอยู่นาน พระสารีบุตรจึงทูลถามถึงสาเหตุปัจจัยที่เป็นเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตอบว่า การที่ศาสนาที่ไม่ดำรงอยู่ได้นาน เพราะพระผู้มีพระภาคทั้งสามพระองค์ทรงท้อพระทัย ที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวชยการณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ ของพระภาคเจ้าทั้งสามมีน้อย สิกขาบทก็มีได้ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็มีได้แสดงแก่สาวก เพราะ อันตรธานผู้มีพระภาคเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตาม สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกันโดยตรงกันต่างชาติ ออกบวชจากตระกูลต่างกันจึงยังพระศาสนานั้นให้อันตรธานโดยฉับพลัน ดอกไม้ต่างพรรณที่กองไว้ ยังไม่ได้ร้อยด้วยด้าย ลมย่อมกระจ่าย กำจัดดอกไม้เหล่านั้นได้ การ ทางศาสนาดำรงอยู่ได้นาน เพราะพระผู้มีพระภาคทั้งสามมิได้ท้อพระทัย เพื่อจะทรงแสดง ธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย สุตตะ เคยยะ เวชยการณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละของพระผู้มีพระภาคทั้งสามพระองค์นั้นมีมาก สิกขาบทก็ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานพระผู้มีพระภาคเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ ตรัสตามเหล่านั้น สาวกชั้นหลังจึงดำรงพระศาสนาไว้ ได้ตลอดระยะเวลาที่ยืนนาน เหมือนดอกไม้ต่าง พรรณที่กองไว้ใช้ด้ายร้อยไว้ดีแล้ว ลมย่อมกระจ่าย กำจัดดอกไม้เหล่านั้นไม่ได้ เมื่อพระสารีบุตรได้ สดับดังนั้น จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ถึงเวลาแล้วที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท ที่จะทรงแสดง ปาติโมกข์แก่สาวก อันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ยังยืน ดำรงอยู่ได้นาน พระพุทธเจ้าตรัสว่าจงรอก่อน สารีบุตร จงยับยั้งก่อนสารีบุตร ตถาคตผู้เดียวจักรู้กาล ในกรณีนั้น พระศาสดา ยังไม่บัญญัติสิกขาบท ยังไม่แสดงปาติโมกข์แก่สาวก ตลอดเวลาที่ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ บางเหล่า ยังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ต่อเมื่อใดอาสวัฏฐานิยธรรม^{๑๙} บางเหล่าปรากฏในสงฆ์ ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัด อาสวัฏฐานิยธรรมเหล่านั้น^{๒๐} อีกทั้งขณะนั้นภิกษุสงฆ์ที่ติดตามพระพุทธเจ้าก็ล้วนเป็นพระ อริยบุคคล อย่างต่ำก็เป็น พระโสดาบันต่อมาเริ่มมีผู้มีจิตศรัทธาขอเข้ามาบวชในศาสนามากขึ้น หลังจากที่พระพุทธศาสนาเริ่ม แผ่กว้างออกไปผู้ที่มาบวชในระยะหลังๆ เริ่มเป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีความรู้ เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของ สมณเพศ เมื่อบวชแล้วก็ประพฤติปฏิบัติกันไป บางรูปก็ไม่รู้ว่าอะไร ควร อะไรไม่ควร จึงมีการประพฤติ พรหมจรรย์ถูกบ้างผิดบ้าง การประพฤติปฏิบัติผิดนั้นกลายเป็น เหตุให้พระพุทธองค์ทรงต้องบัญญัติ พระวินัยขึ้นมา พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นประโยชน์ ๑๐ ประการ ที่เกิดจากการบัญญัติพระวินัย การบัญญัติพระวินัยนั้นมีประโยชน์ต่อพระสงฆ์จำนวนมาก ต่อพระ ศาสนา และต่อพระสาวกที่มีศีล เป็นที่รัก ซึ่งได้ทรงตรัสไว้ใน วินัยปิฎก มหาวรรค ว่าภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้ เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจ ประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์

๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ บุคคล ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เกียจคร้าน ๔) ความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลตั้งตามทรงบัญญัติเพื่อ ประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์แก่ชีวิต ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัด

^{๑๙} อาสวัฏฐานิยธรรม หมายถึง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือ การกล่าวร้ายผู้อื่น การฆ่า การจงใจ เป็นต้น และทุกขใจในอบายชนิดต่างๆ รวมทั้งการล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๔๕/๑๖๑).

^{๒๐} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๘-๙/๑๑.

อาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคตทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน๓) เพื่อความเลื่อมใสของ คนที่ยังไม่เลื่อมใส๔) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนทีเลื่อมใสแล้วทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระ ศาสนา๕) เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๒๑}

สรุป ความเป็นมาของการบัญญัติศีลนี้ ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของต้นเหตุของการ บัญญัติพระวินัยเป็นเหมือนกฎ และข้อห้ามสำหรับให้ออกจากโลภะ โทสะ โมหะ และเป็นกรอบใน การปฏิบัติพรหมจรรย์ ซึ่งในช่วงแรกนั้นยังไม่ได้บัญญัติเนื่องด้วยยังไม่มีผู้กระทำความผิดซึ่งจะเป็นมูลเหตุ บัญญัติห้ามต่อเมื่อมูลเหตุเกิดขึ้น และคณะสงฆ์เริ่มมากขึ้น การบัญญัติจึงเป็นเหตุอันควรที่จะต้อง กำกับเพื่อให้การบวชนั้นมีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นเป็นที่สุด และการอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบวินัย ซึ่งกฎระเบียบนี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับคนหมู่มาก การที่จะให้เกิดระเบียบก็ย่อมกำหนดทิศทางไป ในทางเดียวกัน ยกตัวอย่างเหมือนในสังคมปัจจุบันถ้าไม่มีกฎเป็นข้อบังคับสังคมก็วุ่นวาย ไร้ซึ่งนบาล เบียดเบียนฆ่ากันตายไม่เว้นแต่ละวัน ขนาดมีกฎเป็นข้อบังคับ หากขาดกฎแล้วยิ่งสร้างความวุ่นวาย และไร้ซึ่งนบาลไร้บทลงโทษผู้กระทำความผิด จึงทำให้คนทำผิดทำผิดอยู่ร่ำไป ดังนั้นกฎจึงเป็นการ ป้องกัน

๒.๑.๒ ความหมายของศีล

เมื่อได้ทราบความเป็นมาของการบัญญัติศีลแล้ว ต่อไปจะได้ทราบถึงความหมายของศีล ซึ่งมีความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และความหมายตามทัศนะของนักวิชาการ ซึ่งมีความหมาย เป็นอย่างไรนั้น ผู้วิจัยจะได้รวบรวมไปตามลำดับไปดังนี้

๒.๑.๒.๑ ความหมายของศีลในพระวินัยปิฎก

ในพระวินัยปิฎกนี้ ศีลที่ปรากฏในสิกขาบทวิภังค์นั้น คำว่า ศีล ตามพุทธาจากพุทธ พจน์ทำให้ทราบการงดเว้นนี้การงดเว้นในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อีกอย่างหนึ่งว่า การงดเว้นนั้น สามารถแบ่งออกไป ๓ ลักษณะด้วยกัน คือ ๑. สัมปัตตวิริติ เว้นได้ซึ่งสิ่งประจวบเข้า๒.สมาทานวิริติ เว้นด้วยการสมาทาน ๓. สมุจเฉทวิริติ เว้นได้โดยเด็ดขาด^{๒๒}

๑) สัมปัตตวิริติ คือ “เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า”^{๒๓} ที่ประจวบกับเหตุที่จะทำให้ เสียศีล หมายความว่า ไม่ได้ตั้งสัตย์ปฏิญาณไว้ แต่เมื่อพบกับเหตุที่ตนจะล่วงศีลได้ จึงคิดงดเว้นขึ้นใน ขณะนั้น เช่น เห็นสัตว์ที่พอจะฆ่าได้ น่าจะฆ่า แต่คิดเว้นเสีย ไม่ฆ่า เจอกระเป๋าเงิน เจ้าของเขาวางไว้ แม้จะขโมย ก็พอขโมยได้ แต่งดเสีย ไม่ขโมยหญิงที่จะล่วงประเวณีได้ ก็มีช่องทางและโอกาสก็อำนวย ทกอย่าง แต่ใจคิดงดเว้นการล่วงประเวณีเสียไม่ล่วง การตั้งใจงดเว้น เมื่อประจวบเข้ากับ เหตุการณ์ อย่างนี้ เรียกว่า สัมปัตตวิริติ ผู้งดเว้นถือว่ามีศีล

^{๒๑}วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘.

^{๒๒}ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๓๐/๕๕๘.

^{๒๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก, ๒๕๕๔), หน้า ๓๗๙.

๒)สมาทานวิริติ คือ “เว้นด้วยการสมาทาน”^{๒๔} สมาทาน แปลว่า รับ สมาทานวิริติ แปลว่า งดเว้นด้วยการสมาทาน ข้อนี้ หมายความว่า เราได้ตั้งใจไว้ก่อนว่า จะรักษาศีล ครั้นไปพบ เหตุการณ์อันชวนให้ล่วงศีล ก็ไม่ล่วง เพราะถือว่า ตนได้สมาทานศีลไว้ จะล่วงก็เสียดายศีล กลัวศีลจะขาด การงดเว้นจาก การล่วงศีล ด้วยคำนึงถึงศีลที่ตนได้สมาทานไว้อย่างนี้ เรียกว่า สมาทานวิริติ

๓) สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตฺตฺมาตวิริติ คือ “เว้นได้โดยเด็ดขาด”^{๒๕} หมายถึง การงดเว้นของท่านผู้สิ้นกิเลส ที่เรียกว่า พระอริยเจ้านั่นเอง ซึ่งศีลนั้น คนจะล่วงก็เพราะจิตมีกิเลส เกิดความอยาก จึงทำให้อยากทำผิดซึ่งมีกิเลสเป็นตัวล่อ แต่สำหรับ พระอริยเจ้าท่านละกิเลสได้แล้ว จึงหมด ปัญหาที่จะผิดศีล ไม่ผิดอย่างเด็ดขาด เพราะฉะนั้นศีลของท่านจึงมีอยู่ตลอดเวลา ไม่มีเวลาขาด ไม่มี เวลาเศร้าหมอง จึงเรียกได้ว่าเป็น สมุจเฉทวิริติ คือ งดเว้นอย่างเด็ดขาด ด้วยการงดเว้น ๓ ประการนี้ ก็ชื่อว่า การงดเว้น ซึ่งทั้งหมดนี้ก็เป็นความหมายของศีล ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สรุป ความหมายของศีลในพระวินัยปิฎก คือ การงดเว้นเป็นความหมายของศีล โดยเกิดจากจิตที่จะงดเว้นที่ตั้งใจจะงด โดยมี ๓ นัยด้วยกันคือ ๑) เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า ๒) เว้นด้วยการสมาทาน๓) เว้นได้โดยเด็ดขาด ซึ่งในทั้ง ๓ นัยนี้ การเว้น คือความหมายของ ศีล

๒.๑.๒.๒ ความหมายของศีลในพระสูตรต้นตปิฎก

ต่อมาเมื่อทราบศีลที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกแล้ว ต่อไปจะได้ทราบความหมายที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ซึ่งมีพระพุทธพจน์ว่า “อะไร ชื่อว่าศีล เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล”^{๒๖} จากพุทธพจน์นี้ผู้วิจัยจะได้ขยายเนื้อความแต่ละประเด็นออกไปเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น ดังนี้

ในประเด็นที่ ๑ เจตนา ชื่อว่า ศีล ผู้วิจัยขยายความว่า เจตนา นั้น มีความตั้งใจเป็น การกระทำของบุคคลทั้งหลายนั้นไม่ว่าจะเป็นฆาตกร ลักทรัพย์ หรืองดเว้นการฆ่า งดเว้นลักทรัพย์ ก็ล้วนมีเจตนาด้วยกันทั้งสิ้น

ในประเด็นที่ ๒ เจตสิก ชื่อว่า ศีล จากการศึกษาวิจัยทำให้ผู้วิจัยทราบว่า เจตสิก ที่ชื่อว่าศีลนั้น คือ วิริติเจตสิก ที่ชื่อว่า ศีล นั้น เพราะเป็นการงดเว้นจากบาปกรรมทางกายและทาง วาจา ได้แก่ กายทุจริต ๓ วาจาทุจริต ๔ ประเด็นที่ ๓ ความสำรวม ชื่อว่า ศีล ความสำรมนั้นภาษาบาลี เรียกว่า สังวร หมายถึง "ความระวัง ความป้องกัน"^{๒๗} นั้นมี ๕ ประการ คือ ๑) ปาติโมกข์สังวร ๒) สติสังวร ๓) ญาณสังวร ๔) ขันติสังวร ๕) วิริยสังวร ความสำรวม สังวรในที่นี้ ไม่ได้หมายถึงการสำรวม ภายนอกที่ทำสำรวม กิริยาสำรวม แต่ สำรวม สังวร หมายถึง การสำรวมด้วยจิตที่เป็นกุศล มุ่งที่ จิต เป็นสำคัญในที่นี้ผู้วิจัยได้กล่าวเพิ่มเติม

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^{๒๖} ชู.ป. (ไทย) ๓๑/๓๙/๖๐.

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน,พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพรคติกัล ดีไซน์ สตูดิโอ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๗๑.

๑) ปาฏิโมกข์สังวร ศีล คือความร่วมมือในปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย^{๒๘} ปาฏิโมกข์สังวร การระมัดระวังในสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ ศีลเป็นตัวกันให้กระทำ ทำบาปอกุศลเพราะสิกขาบทนั้นป้องกันอาสวะที่จะเกิดขึ้น ศีลที่สะอาดสมบูรณ์ ไม่คิดเบียดเบียนสิ่งใด ไม่ว่า คน สัตว์ สิ่งของ (ทรัพย์สินผู้อื่น) เป็นใจที่สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นปกตินิสัย โดยไม่ต้องบังคับมีสติ ยับยั้ง ศีลนั้นก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น ไม่พุดว่าร้ายใคร ไม่เบียดเบียนใคร ไม่ขโมย ของใคร ย่อมก่อให้เกิดความปลอดภัยสะอาดแก่บริสุทธิ์แก่ตนเอง และผู้อื่นความสุขที่เกิดจากการเห็น ออกเห็นใจคนอื่นที่เกิดจากศีลที่รักษา การเอื้อเฟื้อที่เกิดจากศีล ย่อมก่อให้เกิดความสุขแก่ใจที่ให้และใจ ที่เสียสละ ความสุขที่เกิดจากศีลที่รักษานี้เมื่อเจริญสมาธิย่อมทำให้ สงบกาย สงบใจ เย็นกาย เย็นใจ ย่อมเป็นสมาธิได้ง่าย

๒) สติสังวร สำรวมระวังด้วยสติ จะคิดอะไรให้อาศัยสติระลึกถึงการกระทำ เป็นต้น เหล่านั้นว่าควรหรือไม่ควรอย่างไร ให้สติเป็นเครื่องห้าม สกัดกั้นไว้ไม่ให้เกิดความกำหนัด

สติสังวรนี้ คือ การทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด นั้นเรียกว่า สติสังวร การที่จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนดได้นั้นเป็นสมาธิ ดังนั้น สติสังวร เป็นการตั้งสติให้มีสมาธิ ซึ่งเป็นส่วนที่ช่วยให้สมาธินั้น มีจิตจดจ่อกับอารมณ์นั้น ถ้าพิจารณาสิ่งใด ก็ให้จิตใจแน่วแน่มั่นจับอยู่ที่สิ่งนั้น ถ้าทำกิจธุระการงาน ก็ให้ใจ อยู่กับสิ่งนั้น สติจึงเป็นตัวกำกับไว้ ทำให้จิตอยู่กับสิ่งที่กำหนด ไม่หลุดลอยหาย หรือคลาดจากกันไป

๓) ญาณสังวร สำรวมระวังด้วยญาณ การใช้ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา ให้เกิดความรู้เท่าทัน เพื่อไม่ให้ใจตกไปสู่อำนาจของอารมณ์ต่างๆ

ญาณสังวร การฝึกเพื่อใช้งานทางปัญญา หรือ มุ่งประโยชน์ทางปัญญา ได้แก่ การใช้ สตินำทางให้แก่ปัญญา หรือ ทำงานร่วมกับปัญญา โดยคอยจับอารมณ์แล้วส่งให้ปัญญา รู้ หรือ พิจารณา สติตั้ง หรือ กุมจิตอยู่กับอารมณ์ แล้วปัญญาก็พิจารณา หรือรู้เข้าใจอารมณ์นั้น ญาณสังวรนี้ สมาธิไม่ใช่ตัวเน้น แต่พลอยได้รับการฝึกไปด้วย เจริญไปด้วยเอง พร้อมกับช่วยส่งเสริมการใช้ปัญญา อย่างยิ่ง

๔) ขันติสังวร สำรวมด้วยขันติ คือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำต่างๆ และทุกขเวทนาต่างๆ ได้ขันติสังวร เป็นการอดกลั้นไม่แสดงอาการ ทางกาย วาจา อดกลั้นให้อยู่ในใจแล^{๒๙}

๕) วิริยสังวร สำรวมระวังด้วยความเพียรยึดหลักความเพียร ๔ เป็นแนวในการปฏิบัติ คือ สังวรปธาน เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิด ปธานปธาน เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ภวานาปธาน เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น อนุรักษนาปธาน เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่น และให้เจริญยิ่งขึ้นไปจบ ไพบูลย์^{๓๐}

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๔๐.

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

วิริยะสังวร หรือความเพียร เมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้ ใจสู้ ไม่ท้อถอย กลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก เมื่อมีความเพียรพยายามที่จะทำสิ่งนั้น งานนั้นให้สำเร็จ ความเพียรก็จะเป็นแรงหนุนให้จิตแน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้น ทำให้จิตจดจ่อแน่วแน่อยู่กับสิ่งที่ทำงานที่ทำ ไม่ปล่อย ไม่ห่างไป ถ้าจิตมีความเพียรจดจ่อแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง บุคคลนั้นจะมีสมาธิ มีจิตจดจ่ออยู่ การมีจิตจดจ่อฝึกฝนเช่นนี้ ย่อมนำไปสู่สมาธิเกิดขึ้น จิตมุ่งมั่นในกิจที่ทำมีกำลัง เมื่อมีจิตมีความเพียรอดสาหัส จำเป็นต้องมีสมาธิเข้ามากำกับเพื่อไม่ให้ขยับแบบเลยเถิดจนบันทอนตัวเองจะได้รู้จักนั่ง สงบ เยือกเย็น แต่ถ้ามีแต่สมาธิไม่มี วิริยะเลยก็กลายเป็นเฉื่อยเหนื่อย คนที่มีทั้งวิริยะและสมาธิอย่างสมดุลจะมีลักษณะแบบ กระฉับกระเฉง คล่องแคล่ว แต่ใจไม่ร้อน สงบนิ่ง

ประเด็นที่ ๔ ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล พระพุทธโฆสเถระ ท่านได้ให้ความหมายไว้ว่าเพิ่มเติมไว้ว่า การไม่ล่วงละเมิดที่เป็นไปทางกายและเป็นไปทางวาจาของบุคคลผู้สมาทานศีลแล้ว^{๓๑)} มีชื่อว่าเรียกว่า อวิตกกมศีล

ทั้ง ๔ ประเด็นที่กล่าวมานี้ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จากการศึกษาความหมายของศีลในพระสุตตันตปิฎก จะเห็นได้ว่าในหมวดของพระสุตตันตปิฎกนั้น มีความละเอียดลงไปถึงสภาวะจิตเจตสิก พฤติกรรม ว่าความหมายของศีลนั้น เจตนาแห่งการงดเว้นนั้นก็ชื่อว่า ศีล ซึ่งเป็นความหมายที่ มุ่งที่ความตั้งใจเป็นเป้าหมายแห่งการงดเว้น เหมือนในด้านกฎหมายนั้นมุ่งที่เจตนาเป็นหลักในการตัด สินหนักเบา นอกจากนี้การสำรวจมรรควังในข้อวัตรปฏิบัติ มีสติ มีปัญญา มีความอดทน และด้วยความเพียรในการงดเว้น โดยมีความหมายคือ สังวร การสำรวจ การป้องกัน ก็ชื่อว่าศีล

๒.๑.๒.๓ ความหมายของศีลในพระอภิธรรมปิฎก

ศีลสังวรแม้ทั้งหมดก็เรียกว่า อาจารย์^{๓๒)} อาจารย์ แปลว่า ความประพฤตินี้ มรรยาทงดงาม หรืออาจารย์^{๓๓)} ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ อธิบาย อาจารย์ เพิ่มเติมว่าภิกษุบางในศาสนา นี้ ย่อมไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยมิจฉาอาชีพ คือด้วยการให้ไม้ไผ่บ้าง ด้วยการให้ใบไม้บ้าง ด้วยการให้ดอกไม้ ผลไม้ แบ่งเครื่องสนามและไม้สีฟันบ้าง ด้วยความ เป็นผู้ประจบสอพลอบ้าง ด้วยความเป็นผู้เหมือนแคงถั่วบ้าง ด้วยความเป็นผู้รับเลี้ยงเด็กบ้าง ด้วยรับส่งหนังสือด้วยการส่งคมบ้าง หรือด้วยมิจฉาอาชีพที่, พระพุทธเจ้าทรงครหา อย่างใด อย่างหนึ่งบ้าง การไม่สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยมิจฉาอาชีพนี้ เรียกว่า อาจารย์^{๓๔)} นอกจากนี้ผู้วิจัยนำเนื้อความในคัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปติสเถระได้อธิบายว่า อาจารย์ ขยายความเพิ่มเติมว่าอีกเพื่อให้เนื้อความชัดเจนมากขึ้น ว่าอาจารย์เป็นไหน ... ภิกษุมีความเคารพอยู่ในใจ เป็นผู้ว่าง่าย มีหิริโอตตปยะ และเพียบพร้อมด้วยอริยาบถ สำรวมอินทรีย์ รู้จักประมาณในการโภชนะ ไม่นอนในยามตื่นและยามสุตท้าย ของราตรี มีปัญญาและสันโดษ ไม่คลุก

^{๓๑)} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรช จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๓๒)} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๔/๔๑๔/๓๘๘.

^{๓๓)} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๔๐. พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๒๖.

^{๓๔)} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๒๖.

คลีด้วยหมู่คณะ ประารถความเพียรและมากไปด้วยความ เคารพยำเกรงเพื่อน สำหรับมิตรของตน นี้ เรียกว่า อาจารย์ ๒๑

ดังนั้น อาจารย์ คือ ความประพฤติมารยาทดีงามเหมาะสม ซึ่งการรู้จักมารยาทก็ถือว่าเป็นศีลคือ การงดเว้นในสิ่งที่เป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่น อาจารย์นี้มีมุมมองที่กว้าง ครอบคลุมการงดเว้นสังวรทั้งหมด เพราะเป็นความประพฤติความเหมาะสมมารยาทที่ดี ดังนั้น แม้ความประพฤติที่ดีนี้ก็ถือว่าเป็นวินัยเป็นศีลที่เรียกว่า อาจารย์^{๓๕}

สรุป ศีล คือ การไม่ล่วงละเมิดทางกาย และวาจา ที่เรียกว่า อาจารย์ คือความประพฤติ ได้แก่ อากัปกริยาต่างๆ ได้แก่ การยืน เดิน นั่ง นอน รวมไปถึงการนุ่ง การห่มที่เป็นระเบียบเรียบร้อย งดงามน่าชมเชย พุดจาเรียบร้อยนุ่งห่มเรียบร้อย อีกทั้ง ศีล สังวร คือ การสำรวม สำรวมในข้อวัตรปฏิบัติ การมีสติ การรู้เท่าทันอารมณ์ การมีความอดทนต่อทุกขเวทนาต่างๆ และการทำความเพียรเพื่อละกิเลส แม้ทั้งหมดนี้ก็ชื่อว่า ศีล ที่สำคัญการรักษาศีลนั้น จะต้องมีความเข้าใจถูกต้องจึงจะรักษาได้ถูกต้องหากไม่ศึกษาทำความเข้าใจการปฏิบัติก็ไม่ถึงซึ่งทำให้ไม่เข้าใจในสิ่งที่ทำ หากรู้และเข้าใจดีแล้วก็จะทำให้ได้รับผลของการปฏิบัติ ท่านจึงเปรียบเทียบให้เห็นเหมือนข้อความที่ว่า "ผู้ใดไม่รู้จักโคผู้นั้นย่อมรักษาฝูงโคไว้ไม่ได้ ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้น เมื่อไม่รู้จักศีลโฉนจะพึงรักษาสังวรได้แล้ว"^{๓๖} ซึ่ง โดยรวมแล้วความหมายของศีลนั้นก็มิลักษณะความหมายเดียวกันที่กล่าวมาใน พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม คือ ๑- เจตนา ชื่อว่า ศีล ๒- เจตสิก ชื่อว่า ศีล ๓. ความสำรวมระวัง ชื่อว่า ศีล ๔. การไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่า ศีล อาจารย์ ความประพฤติดี ชื่อว่า ศีล นั้นเอง

๒.๒ ลักษณะ หน้าที อากาที่ปรากฏ เหตุใกล้ให้เกิดของศีล

เมื่อได้ทราบความเป็นมาและความหมายของศีลแล้ว ต่อไปจะได้แสดง ลักษณะ หน้าที อากาที่ปรากฏ เหตุใกล้ให้เกิดของศีลเป็นลำดับไป เพื่อให้ทราบองค์ประกอบของศีลนั้นเป็นอย่างไ ซึ่งจะได้อธิบายเป็นลำดับหัวข้อไปดังนี้

๒.๒.๑ ลักษณะของศีล

ลักษณะ คือ เครื่องกำหนดรู้ หรือ อากาสำหรับหมายรู้^{๓๗} ดังนั้นลักษณะของศีล คือ อากาสำหรับหมายรู้ศีล ว่ามีลักษณะของเป็นอย่างไร ผู้วิจัยได้รวบรวมมาจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมินำมา เพื่อให้เห็นถึงลักษณะของศีลในประเด็นต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรู้เรื่องศีลที่ต้องทำความเข้าใจในหมวดนี้ ซึ่งมีในรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ ในสุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค แสดงลักษณะของศีลไว้ว่า ศีล "มีการสำรวม เป็นลักษณะ"^{๓๘} ความสำรวมแห่งศีล นั้นมีความหมายที่กว้าง และมีประเภทต่างๆ หลากหลายอย่าง เช่น วิริตมีเจตนาวิริตเป็นต้น จากการศึกษาพบว่า การงดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น การสำรวม^๓ อย่างที่กล่าวมาข้างต้น คือ ๑) ปา

^{๓๕} พระราชวรมณี และคณะ, วิมุติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔.

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย)๔/๑๓๑/๒๐๑.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕:๐.

^{๓๘} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๖/....๘๓.

ติโมกขสังวร ๒) สติสังวร ๓) ญาณสังวร ๔) ขันติสังวร ๕) วิริยสังวร ความไม่ก้าวล่วงข้อวัตร ปฏิบัติ
 แม้ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็คือมีลักษณะเดียว คือ การสำรวม นั่นเองท่านจึงเปรียบให้เห็นว่า เหมือนสี
 ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็สีเขียว สีเหลือง สีแดง ก็ตาม ก็มีการเห็นได้ด้วยตาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ใน
 สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุททวงส์ แสดงลักษณะของศีลไว้อีกว่า "มีการสมาทานเป็นลักษณะ"^{๙๙}
 ท่านอธิบายว่า มีการสมาทานเป็นลักษณะ และมีการตั้งมั่นเป็นลักษณะ การสมาทานศีล ก็คือ ตั้งใจ
 ว่า จะรักษาศีล การตั้งใจนั้นแหละ เรียกว่า สมาทาน มี ๒ วิธี คือ ๑. ปัจเจกสมาทาน สมาทาน
 เฉพาะ ข้อ ๒. อัชฌเมกสมาทาน สมาทานรวมทุกข้อ และในพระสุตตันตปิฎก พระองค์ตรัสลักษณะ
 ของศีลมี ใจความว่า "เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมทั้งปวงเป็นลักษณะ"^{๑๐๐} มีใจความว่า

ภิกษุทั้งหลาย การงานที่ต้องทำด้วยกำลังอย่างใดอย่างหนึ่ง การงานนั้นทั้งหมด บุคคลต้อง
 อาศัยแผ่นดินดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงทำได้ การงานที่ต้องทำด้วยกำลังนี้บุคคลย่อมทำได้ด้วย
 ประการฉนี้ แม้ฉนั้นใด ภิกษุอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญ ทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ก็ ฉนั้น
 นั้นเหมือนกัน ฯลฯ ภิกษุผู้เจริญทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ ใน
 ธรรมทั้งหลาย ฯลฯ ภิกษุผู้เจริญ ทำให้มากซึ่งพละ ๕ ฯลฯ ภิกษุผู้เจริญ ทำให้มากซึ่งพละ ๕
 ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรมทั้งหลาย ฯลฯ ภิกษุผู้เจริญธรรมให้มากซึ่ง อินทรีย์
 ๕ ฯลฯ

พีชคามและภุตคามเหล่าใดเหล่าหนึ่ง พีชคามและภุตคามเหล่านั้นทั้งหมด อาศัยแผ่นดิน
 ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ได้ พีชคามและภุตคามเหล่านั้นย่อมถึง
 ความเจริญงอกงามไพบุลย์ด้วยประการฉนี้ แม้ฉนั้นใด ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน อาศัยศีล ดำรง
 อยู่ในศีล แล้วเจริญทำให้มากซึ่งอินทรีย์ ๕ ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบุลย์ในธรรม
 ทั้งหมด^{๑๐๑}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้ให้ความหมาย ลักษณะของศีล ว่า "มีความปกติ เป็นลักษณะ"^{๑๐๒}
 แม้ศีลนั้นถึงจะต่างกันโดยประเภท เป็นอันมากก็มีความปกติ เป็นลักษณะเหมือนรูปซึ่งต่างกันโดย
 ประเภทเป็นอันมาก ก็มีภาวะจะพึงเห็นได้เป็นลักษณะ ฉนั้นนั้นเหมือนอย่างว่า แม้รูปอายตนะถึงจะ
 ต่างกัน โดยประเภทเป็นอันมาก โดยที่ต่างกันด้วยสีเขียวสีเหลือง เป็นต้น ก็มีภาวะที่จะพึงเห็นได้เป็น
 ลักษณะ เพราะถึงแม้รูปอายตนะจะต่างกัน โดยประเภทแห่งสีเขียว เป็นต้น ก็ไม่พ้นไปจากภาวะที่จะ
 พึงเห็นได้ ฉนั้นใด แม้ศีลถึงจะต่างกัน โดยประเภทเป็นอันมาก โดยต่างกันมีเจตนา เป็นต้น ก็มีความ
 ปกติซึ่งได้กล่าวมาแล้วด้วยสามารถแห่งความทรงอยู่ อย่างเรียบร้อยของกิริยาทางกาย เป็นต้น และ
 ด้วยสามารถแห่งความเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายนั้นนั่นแหละเป็นลักษณะ เพราะถึงแม้ศีลจะ

^{๙๙} ขุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/๓๖/๕๗๘.

^{๑๐๐} ขุ.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/๖๙/๒๙๔.

^{๑๐๑} ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๒/๕๗๗.

^{๑๐๒} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, หน้า ๑๒.

ต่างกันโดยประเภทแห่งเจตนาเป็นต้น ก็ไม่พ้นไปจาก ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย และ ความรองรับ
ฉันทัน ^{๔๓}

นอกจากนี้ในวิมุติมรรค ก็ได้อธิบายลักษณะของศีลไว้ว่า "ลักษณะของศีล คือการละ
ความเสื่อมคุณค่าด้วยความมีคุณค่า, ^{๔๔} การเสื่อมคุณค่า ศีลอย่างไรวินั้น ในวิมุติมรรคขยายความว่า
...คือการละเมิดศีล ซึ่งมี ๓ ประการ คือ (๑) การละเมิดปาฏิโมกข์สังวรศีล ...คือความเสื่อม
ศรัทธาในพระตถาคตเนื่องจาก อหิริกะ (ไม่มีความละเอียดใจ) และอนตตัปปะ (ไม่เกรงกลัวต่อ
บาป) ... (๒) การละเมิดปัจฉัยสันนิสสิตศีล ...คือ เมื่อชีวิตของบุคคลมุ่งปรนเปรอร่างกาย เขาก็
สูญเสียความสันโดษ (ความพอใจในปัจจัยตามมีตามได้) ... (๓) การละเมิดอินทริยสังวรศีล ...คือ
การละเลยโยนิโสมนสิการเพราะไม่สำรวมอินทริยทั้งหก การละเมิดศีลทั้งสามอย่างนี้สร้าง
ความเสื่อมคุณค่า นี้เรียกว่าลักษณะของ ศีล ^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า การบำรุงบำเรอร่างกายไม่เห็นคุณค่าของความสันโดษ และการไม่สำรวมระวัง
อินทริยของตนเอง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อม เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติในกาม หากละเมิด
แล้วก็มีแต่, ความเสื่อม ไม่พอใจในสิ่งที่ตนมี เมื่อเห็นคนอื่นมี ก็อยากมีเหมือนเขา ขวนขวายแสวงหา
มา เมื่อได้มาก็สุขแล้วก็ทุกข์อีก เมื่อไม่ได้ก็เป็นทุกข์อยู่รำไป กลายเป็นคนจนเพราะไม่รู้จักพอ แม้การ
เห็น การได้ยินหากไม่สำรวมระวัง เมื่อเห็นก็อยากได้ ได้ฟังก็ชอบใจ เห็นของสวยงามก็อยากได้ เมื่อ
เห็นอยากได้อีก มาใหม่ก็อยากได้อีกอยู่รำไป เพราะการไม่สำรวมระวังกิเลสที่เกิดขึ้น จึงเป็นเหตุให้
ความทุกข์ที่ต้องทำตามใจอยาก ซึ่งก็คือความเสื่อมในลักษณะนี้ เมื่อเว้นจากข้อนี้ได้ การสำรวมกาย
ความพอใจในสิ่งที่ตนมี และมีสติระมัดระวัง เป็นการละความเสื่อมคุณค่าด้วยความมีคุณค่า

นอกจากนี้ในหนังสือ มลिनปัญหา ซึ่งเป็นการสนทนาระหว่างพระเจ้ามิลินทะกับพระนาค
เสน ได้อธิบายลักษณะ 6 ของศีลนั้น มีเนื้อความที่น่าสนใจสรุปได้ดังนี้ศีล มีความเป็นที่ตั้งเป็นลักษณะ
ศีลเป็นที่ตั้งแห่งกุศลกรรมทั้งปวงอันได้แก่, อินทริย พละ โภชณงค์ สติปัญฐาน สัมมปปธาน อธิธิบาท
ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ กุศลธรรมทั้งปวงของ ผู้ตั้งอยู่ในศีลแล้วไม่เสื่อมเปรียบเหมือนว่า พืช
ต้นไม้ เหล่าใด ได้อาศัยแผ่นดิน ตั้งอยู่ในแผ่นดินแล้วจึงเจริญงอก งามขึ้นฉันทันใด พระโยคาวจรได้อาศัย
ศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงทำให้เกิด อินทริย ๕ คือ ศรัทธา วิริยะ สติสมาธิ ปัญญา ขึ้นได้ฉันทันนั้นเปรียบ
เหมือนว่า การงานทั้งสิ้นที่, ทำแล้วต้องอาศัยแผ่นดินตั้งอยู่ในแผ่นดิน จึงทำได้ฉันทันใด พระโยคาวจรก็
อาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีล จึงทำให้เกิดอินทริย ๕ ขึ้นได้ฉันทันนั้นเปรียบเหมือนว่า บุรุษที่เป็นนักกระโดดโลด
เต้น ประสงค์จะแสดงศิลปะ ก็ให้คนถากพื้นดิน ให้ปราศจากก้อนหินก้อนกรวด ทำให้สม่ำเสมอดีแล้ว
จึงแสดงศิลปะบนพื้นดินนั้นได้ฉันทันใด พระโยคาวจรก็อาศัยศีลตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงทำให้เกิดอินทริย ๕
ขึ้นได้ฉันทันนั้นเปรียบเหมือนว่า นายช่างประสงค์จะสร้างเมืองให้ปราบพื้นที่จนหมดเสี้ยนหนามหลักต่อ
ทำพื้นที่ให้สม่ำเสมอดีแล้ว จึงกะถนนต่างๆ มีถนน ๔ แพร่ง ๓ แพร่ง เป็นต้น ไว้ภายในกำแพง แล้ว
จึงสร้างเมืองลงฉันทันใด พระโยคาวจรก็อาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึงทำให้เกิดอินทริย ๕ ขึ้นได้ฉันทันนั้น
เปรียบเหมือนว่า พลรบผู้เข้าสู่สงครามตั้งมั่นอยู่ในพื้นที่อันเสมอดี กระทำพื้นที่ให้เสมอดี แล้ว จึง

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๔} พระราชวรมณี และคณะ, วิมุติมรรค, หน้า ๒๗. ๓๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

กระทำสงคราม ก็จักได้ชัยชนะใหญ่ในไม่ช้าฉันใด พระโยคาวจรก็อาศัยศีล ตั้งอยู่ในศีลแล้ว จึง ทำให้เกิดอินทรีย์ ๕ ให้เกิดได้ฉันนั้น ข้อนี้ สมกับที่สมเด็จพระภควันต์บรมศาสดาตรัสไว้ว่าภิกษุผู้มีความเพียรรู้จักรักษาตัว มีปัญญาตั้งอยู่ในศีลแล้ว ตั้งจิตและปัญญาให้เกิดขึ้น ย่อมสะสางซึ่งความรุงรังอันนี้ได้ ศีลนี้เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมทั้งหลายเหมือนกับพื้นธรณีอันเป็นที่ อาศัยแห่งสัตว์ทั้งหลาย ศีลนี้เป็นรากเหง้าในการทำกุศลให้เจริญขึ้น ศีลนี้เป็นหัวหน้าในศาสนาของ องค์สมเด็จพระชินสีห์ทั้งปวง กองศีลอันดี ได้แก่ พระปาฏิโมกข์^{๔๖}

สรุป จากความหมายลักษณะของศีลที่กล่าวมา คือ ศีล เป็นที่ตั้งของกุศลธรรมทั้งปวง มีความปรกติ สะอาดปราศจากโทษ ความปกตินี้เป็นพื้นฐานของความสงบเรียบร้อย เมื่อใดเกิดความไม่ปกติขึ้น ความยุ่งยาก ความเดือดร้อนหรือเสียหายย่อมเกิดขึ้นตามมา ศีล คือปกติของความเป็นมนุษย์ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ปลอดภัย โดยไม่ต้องหวาดระแวง หรือกลัวอันตราย หรือกลัวว่าจะถูกเบียดเบียนทำร้าย ไม่ว่าจะจากใคร หรือด้วยวิธีใด เพราะปกติของคนเรานั้นย่อมรักชีวิตของตน และเห็นคุณค่าชีวิตของคนอื่น เมื่อมีความรู้สึกเช่นนี้ จึงยินดีในการรักษาศีล เพราะไม่ปรารถนาจะเบียดเบียนซึ่งกันและกัน การรักษาศีลจึงเป็นการนำไปสู่ความเป็นคนดี, ปกติสมบูรณ์ และการสำรวม ความปกติ เว้นแต่ มีคุณค่า เป็นที่ตั้งของกุศล ลักษณะที่กล่าว ซึ่งแต่ละมุมมองก็บ่งบอกถึงลักษณะของ ให้เกิดความเข้าใจได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีความสำรวมระวาง การงดเว้นในความเป็น ลักษณะมีระเบียบเรียบร้อย เป็นปรกติที่สะอาดปราศจากโทษ ก็บังเกิดขึ้นปรากฏให้เห็น เมื่อประพฤติปฏิบัติตนได้เกิดขึ้นในสิ่งที่ทำ แม้ทั้งหมดที่กล่าวมาก็เป็นที่ตั้งแห่งการกระทำ ที่เป็นกุศลทั้งปวง ดังนี้ ศีลนับว่าโดยลักษณะมีลักษณะ คือ การละเว้น ด้วยการสมาทาน ตั้งใจงดเว้น ความชั่ว คือ ความสงบเรียบร้อย การสำรวม และทำให้กุศลปัจจัยอื่นๆเกิดขึ้นเจริญขึ้นเพราะมีศีลเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวเป็นเหมือนขั้นที่ให้เกิดปัจจัยอื่นๆ ได้ง่าย เหล่านี้ซึ่งคือ ลักษณะของ ศีล

ลักษณะของศีล ได้อธิบายจบไปแล้วนั้น ต่อไปผู้วิจัยจะได้แสดง หน้าที่ของศีล เป็นลำดับต่อไป ซึ่งหน้าที่ของศีลนั้น ได้รวบรวมข้อมูลจากนำมาแสดง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๒.๒.๒ หน้าที่ของศีล

หน้าที่ของศีล ในพระสูตรตันตปิฎก แสดงหน้าที่ของศีลไว้ว่า "มีการกาจัดความเป็นผู้ทุศีลเป็นรศ (หน้าที่) หรือมีความไม่มีโทษเป็นรศ (หน้าที่)"^{๔๗} การจัดความเป็นผู้ทุศีลเป็นหน้าที่ของศีล นั้น เมื่อบุคคลนั้นมีความตั้งใจที่จะงดเว้น สำรวมสังวรก็จะทำให้บุคคลนั้นเว้นห่างจากสิ่งที่เป็นโทษที่ เป็นภัยแก่ตนเอง เช่นการฆ่าสัตว์ ที่ต้องทำให้อายूसั้น การลักทรัพย์ย่อมนำมาซึ่งการสูญเสียโภคทรัพย์ การดื่มสุรา ย่อมนำมาซึ่งการเสียดสีสัมปชัญญะ จึงต้องให้งดเว้นเพราะเห็นภัยของสิ่งเหล่านี้ ศีลนี้จึงทำจัดสิ่งเหล่านี้ออกไป เพราะมองเห็นว่าการงดเว้นนั้นย่อมนำมาซึ่งความผาสุกแก่ตนเอง และสิ่งรอบข้างที่ได้รับผลจากการงดเว้น มีความปลอดภัยเมื่ออยู่กับผู้มีศีล ไม่เป็นโทษแก่ผู้รักษา มีแต่จะทำให้ สะอาดกาย สะอาดวาจา สะอาดใจ ซึ่งเป็นคุณแก่ผู้รักษา และเป็นสมบัติที่,ได้รับแก่ผู้รักษาเองสรุปเมื่อบุคคลใดเว้นเบียดเบียนสัตว์ เว้นจากการสักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติดินใน กาม เว้น

^{๔๖} มุลนิธิปราณี สำเร็จราชย์, **มลินทปัญหา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๕-๘๘.

^{๔๗} ข.พุทธ.อ. (ไทย) ๘/๒/๓๖/๕๗๘.

จากเหตุนี้ เว้นจากการตีเมรุอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท หน้าที่ของศิลปินย่อมจำกัด ความเป็นผู้พิสดาร ให้เป็นผู้ให้เว้นห่างจากความทุจริต เมื่อมีความพยายามประคับประคองรักษา บริบูรณ์ ต่อเมื่อระลึกถึงศิลปินที่ตนรักชวย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งปิติ โสมนัส เพราะบุญกุศลที่รักษาศิลปิน นำบุคคลนั้นให้พ้นจากความทุกข์ในปัจจุบันและอนาคต สูงสุดคือพระนิพพานได้

หน้าที่ของศิลปินได้อธิบายจบไปแล้วนั้น ต่อไปผู้วิจัยจะได้แสดง อาการที่ปรากฏของศิลปิน เป็นลำดับต่อไป

๒.๒.๓ อาการที่ปรากฏของศิลปิน

อาการปรากฏของศิลปิน ซึ่งในพระสูตรต้นตปิฎก ได้แสดงอาการปรากฏของศิลปินไว้ว่า มีใจความว่า "ศิลปินนั้นมีความสะอาดเป็นปัจจุปัจฐาน (อาการที่ปรากฏ)"^{๔๘} ตามที่พระผู้มีพระภาค ผู้ตรัสไว้เป็นอย่างนี้ว่า "ความสะอาดกาย ความสะอาดวาจา ความสะอาดใจ ย่อมถึงซึ่งความนับว่ารากเหง้า โดยความเป็นของสะอาด"^{๔๙} ความสะอาดกาย ในที่นี้หมายถึง ความสุจริต หรือความประพฤติดี ประพฤติชอบทางกายนั้นมี ๓ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ และการประพฤติผิดในกาม ความสะอาดทางวาจา หมายถึง ความประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกว่าวจีจริต ๔ คือ เว้นจากการกล่าวเท็จ เว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด เว้นจากการกล่าวคำหยาบคาย เว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ ความสะอาดทางใจนั้น หมายถึงอาการประพฤติดีด้วยใจ เรียกว่า มโนสุจริต มี ๓ ประการ คือ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่พยายามพองร้ายคบอื่น และมีความเห็นชอบไปตรงตามทำนองคลองธรรม^{๕๐} นอกจากนี้ในวิมุตติมรรค ได้แสดงอาการที่ ปรากฏของศิลปินไว้ว่า "อวิปปฏิสาร (ความไม่เดือดร้อนใจ) เป็นปัจจุปัจฐาน (อาการปรากฏ)"^{๕๑} อวิปปฏิสาร หมายถึง ความที่ไม่มีอะไรเป็นเครื่องร้อนใจ รังเกียจ เกลียดชัง อยู่ในใจของตนจนเสีย สมาธิ "เมื่อมีศิลปินสมบูรณ์แล้ว ก็ไม่ต้องทำเจตนาว่า อวิปปฏิสารจงบังเกิดแก่เรา ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ เป็นธรรมดาว่า เมื่อมีศิลปินสมบูรณ์แล้ว อวิปปฏิสารย่อมเกิด (เอง)"^{๕๒} ดังนี้

ในคัมภีร์วิมุตติมรรคนั้น หน้าที่ของศิลปินว่าโดยธรรมดาว่า สมบัติ ซึ่งเป็นสมบัติของผู้รักษาศิลปิน ซึ่งมีเนื้อความแสดงว่า "ปิติ เป็น รส ของ ศิลปิน"^{๕๓} ปิติ แปลว่า ความอิมใจความปลื้มใจ และ "โสมนัส เป็น รส ของ ศิลปิน"^{๕๔} โสมนัส แปลว่า ความแช่มชื่นสบายใจ สุขใจ ขยายความเพิ่มเติมของ ปิติ อธิบายว่า

ปิติ มีความชื่นชมยินดีในอารมณ์เป็นลักษณะ เมื่อปิติเจตสิกเกิดขึ้นกับบุคคลใดก็ตาม ย่อมทำให้บุคคลนั้นเกิดความรู้สึกปราบปลื้มใจ เอิบอิมใจ หน้าตามแจ่มใสเบิกบาน

ปิติ มีการทำให้อิมกายและอิมใจเป็นกิจ (หรือ) มีการทำให้เกิดความซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย เป็นกิจ เมื่อปิติเกิดขึ้น ย่อมทำให้จิตและเจตสิกที่เกิดพร้อมกับตนเกิดรู้สึกอิมเอิบ ซาบ

^{๔๘} ข.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/๖๙/๒๙๒.

^{๔๙} ชุ.ป.อ. (ไทย) ๗/๑/๐/๔๔.

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๔๘/๓๖๓.

^{๕๑} พระราชนิพนธ์ และคณะ, วิมุตติมรรค, หน้า ๒๘.

^{๕๒} ดูรายละเอียดใน อง.เอกาทศก. (ไทย) ๒๔/๒/๓.

^{๕๓} พระราชนิพนธ์ และคณะ, วิมุตติมรรค, หน้า ๑๑.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ชานไปทั่วร่างกาย อันเนื่องมาจากจิตตชรูป (รูปที่เกิดจากจิต เช่น รน เคน นั่ง นอน เป็นต้น) ทำให้จิตใจของบุคคลผู้มีปีตินั้นมีกำลังเข้มแข็ง ไม่รู้สึกเบื่อหน่ายต่อการรับรู้อารมณ์นั้นเลย

ปีติ มีการฟูใจ เป็นอาการปรากฏ สภาวะของปีติ ย่อมทำให้จิตใจเพื่องฟูขึ้น ยิ่งกำลังของปีติมีมาก ย่อมทำให้จิตใจของบุคคลนั้น มีอาการเพื่องฟูเิบอาบซาบชานมากยิ่งขึ้น ตามสภาพของปีติ ด้วย

ปีติ มี นามขันธ์ ๓ ที่เหลือเป็นเหตุให้เกิด หมายความว่า ปีติ นี้จัดอยู่ในสังขารขันธ์ ซึ่งจะต้องเกิดพร้อมกับจิตและเจตสิก อื่นๆ อีก ไม่สามารถเกิดโดยลำพังตั้งเองอย่างเดียวได้ เพราะฉะนั้น การที่ปีติจะเกิดขึ้นได้นั้น จะต้องมีนามขันธ์ที่เหลืออีก ๓ อย่าง เป็นเหตุใกล้ให้เกิด คือ เวทนาขันธ์ ได้แก่ เวทนาเจตสิก สัญญาขันธ์ ได้แก่ สัญญาเจตสิก และวิญญานขันธ์ ได้แก่ จิตที่ปีตินี้ประกอบด้วย นอกจากนี้ยังมีเจตสิกที่เป็นสังขารขันธ์อื่นๆ เกิดร่วมด้วยอีกตามสมควรแก่สภาพจิตนั้น

สรุป การสำรวมทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเป็นผลของการรักษาศีลเป็นเหตุให้ สะอาดทางกาย วาจา และใจ อวิปปฏิสาร คือ ความไม่เดือดร้อนใจ ความสบายใจเป็นอาการปรากฏ อาการที่ 'ปรากฏศีล ทำให้ทราบความสะอาดในทางพระพุทธศาสนา คือการทำกาย วาจา ใจ ให้สะอาด และปาฏิโมกข์ ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาด้วย คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงทำจิตของตนให้ขารอบ อวิปปฏิสาร นั้น เป็นผลปรากฏโดยอัตโนมัติ เมื่อศีลทางกาย ทางวาจา ทางใจ มีความสมบูรณ์ การทำให้พฤติกรรมสะอาดเป็นการชำระอกุศลทั้งปวง ปิดกั้น ป้องกันที่รองรับคุณธรรมชั้นสูงขึ้นไป เพื่อจะเป็นฐานให้คุณธรรมเหล่าอื่นเกิดขึ้น เปรียบเหมือนผ้าขาวที่จะนำไปย้อมสีอะไรก็ได้ และเป็นบุญกุศลแห่งการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาด้วยอาการที่ปรากฏของศีล ได้ อธิบายจบไปแล้วนั้น ต่อไปในตัวข้อย่อยสุดท้าย จะได้แสดงกุศลให้เกิดของศีลเป็นลำดับต่อไป ซึ่งเหตุใกล้ให้เกิดศีลนั้น ได้รวบรวมข้อมูลจากปฐมภูมินามมาแสดง

๒.๒.๔ เหตุใกล้ให้เกิดของศีล

เหตุใกล้ให้เกิดของศีล (ปทัฏฐาน) ในพระสูตรต้นตปิฎกแสดงไว้ว่า "โอดตปปะ และหิริ เป็นปทัฏฐานของศีล"^{๕๕} "เมื่อหิริและโอดตปปะมีอยู่ ศีลจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่เมื่อหิริและโอดตปปะไม่มี ศีลย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้เลย"^{๕๖} ผู้วิจัยขยายความเพิ่มเติมว่า หิริ และโอดตปปะ เป็นเจตสิกเป็นฝ่ายปรุงแต่งจิต หิริ หรือ หิริเจตสิก คือธรรมชาติที่ละอายต่อบาป ได้แก่ สภาพความเกลียด และละอายต่อการงานอันเป็นทุจริต เมื่อประกอบกับจิตแล้ว ย่อมทำให้จิตของบุคคลนั้นเกิดความละอาย ต่อการทำทุจริตต่ออาชีพต่างๆ มีการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ การลักทรัพย์ การฉ้อโกงฉกชิง วังร้าวปล้นสะดม การประพฤติผิดในกาม เป็นต้น ไม่กล้าที่จะทำทุจริตต่ออาชีพ จิตที่ เกิดขึ้นขณะนั้น จึงเป็นโสภณจิต คือ เป็นสภาพจิตที่ดีงาม

โอดตปปะ เป็นสภาวะธรรม ที่มีความเกรงกลัวต่อผลของบาปทั้งปวง ที่เป็นทุจริตทุราชีพต่างๆ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เป็นสภาวะธรรมที่เป็นเครื่องเตือน สัมปยุตตธรรม คือ จิตและ

^{๕๕} ชู.ม.อ. (ไทย) ๕/๑/๖๙/๒๙๒.

^{๕๖} สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พิมพ์โรงพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

เจตสิกที่เกิดพร้อมกับตน ให้ตระหนักถึงโทษของอกุศลกรรม และผลร้ายที่เกิดจากอกุศลต่างๆ ทำให้สัมปยุตตธรรมเหล่านั้น เกิดความเกรงกลัวต่อความชั่ว และผลแห่งความชั่วที่จะได้รับ

หิริ มีสมุฏฐานจากภายใน โอตตปปะ มีสมุฏฐานจากภายนอก หิริมีตนเป็นใหญ่ โอตตปปะ มีโลกเป็นใหญ่ หิริตั้งขึ้นเพราะสภาวะ คือความละเอียดใจ โอตตปปะ ตั้งขึ้นเพราะสภาวะ คือความกลัว"^{๕๗}

จะเห็นได้ว่า หิริ และโอตตปปะ นั้นเป็นสภาวะธรรมที่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นเหตุใกล้เป็นส่วนช่วยให้เกิดการสำรวม และงดเว้น เพราะละเอียดต่อทุจริต และเกรงกลัวต่อบาป ศีลจึงเกิดขึ้นและดำรงอยู่ประคับประคองศีลไว้ ทำให้ความสะอาดกาย วาจา ใจ เป็นอาการปรากฏ เมื่อไม่มีความหิริ โอตตปปะแล้ว การรักษาศีลก็เกิดขึ้นได้ไม่ได้ ตั้งอยู่ไม่ได้ หิริ และโอตตปปะ จึงเป็นเหตุใกล้ให้เกิดของศีลดังนี้ และนอกจาก หิริ โอตตปปะแล้ว ทางกาย วาจา ใจ และการสำรวมอินทรีย์ ก็เป็นเหตุใกล้ให้เกิดเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในคัมภีร์วิมุตติมรรคว่า "กุศลกรรมทางไตรทวารเป็นปทัฏฐาน (เหตุใกล้ให้ทวาร แปลว่า ประตู ๓ บาน ช่องทาง ๓ ช่องทาง หมายถึง ประตูทางเข้าแห่งกรรม หรือ |ช่องทางที่จะทำกรรมได้ ๓ ช่องทาง ทางกาย ทางวาจา ทางใจ กุศลกรรม นั้นกระทำได้ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังนั้น เหตุใกล้ให้ศีลเกิดขึ้นก็คือ กาย วาจา ใจ ส่วนในด้านอินทรีย์นั้นได้อธิบายว่า "การสำรวมอินทรีย์ทั้งปวงเป็น ปทัฏฐาน (เหตุใกล้ให้เกิด)"^{๕๘}อินทรีย์สังวร การสำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในร้าย ในเวลาเห็นรูปเสียงดมกลิ่น ลิ้มรสถูกต้อง โผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ระวังไม่ให้กิเลสครอบงำใจ ในเวลารับรู้ทางอินทรีย์ทั้ง ๖

สรุป เหตุใกล้ให้เกิดของศีล คือ หิริโอตตปปะ กุศลกรรม ที่กระทำทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ การสำรวมอินทรีย์ทั้งปวงเป็นเหตุใกล้ให้เกิดของศีล เหตุใกล้ให้เกิดของศีล ทำให้ทราบ ว่า .หิริโอตตปปะ เป็นเหตุใกล้ให้เกิดศีล เกิดการสำรวมขึ้น เป็นกุศลทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ต่อไปจะได้แสดงประเภทของศีลในหัวข้อถัดไป เพื่อจะได้ทราบถึงประเภทของศีลต่างๆ ว่ามีประเภทอย่างไรบ้าง ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องซึ่งจะได้แสดง อธิบายดังต่อไปนี้

๒.๓ ประเภทของศีล

ประเภทของศีลนั้น ศีลนั้นมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของผู้รักษาว่ามุ่งหวังอย่างไร จะรักษาเพื่อคงความ เป็นปกติของมนุษย์ไว้ หรือรักษาเพื่อมุ่งยกระดับจิตใจให้บริสุทธิ์พ้น จาก ความเป็นมนุษย์ธรรมดา หรือจะรักษาเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง ซึ่งหากกล่าวโดยสรุปแล้ว มีดังนี้ คือ

๒.๓.๑ ศีล ๕ ประเภทแห่งผู้ปฏิบัติ

ประเภทของศีลนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นประเภท แห่งผู้ปฏิบัติโดยลักษณะนั้น จะมีความชัดเจน และปฏิบัติลงไป เพื่อป้องกันอภิสวะที่จะเกิดขึ้น และป้องกันอภิสวะใหม่ที่จะเกิดขึ้น พร้อม

^{๕๗}ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๓๖๓/๒๗๗.

^{๕๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ทั้งเพื่อให้จิตนั้นปิดกั้นจากอกุศลมูลชำระให้เบาบางลงไป ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนด โดย ประเภท แห่งผู้ปฏิบัติ ดังนี้

สิกขา คือศีล หรือข้อปฏิบัติสำหรับการอบรมทางความประพฤติอย่างสูงอันได้แก่ ข้อปฏิบัติ หรือศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้สาวกหรือสัทิกชน ได้ยึดปฏิบัติ เพื่อพ้นทุกข์ใช้ได้ ตามความพยายามน้อยถึงมาก มีความหยาบและละเอียด ดังนี้

ศีล ๕ เป็นศีลที่ใช้สำหรับชาวบ้านผู้ครองเรือนทั่วๆ ไปหรือเรียกว่า ศีลของคฤหัสถ์ ทั่วไป ศีล ๕ บางทีเรียกว่า นิจศีล คือ ศีลที่รักษาไว้เป็นประจำ

ศีล ๘ เป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ หรือฆราวาส ผู้ตั้งใจปฏิบัติให้สูงขึ้นจากศีล ๕ เป็นศีล สำหรับ คฤหัสถ์ หรือฆราวาส ผู้ตั้งใจปฏิบัติให้สูงขึ้นจากศีล ๕ เรียกว่า ศีล ๘

ศีล ๑๐ เป็นศีลสำหรับสามเณรและผู้บวชที่อายุไม่ถึง ๒๐ ปี หรืออายุถึงแล้ว แต่ยังมีได้ขอ บวชเป็นพระภิกษุณี (ปัจจุบันไม่มีสามเณรี)

ศีล ๒๒๗ เป็นศีลสำหรับพระภิกษุ ถือเป็นข้อปฏิบัติที่ละเอียดลงไป คือการถือปฏิบัติศีล ๕ ศีล ๘ และศีล ๑๐ นี้เองเพียงแต่เป็นข้อปฏิบัติที่แยกย่อยละเอียดลงไป ผู้ถือปฏิบัติ ต้องสำรวมระวัง มิให้เกิดการละเมิด หากละเมิดแล้วเรียกว่า ต้องอาบัติ คือต้องรับโทษ ซึ่งถือ เป็นโทษทางใจ ผู้ ละเมิดย่อมรู้เอง เห็นเองได้ ทรงบัญญัติไว้เป็นกลุ่มตามความหนักเบาศีล ๓๑๑ เป็นศีลสำหรับ ภิกษุณีแม้ปัจจุบันภิกษุณีจะไม่ได้มีแล้วก็ตามแต่ได้รับการบัญญัติไว้เป็นสิกขาบท^{๕๙}

สรุป ประเภทของศีลนั้น ทำให้ทราบว่า ศีลนั้น แบ่งประเภทของผู้ปฏิบัติออกเป็น ; ดังนี้คือ ๑. คฤหัสถ์ ๒. บรรพชิต ซึ่งเป็นปฏิบัติที่มุ่งขัดเกลากิเลสที่จะล่วงออกมาจาก แล ยับยั้งกิเลส ที่จะเกิดขึ้น ศีลที่แบ่งเป็นสองนี้ ก็เพราะว่าศีลคฤหัสถ์นั้น ง่ายต่อการรักษาสำหรับการ ครองเรือนที่ สามารถจะทำได้โดยการดำเนินชีวิต ปกป้องรายละเอียดยกลงไปมาก เท่ากับศีลของ บรรพชิต เพราะ ในส่วนขอบรรพชิตนั้น มุ่งรักษาแม้กระทั่งการเดิน การนั่ง การนอน การกิน การ - ดำเนินชีวิต ซึ่งจะ มีข้อที่กำกวมลงไป เพื่อให้จิตนั้นขัดเกลาละเอียดลงไป พร้อมทั้ง'รกอัจาระความ ประพฤติ ในการ เป็นบรรพชิตลงไปด้วย เพื่อดำเนินตามแนวทาง เพราะบรรพชิต ดังนั้น จึงได้แบ่ง ประเภทของผู้ ปฏิบัติออกไปสองแบบ

เมื่อได้ทราบ ประเภทของศีลที่แสดงมาจบลงแล้ว ต่อไปจะได้แสดงธรรมที่เป็นสิ่งที่เป็น ปฏิบัติต่อการรักษาศีล เพื่อให้ทราบถึงเนื้อความ ในแต่ละด้านของศีล ซึ่งผู้วิจัยจะได้แสดงต่อไป

๒.๓.๒ ธรรมที่เป็นอุปสรรคของศีล

ธรรมที่เป็นอุปสรรคของนั้น คือ หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติต่อศีลเป็นเหตุให้ล่วงละเมิด ซึ่ง ปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติ หากไม่หลีกเลี่ยง หรือกำจัดก็จะทำให้ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของ การปฏิบัตินั้นได้ ดังนั้น จึงควรศึกษาปัญหาอุปสรรคของศีล และเหตุของศีล

^{๕๙}นางฐานสุพรรณมา วงษ์สุภาพงษ์, "การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้น ถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนเทศบาล ๑ จังหวัดนครนายก",วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑.

ธรรม ๓๔ ประการเป็นอุปสรรค และธรรม ๓๔ ประการเป็นเหตุของศีลดังนี้ โกรธ พยาบาท หลอกหลวง ปฏิฆะ โลภ ริษยา มารยา สาไถย อรติ วิวาท มานะ อหังการ อติมานะ ปมาทะ เกียจคร้าน ราคะ ไม่สันโดษ ไม่คบบัณฑิต ไม่มีสติ สามหาว คบคนพาล มิจฉาญาณ มิจฉาทิฎฐิ ไม่มีขันติ ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ ไม่รู้จักประมาณใน โภชนะ ต่ำทราม มั่วสุมกับ สตรี ไม่เคารพครูอาจารย์ ไม่สำรวมอินทรีย์ ไม่ปฏิบัติสมาธิในยาม ตันและยามสุดท้าย ไม่ สาธยายธรรมในยามตันและยามสุดท้าย ธรรม ๓๔ ประการเหล่านี้ เป็นอุปสรรคของศีล บุคคล ที่ถูกธรรมข้อใดข้อหนึ่งขัดขวางย่อมไม่อาจทำศีลให้บริบูรณ์ ถ้าศีล ของเขาไม่บริบูรณ์ เขาต้อง เสื่อมลงแน่นอน ธรรม ๓๔ ประการอันเป็นปฏิปักษ์ต่ออุปสรรคเหล่านี้ จัดเป็นเหตุของศีล^{๖๐}

การรักษาศีล การศึกษาอุปสรรค และเหตุของศีล ทำให้ทราบว่าการประพฤติปฏิบัติ นั้น ปัญหา และอุปสรรคในการทำ ความดี ยากบ้าง ง่ายบ้าง ซึ่งเหตุทั้ง ๓๔ ประการดังที่กล่าวมานี้ต้นเหตุ ที่จะทำให้การรักษาศีล ย่อมไม่อาจทำศีลให้บริบูรณ์ได้ จึงต้องทำการงดเว้นในข้อประพฤติปฏิบัติ เหล่านี้ดังที่ทราบกันดีว่ามรรคที่เรียกเต็มว่ามรรคมีองค์ ๘ นั้น คือรวมข้อปฏิบัติทั้งหมดใน พระพุทธศาสนาและองค์ ๘ ของมรรคนั้นก็จัดได้เป็น ๓ ชั้น คือ ๓ หมวด ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ในเวลาจะฝึกปฏิบัติกันจริงจัง ก็ฝึกก็ศึกษากันใน ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญาโดยจัดเป็นระบบ การศึกษาที่เรียกว่าไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เรียก ง่ายๆ ก็ว่าศีลสมาธิปัญญาเป็นอันว่าการปฏิบัติ การฝึกการหัดการพัฒนาคณาการดำเนิน ชีวิตที่ดีงาม ตลอดจนปฏิบัติที่ จะให้ถึงนิพพานทั้งหมดทั้งสิ้นก็อยู่ใน ๓ หมวดแห่ง ศีล สมาธิปัญญาจากมรรคมี องค์ ๘ เมื่อจับหลักนี้ไว้ได้ แล้วเมื่อพูดถึงศีลก็บอกว่าศีล ที่แท้ที่จริงที่ครบก็คือศีลที่มาจากมรรคมี องค์ ๘ นั้นคือศีลที่เป็นองค์ของมรรค และตามพุทธพจน์ที่ยกมาให้ดูก็เห็นชัดแล้วว่าองค์มรรคที่ เป็นหมวดศีลได้แก่สัมมาวาจาสัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะนี้ คือศีลที่จริงที่แท้ที่ครบบริบูรณ์ พุทธพจน์ข้างต้นนั้นแสดงความหมาย ของสัมมาวาจาสัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะแต่ละอย่าง แยกแยะแบ่งย่อย ออกไปทำให้เห็นได้ว่าสาระสำคัญของศีล คืออะไรศีลที่เป็นองค์มรรค หรือ ศีลที่จำเป็นจริงๆสำหรับชีวิต ที่ดีงามมีขอบเขตแคไหนเพียงไร ผู้รู้แต่โบราณนับข้อย่อยของศีล ใน องค์มรรคนี้ที่แยกย่อยออกไปว่ามี ๘ ข้อ แล้วตั้งชื่อเรียกไว้ว่า "อาชีวะฎุมกศีล" แปลว่าศีลมีอาชีวะ เป็นที่ ๘ ตัวศีลจริงๆแท้ๆมีเท่านี้ ต่อจากนั้นก็แบ่งข้อย่อยต่อออกไป เช่นเมื่อจะจัดการฝึกการศึกษาแก่คน พวกไหนกลุ่มใดที่ควรมีสภาพความเป็นอยู่อย่างไร เพื่อความมุ่งหมายจะไปถึงไหนจะเน้นหนักด้านใด หรือ แม้แต่จะเตรียมวางฐานปูพื้นในการพัฒนาคณะขึ้นมาเป็นชั้นๆ อย่งไรก็แยกย่อยเป็นรายละเอียดออกไปเป็น ศีลพระศีลสามเณรศีลชาวบ้านเป็นต้นตลอดจนทำให้เป็นระบบการจัดตั้งจัดการทางสังคมขึ้นมาชัดเจน เพื่อให้ได้ผลเป็นจริงอย่างแน่ใจเรียกว่าวินัยโดยมีการควบคุมดำเนินการต่างๆ ปรับโทษลงโทษแก่ผู้ละเมิด เป็นต้น เมื่อได้หลักอย่างนี้แล้วเพื่อให้อัจจุตที่สำคัญๆได้ชัดขึ้นขอให้ดูลักษณะที่ควรสังเกตเป็นพิเศษดังนี้

๑. พุทธพจน์ที่จำแนกศีลในมรรคนั้นทำให้เห็นได้ว่ามรรค มิใช่เป็นมรรคที่มุ่งสำหรับภิกษุสงฆ์ เท่านั้นมิฉะนั้นแล้วคำจำกัดความของศีลก็จะต้องหมายถึงศีล ๒๒๗ หรือภิกษุศีลหรือบรรพชิตศีลหรืออะไร ทำนองนั้นและทำให้เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงสาระของศีล ในแบบที่ยืดหยุ่นกินความกว้างคลุมศีล

^{๖๐} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, หน้า ๑๒.

ปลีกย่อยที่แยกกระจายออกไปได้ ต่างๆมากมายหลายแบบทำให้ไม่จำเป็นต้องทรงแจ่มระบุดูชื่อหมวดศีลปลีกย่อยเหล่านั้นเช่นไม่ต้องระบุดูศีล ๕ ศีล ๑๐ เข้าไว้ด้วยเป็นต้น

๒. ควรย้ำไว้ก่อนเพราะมักลืมนั่นบ่อยๆว่าศีล มิใช่หมายถึงเพียงความประพฤติงามสุจริตทางกาย และวาจาเท่านั้นแต่หมายถึงอาชีวะสุจริต ด้วยเรื่องการทำเลี้ยงชีพมีความสำคัญด้านศีลนี้จะต้องเน้นกันไว้

๓. ขอทวนความที่เคยพูดข้างต้นว่าในการจำแนกข้อของศีล นั้นตามปกติท่านระบุไว้เพียงหัวข้อว่าเว้นปาณาติบาตเว้นอทินนาทานเป็นต้น และเมื่อดูแต่หัวข้อก็เห็น เพียงด้านลบหรือด้านปฏิเสธอย่างเดียวถ้าจะดูให้ชัดให้ครบก็ควรดูที่ พุทธพจน์ขยายความหมายเช่นในกุศลกรรมบถ ๑๐ จะเห็นชัดว่าศีลแทบทุกข้อแสดงความหมายแยกเป็น ๒ ตอนมีทั้งให้เว้น และให้ทำลบตามด้วยบวกคือตอนต้นกล่าวถึงการเว้นไม่ทำความชั่วเช่นละปาณาติบาต...ตอนหลังกล่าวถึงการทำความดี ที่ตรงข้ามกับความชั่วที่งดเว้นนั้นเช่นว่าเกื้อกูลสรรพสัตว์...

๔. ในมรรคนี้องค์มรรคมีทั้งด้านศีล ด้านจิตหรือสมาธิและด้านปัญญาซึ่งต้องมารวมกันครบจึงจะเป็นมรรคและจึงจะสำเร็จเป็นผลแม้ว่าขณะนี้ เรากำลังพูดถึงศีลหรือจะปฏิบัติศีลก็ต้องตระหนักว่านี่เราอยู่ในส่วนนี้ของมรรคเมื่อเดินหน้าไปจะต้อง ให้ประสานกันรับกับอีก ๒ ส่วนนั้นด้วยจึงจะได้ผลจริง

ความเป็นจริง และความสำเร็จผลต่อเมื่อ มีความครบพร้อมขององค์ประกอบอย่างนี้เรียกว่าภาษาพระว่าเป็นระบบธรรมสามัคคี หรือที่เวลานี้เรียกว่าองค์รวมแม้แต่ในขั้นสูงสุดการตรัสรู้ก็เกิดขึ้น เมื่อมีธรรมสามัคคีเมื่อมองดูที่มรรค ซึ่งมีองค์มรรคทุกข้ออยู่ครบก็มองเห็นธรรมสามัคคี หรือองค์รวมพร้อมทั้งเห็นองค์รวมทั้งหมดพร้อมไปด้วยกันทั้งง่ายที่จะไม่ลืมนะถึงแม้ขณะนี้อยู่ที่ศีลก็ไม่ลืมน้องอื่น

แม้ในชุดกุศลกรรมบถซึ่งพูดได้ว่า เป็นการขยายมรรคออกไปโดยจัดองค์มรรคทำนอง ประยุกต์เข้าให้เหมาะในระดับสำหรับคนทั่วไป หรือสำหรับบรรดามนุษยชน (ดังที่เคยบอกแล้วว่าท่านถือว่า กุศลกรรมบถ ๑๐ นี้เป็นมนุษยธรรม) ก็เห็นได้ไม่ยากว่าศีลในกรรมบถนั้นมากับจิตใจ สมาธิและปัญญาด้วย คือมีองค์มรรคมาครบทั้ง๓ด้าน๗ ข้อแรกเป็นศีล, ข้อ ๘-๙ เป็นจิตสมาธิ, ข้อ ๑๐ เป็นปัญญาถือว่า ศีลในกุศลกรรมบถยังขยายออกไปให้เห็นครบทั้งท่อนลบและท่อนบวก)

แต่พอมาดูศีล ๕ ที่ว่าเป็นศีลอย่างต่ำที่สุด คือคนทุกคนอย่างน้อยควรมีศีล ๕ ปรากฏว่าชุดเบญจศีลนี้มีแค่ศีลเท่านั้นไม่มีองค์มรรคด้านจิต และปัญญาเลยแสดงว่าไม่พอที่จะเจริญองกามพัฒนาก้าวไป ในวิถีของพระพุทธศาสนาแน่ละจึงว่าอย่างต่ำ คือยังทำอะไรไม่ได้ก็ให้เว้นชั่วร้ายให้พออยู่กันได้ไม่เบียดเบียนกันนัก

อย่างไรก็ตามที่จริงนั้นท่านไม่ได้ปล่อยทิ้งศีล ๕ ออกไปจากระบบขององค์รวม หรือธรรมสามัคคีแต่ท่านใช้วิธีจัดระบบใหม่เปลี่ยนไปอีกแบบหนึ่ง คือเมื่อมีเหตุที่จะต้องยอมให้แยก ศีลออกไปเป็นชุดต่างหากอย่างนั้นแล้วท่านก็นำองค์มรรคด้านจิต และด้านปัญญาไปจัดเป็นชุดอื่นเตรียมไว้ต่างหาก (ไม่มาอยู่ในชุดเดียวกันอย่างในกุศลกรรมบถ) และท่านก็แนะนำสอนให้คนที่เริ่มปฏิบัติ ชุดศีล ๕ นั้นก้าวต่อไปให้เป็นอุบาสกอุบาสิกาเป็นอริยสาวกอริยสาวิกา และว่านอกจากชุดศีล ๕ นั้นแล้ว ก็ให้ปฏิบัติชุดโน้นๆซึ่งเป็นด้านจิตและปัญญาให้ครบด้วย

ชุดด้านจิตและด้านปัญญา ที่จะมารวมกับชุดศีลนั้น พระพุทธเจ้าทรงวางไว้เป็นมาตรฐานที่เดียวเจาะจงสำหรับคฤหัสถ์ คือชาวบ้านตามปกติมี ๔ ชุด (บางทีมีชุดแถมเตรียมไว้ให้อีก ๑ ชุดรวมเป็น ๕ ชุด) ในหนังสือนี้เคยกล่าวไว้ในที่อื่นแล้วแต่ ในพระไตรปิฎกท่านแสดงไว้บ่อยมาก

ดังนั้น ถึงแม้ที่นี่จะกล่าวซ้ำก็สมควรแต่ก็จะไม่แสดง รายละเอียดเต็มตามบาลีเพียงคัดมาพอเห็นรูป
เค้า

หลังจากตรัสถึงการจัดการเพื่อชยชนะโลกนี้ (คือการดูแลจัดการบ้านเรือน ผู้คนทรัพย์สิน
เงินทองที่เป็นเรื่องของทิวฐธัมมิกัตถ์) แล้วก็ตรัสถึงการจัดการ เพื่อชยชนะต่อโลกหน้า (ด้านสัมปรายิ
กัตถะ)ต่อไปดังนี้

ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการชื่อว่าปฏิบัติเพื่อชนะโลกหน้าชื่อว่าจัดโลกหน้าไว้แล้วธรรม ๔
ประการเป็นไฉน?...

(๑)...สตรีถึงพร้อมด้วยศรัทธาอย่างไร?...สตรีเป็นผู้มีศรัทธาเชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคต
(ตถาคตโพธิสัทธา) ว่าแม่เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคนั้นเป็นพระอรหันต์...

(๒)...สตรีถึงพร้อมด้วยศีลอย่างไร?...สตรีเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาตจากอกินนาทานจาก
กาเมศุมิฉนจาจากมุสาวาท และจากสุราเมรัยและของเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

(๓)...สตรีถึงพร้อมด้วยจาคะอย่างไร?...สตรีอยู่ครองเรือนโดยมีใจปราศจากมลทินคือความ
ตระหนี่มีน้ำใจเผื่อแผ่เสียสละ (พร้อมที่จะให้) ยินดีในการสละควรแก่การขอยินดีในการเจือ
จานแบ่งปัน...

(๔)...สตรีถึงพร้อมด้วยปัญญาอย่างไร?...สตรีเป็นผู้มีปัญญาคือประกอบด้วย อริยปัญญาที่
หยั่งถึงอุทัยและอัสตงชาแรก เรื่องได้ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยถูกต้อง

อีกชุดหนึ่งซึ่งก็ควรมีแต่ไม่จำเป็นเท่า ๔ อย่างนั้นได้แก่"สุตะ" คือความรู้จากการเล่าเรียน
เขียนอ่านสดับฟัง หรือจำพวกข้อมูลข่าวสารถ้าเป็นพหูสูตก็ยิ่งดี

การที่ยกเรื่องนี้ขึ้นมากล่าวก็เพราะ ชาวพุทธจำนวนมากพูดกันอยู่ และหยุดกันอยู่แค่ศีล
แม้จะนึกถึงพูดถึงหลักธรรมอื่นบ้างก็สับสนไม่เป็นระบบทั้งที่ท่านจัดเตรียมไว้ให้แล้ว ที่จะให้คนที่อยู่
ในการพัฒนาทุกระดับมีศีลจิตสมาธิ ปัญญา ครบจึงควรพูดอย่างน้อยกับตนเองให้มั่นใจว่า
พระพุทธเจ้าทรงย้าให้ศฤหัสถ์หรือชาวบ้านมีศรัทธาศีล ๕ (สุตะ) จาคะ และปัญญาแล้วจากความ
พร้อม ของธรรมสามัคคีระดับนี้อริยมรรคาก็เหมือนเปิดกว้างรับให้ก้าวหน้าพัฒนาอย่างดีต่อไป

๕. คำว่า "ศีล" มีความหมาย และขอบเขตกว้างมากและมีการใช้ทั้งแบบเคร่งครัด และ
อย่างหลวมๆยิ่งเมื่อนำมาใช้ในภาษาไทยก็มีการเพี้ยน และคลุมเครือมากขึ้นโดยเฉพาะมักจะสับสน
กันบ่อยกับคำว่า"วินัย" ซึ่งบางทีก็ใช้ปนๆกันไปบางทีก็เหมือน ใช้แทนกันได้เวลานี้แม้จะต้องยอมตาม
ความนิยม แต่ก็ควรจะใช้อย่างรู้เท่าทัน และอย่างน้อยสามารถแยกความหมายได้ในขั้นพื้นฐาน

ในที่นี้จะแสดงความหมาย ในแง่ที่เหมือนว่าวินัยเป็นส่วนหนึ่งของศีลเมื่อตกลงพูดในแง่นี้
ก็บอกว่าเบื้องต้นมีธรรมซึ่งประกอบด้วย ศีลสมาธิและปัญญาแล้วใน ๓ อย่างนี้สมาธิ และปัญญา
เป็นธรรมอย่างเดียวส่วนศีลนอกจากเป็นธรรม แล้วยังมีส่วนที่เป็นวินัยด้วยดังนั้นจึงแบ่งศีลได้เป็น๒
ระดับคือ

๑. ศีลในระดับที่เป็นธรรม (ธรรมขั้นศีล) ได้แก่หลักความประพฤติ ทางกายวาจาและ
อาชีวะที่แนะนำสั่งสอนกันโดยถือเอาภาวะที่ควรจะมีควรจะเป็น ตามธรรมชาติเป็นหลักและผู้ปฏิบัติ
ตามหรือฝ่าฝืนย่อมได้รับผลดีหรือชั่วโดยรับผิดชอบต่อกฎธรรมตา ของธรรมชาติเองโดยตรงรวมทั้ง

การปฏิบัติศิลปะและการรักษาวินัยที่ได้กลายเป็น ความประพฤติประจำตัวหรือเป็นคุณสมบัติของบุคคล

๒. ศิลในระดับที่เป็นวินัย (วินัยเป็นศิลปะ) ได้แก่กฎระเบียบข้อบังคับตลอดจนระบบกิจการที่จัดตั้งวางตราขึ้นเป็นบัญญัติทางสังคมเพื่อกำหนด และกำกับความประพฤติของบุคคลให้เป็นไปตามความมุ่งหมายจำเพาะของหมู่ชนหรือชุมชนนั้น โดยมีระบบการจัดการบังคับควบคุมให้ได้ผลเป็นจริงตามที่กำหนดไว้รวมทั้งมีการลงโทษ ผู้ละเมิดฝ่าฝืน (ต่างหากจากการได้รับผลทางจิตใจตามกฎธรรมชาติ) ถ้าพูดอย่างเคร่งครัดวินัย ยังไม่เป็นศิลปะแต่วินัยคือส่วนที่พ่วงอยู่กับศิลปะ หรือห้อยไว้กับศิลปะเป็นระบบบริหารจัดการทางสังคมที่จะฝึกคนให้มีศิลปะ หรือพูดให้สั้นว่าวินัยก็คือวิธีการฝึกคนให้มีศิลปะนั่นเองส่วนศิลปะนั้นอาศัยวินัยแต่ไม่ใช่วินัย เพราะศิลปะเป็นส่วนหนึ่งของธรรมวิธีแยก คือธรรมเป็นเรื่องของธรรมชาติวินัยเป็นเรื่องของสังคมหรือเกิดจากฝีมือของมนุษย์

เมื่อแยกแยะความหมายให้เข้าใจดีเป็นฐานไว้แล้ว ก็สามารถพูดถึงศิลปะในความหมายแบบหลวมๆสบายๆเป็นขั้นๆได้ต่างๆเช่นว่าศิลปะเป็นระเบียบวินัย เพื่อสร้างสังคมที่เรียบร้อยไม่เบียดเบียนกันอยู่ร่วมกัน ด้วยความสงบสุขเป็นสภาพเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิต และปฏิบัติกิจของสมาชิกทั้งหลาย

๓. ศิลเป็นเครื่องมือควบคุมความประพฤติ ทำให้กายวาจาเรียบร้อยงดงามอยู่ในระเบียบศิลปะเป็นความประพฤติที่ดีงามเกื้อกูลของบุคคล ในการสัมพันธ์กับผู้อื่นและต่อสิ่งแวดล้อมอันทำให้เกิดผลดีแก่ชีวิตของตัวเอง และแก่คนอื่นทั้งหลายตลอดทั้งสังคมและสิ่งแวดล้อม

๔. ศิลเป็นข้อปฏิบัติสำหรับ กำจัดกิเลสชั้นหยาบที่แสดงออกทางกายวาจา ชัดเกลาคคนให้ประณีตขึ้นศิลปะเป็นข้อปฏิบัติสำหรับ ฝึกอบรมกายวาจา และอาชีวะให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาในระดับสมาธิ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิต และช่วยให้จิตมีสมรรถภาพที่จะใช้ได้อย่างได้ผล

๕. ศิลเป็นสภาพปกติทางกายวาจา และอาชีวะของผู้ที่มีชีวิตดีงาม หรือคนที่ได้รับการฝึกอบรมดีมีการศึกษา แท้จริงบรรลุมิธรรมอันสูงแล้ว

๖. สารของศิลปะอยู่ที่เจตนาได้แก่ การไม่ตั้งใจไม่คิดล่วงละเมิดคำว่า "ละเมิด" หนึ่ง คือละเมิดระเบียบละเมิดกฎเกณฑ์บัญญัติ ละเมิดวินัยที่วางกันไว้อีกแง่หนึ่ง คือละเมิดต่อผู้อื่นหมายถึงเจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นนั่นเองศิลปะจึงหมายถึง การไม่เจตนาละเมิดระเบียบวินัย หรือการไม่เจตนาล่วงเกินเบียดเบียนผู้อื่นถ้ามองแต่อาการ หรือการกระทำศิลปะ ก็คือความไม่ละเมิด และการไม่เบียดเบียน

มองอีกด้านหนึ่งศิลปะอยู่ที่ความสำรวมกล่าวคือการสำรวมระวังคอยปิดกั้นหลักเว้นไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นนั่นเองเป็นศิลปะ และถ้ามองลึกที่สุดสภาพจิตของผู้ไม่คิดจะละเมิดไม่คิดจะเบียดเบียนใคร คือตัวศิลปะ^{๒๑}

^{๒๑} ศิล ได้แก่ เจตนา ได้แก่ เจตสิก ได้แก่ สังวร ได้แก่ อวิตกกัมมะ (ขุ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๘๘/๖๔; อธิบายใน วิสุทธิ. ๑/๘).

ต่อไปนี้จะสรุปหลักทั่วไปของศีล หรือศีลพื้นฐานไว้แล้วนำพุทธพจน์ และบาลีภาษิตเกี่ยวกับศีลสำหรับคนทั่วไป หรือประชาชนมาแสดงไว้พอเป็นแนวประกอบความเข้าใจในเรื่องศีลให้เห็นความหมายขอบเขต และเนื้อหาของศีลชัดเจนยิ่งขึ้น

ลักษณะของศีลธรรม

ศีลพื้นฐานคือศีลที่เป็นหลักกลาง ซึ่งเป็นความหมายของสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะที่เป็นองค์ของมรรคได้แก่ การพูด การกระทำการประกอบอาชีวะ อย่างไม่ผิดตามที่ประกอบด้วยเจตนาซึ่งปราศจากความทุจริต หรือความคิดเบียดเบียนกินความคลุมถึงสุจริต ที่เป็นคู่กันด้วย ในที่นี้นำมาแสดงอีกครั้งหนึ่งเพื่อตั้งเป็นฐานดังนี้

๑. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่

- ๑) ละมุสาวาทเว้นการพูดเท็จ(คลุมสัจจวาจาพูดคำจริง)
- ๒) ละปิสุณาวาจาเว้นการพูดส่อเสียด(คลุมสมัคครณีวาจาพูดคำสมานสามัคคี)
- ๓) ละผรุสวาจาเว้นการพูดคำหยาบ(คลุมสัณหาจาพูดคำอ่อนหวานสุภาพ)
- ๔) ละสัมผัปปลาปะเว้นการพูดเพ้อเจ้อ(คลุมอรรถสัณหิตาวาจาพูดคำมีประโยชน์)^{๒๒}

๒. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบได้แก่)

- ๑) ละปาณาติบาตเว้นการทำลายชีวิต (คลุมการกระทำที่ช่วยเหลือเกื้อกูล)
- ๒) ละอทินนาทานเว้นการเอาของที่เขามิได้ให้ (คู่อยู่ที่สัมมาอาชีวะหรือทาละกาเมสุมิจฉาจารเว้นการประพฤติดินในกาม(คลุมสทาร์สันโดษ)
๓. สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบได้แก่ละมิจฉาชีพเลี้ยงชีวิต ด้วยสัมมาชีพรวมถึงความขยันหมั่นเพียร ในการประกอบอาชีพที่สุจริตเช่นทำงานไม่ให้คั่งค้างอากุล (ไม่หมักหมมไม่ผิดเพี้ยนไม่จับจดไม่ยุ่งเหยิงสับสน) เป็นต้น^{๒๓}

ดังที่กล่าวแล้ว สำหรับคนทั่วไปท่านผ่อนลงมาเหมือนจับเอาศีล พื้นฐานนี้ส่วนที่จำเป็นอย่างยิ่งมาแสดงเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำที่สุด ในทางความประพฤติของมนุษย์เท่าที่พอจะให้สังคมมนุษย์อยู่กัน โดยปกติสุขให้แต่ละคนมีชีวิต ที่ไม่เป็นโทษภัยหมู่ชนไม่เบียดเบียนกันจนเดือดร้อนมากนักเรียกข้อกำหนดนี้ว่าสิกขาบท(ข้อศึกษาหรือข้อศีลความประพฤติ)

๔. ศีลสามัญคือ ศีล ๕^{๒๔} ได้แก่

๑. เว้นจากปาณาติบาต คือไม่ทำลายชีวิตจับเอาสาระว่าความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจาก การเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตร่างกาย
๒. เว้นจากอทินนาทานคือไม่เอาของที่เขามิได้ให้หรือไม่ลักขโมย; จับเอาสาระว่าความประพฤติ หรือ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์
๓. เว้นจากกาเมสุมิจฉาจารคือไม่ประพฤติดินในกามทั้งหลาย; จับเอาสาระว่าความประพฤติ หรือการดำเนิน ชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น ทางด้านคู่ครองบุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศไม่นอกใจ คู่ครองของตนไม่ทำลายสายตระกูลวงศ์ของผู้อื่น

^{๒๒}ใน วจ.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๔๘-๙/๑๘๙; ๒๒๑/๓๑๑.

^{๒๓}ใน วจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๓๓.

^{๒๔}ขุ.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๒๖, ๒๒๘; วิสุทฺธิ.๑/๑๘.

๔. เว้นจากมุสาวาท คือไม่พูดเท็จ; จับเอาสาระว่าความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จโกหกหลอกลวงตัตรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลาย

๕. เว้นจากสุราเมรัย และของมีนเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือไม่เสพของมีนเมา; จับเอาสาระว่า ความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทหลังพลาด มัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

ความหมาย และขอบเขตของศีล ๕ และศีลจำพวกเดียวกันนั้นที่จำกันไว้มากกว่าตามที่อธิบายสืบๆกันมาในชั้นหลังในที่นี้จึงขอนำ พุทธพจน์มาแสดงให้พิจารณา

คหบดีทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมบรรยายสำหรับน้อมเข้ามาเทียบตัว..

(๑) อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็น ดั่งนั้นว่าเราเองอยากมีชีวิตไม่อยากจะตายรักสุขเกลียดทุกข์, ถ้าใครจะปลงชีวิต เราผู้อยากอยู่ไม่อยากจะตายรักสุข เกลียดทุกข์ก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบชอบที่พอใจแก่เรา, ก็ถ้าเราจะปลงชีวิต คนอื่นผู้อยากอยู่ ไม่อยากจะตายรักสุขเกลียดทุกข์ก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน, สิ่งใดตัวเราเองไม่ชื่นชอบ ไม่พอใจถึงคนอื่นเขาก็ไม่ชื่นชอบไม่พอใจเหมือนกัน, สิ่งใดตัวเราเองก็ไม่ชอบไม่พอใจไหนจะพองเอาไปผูกใส่ให้คนอื่นเล่า, ความหมาย และขอบเขตของศีล ๕ และศีลจำพวกเดียวกันนั้นที่จำกันไว้มากกว่าตามที่อธิบายสืบๆกันมาในชั้นหลัง ในที่นี้จึงขอนำพุทธพจน์มาแสดงให้พิจารณา

(๒) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อม พิจารณาเห็นดั่งนี้ว่าถ้าใครจะถือเอาสิ่งของที่เรามีได้ให้ด้วยอาการขโมยก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เรา, ก็ถ้าเราถือเอาของที่มีผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการขโมยก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

(๓) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นว่า ถ้าใครจะประพฤติผิดในภรรยาของเราจะไม่เป็นที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เรา, ก็ถ้าเราประพฤติผิดในภรรยาของคนอื่น ก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

(๔) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาดังนี้ ว่าถ้าใครจะทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เรา, ถ้าเราทำลายประโยชน์ของคนอื่นด้วยการกล่าวเท็จก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

(๕) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ ว่าถ้าใครจะยุยงเราให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียดก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เราถ้าเราจะยุยงคนอื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียดก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

(๖) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ ว่าถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยคำหยาบก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เราถ้าเราจะพูดจากระคนอื่นด้วยคำหยาบก็จะเป็น ข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

(๗) อีกประการหนึ่งอริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดั่งนี้ ว่าถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยถ้อยคำเพื่อเจ้าก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เรา ถ้าเราพูดจากระคนอื่นด้วยถ้อยคำเพื่อเจ้า จะไม่เป็นข้อที่ขึ้นชอบไม่พอใจเหมือนกัน

สิ่งใดตัวเราเองไม่ชื่นชอบไม่พอใจ ถึงคนอื่นเขาก็ไม่ชื่นชอบไม่พอใจเหมือนกันสิ่งใดตัวเราเองก็ไม่ชอบไม่พอใจไหนจะพึงเอาไปผูกใส่ให้คนอื่นเล่าอริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้วย่อมงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ ด้วยตนเองด้วยยอมแก่ชีวิตผู้อื่นให้ งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อด้วยยอมกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อด้วยวิจิตรสมาจารของอริยสาวกนั้นยอมบริสุทธิ์ทั้งสามด้านอย่าง^{๖๕}

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอเข้าใจว่าอย่างไร เธอทั้งหลายเคยได้เห็น หรือได้ยินบ้างไหมว่าบุรุษนั้นปาณาติบาตเป็นผู้ งดเว้นจากปาณาติบาตแล้วพระราชาทิ้งหลาย จบเขามาประหารจองจำเนรเทศหรือกระทำการตามปัจจัย เพราะการงดเว้นจากปาณาติบาตเป็นเหตุอย่างนี้ เธอทั้งหลายเคยเห็นหรือเคยได้ยินบ้างไหม ไม่เคยเลยพระเจ้าข้า

ถูกแล้วภิกษุทั้งหลายแม้เราก็ไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยิน มีแต่เราจะประกาศการกระทำชั่วว่าคนผู้นี้ฆ่าหญิงหรือฆ่าตายพระราชาทิ้งหลาย จึงจับเขามาประหารจองจำเนรเทศ หรือกระทำการตามปัจจัยเพราะปาณาติบาตเป็นเหตุอย่างนี้เธอทั้งหลายเคยเห็น หรือเคยได้ยินบ้างไหม?

เคยเห็นเคยได้ยิน และจักได้ยินต่อไปด้วยพระเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอเข้าใจว่าอย่างไร เธอทั้งหลายเคยได้เห็น หรือได้ยินบ้างไหมว่า (บุรุษนี้ละอทินนาทานเป็นผู้งดเว้นจากอทินนาทานแล้วจากกาเมสุมิฉฉาจารแล้วจากมุสาวาทแล้วจากสุราเมรัยมัชฌมาที่ฐานแล้ว) พระราชาทิ้งหลายจบเขามาประหารจองจำเนรเทศ หรือกระทำการตามปัจจัยเพราะการงดเว้นจากอทินนาทานจากกาเมสุมิฉฉาจารจากมุสาวาทจากสุราเมรัยมัชฌมาที่ฐานเป็นเหตุ ไม่เคยเลยพระเจ้าข้า

ถูกแล้วภิกษุทั้งหลายแม้เราก็ไม่เคยเห็นไม่เคยได้ยินมีแต่เราจะประกาศการกระทำชั่วว่าคนผู้นี้ลักทรัพย์เขามาจากบ้านหรือจากป่าคนผู้นี้ประพฤดิละเมิดในสตรีหรือในบุตรของผู้อื่นคนผู้นี้ทำลายประโยชน์ของชาวบ้าน หรือลูกชาวบ้านด้วยการกล่าวเท็จคนผู้นี้ฆ่าสุราเมรัยแล้วฆ่าหญิงหรือฆ่าตายคนผู้นี้ฆ่าสุราเมรัยแล้วลักทรัพย์เขามาจากบ้านหรือจากป่าคนผู้นี้ฆ่าสุราเมรัยแล้วประพฤดิละเมิดในสตรีหรือบุตรของผู้อื่นคนผู้นี้ฆ่าสุราเมรัยแล้วทำลายประโยชน์ของชาวบ้าน หรือลูกชาวบ้านด้วยการกล่าวเท็จพระราชาทิ้งหลาย จึงจับเขามาประหารจองจำเนรเทศ หรือกระทำการตามปัจจัยเพราะอทินนาทานกาเมสุมิฉฉาจารมุสาวาทสุราเมรัยเป็นเหตุอย่างนี้ เธอทั้งหลายเคยเห็น หรือเคยได้ยินบ้างไหมเคยเห็นเคยได้ยิน และจักได้ยินต่อไปด้วยพระเจ้าข้า^{๖๖}

อาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมด เป็นเรื่องของการละเมิดศีล ๕ ในสังคมที่มากด้วยการสังหารผลาญชีวิต การปองร้ายการทำร้ายกัน การลักขโมยปล้นแย่งชิง การทำความผิดทางเพศ

^{๖๕} ส.ม.๑๙/๑๔๘-๑๔๖/๔๔๒-๖.

^{๖๖} อัง.ปญจก.๒๒/๑๗๘/๒๓๒.

มีคดีฆาตกรรมโจรกรรมการข่มขืนหลอกลวง การเสพของมีนเมาและสิ่งเสพติดตลอดจนการก่อปัญหา และอุบัติเหตุต่างๆ

อยู่ไหน หรือไปที่ไหนก็ไม่มี ความมั่นใจเต็มไปด้วย ความห่วงใยวิตกกังวลจิตใจหวาดผวาบ่อยๆ ผู้คนพบเห็นกันแทนที่จะอบอุ่นใจ หวาดระแวงกันอยู่กันไม่เป็นปกติสุขสุขภาพจิต ของประชาชนย่อมเสื่อมโทรมยากที่จะพัฒนาคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต

ในเวลาเดียวกันสังคมเช่นนั้น ไม่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล สำหรับการสร้างสรรค์สิ่งดีงามและการพัฒนาใดๆ เพราะ มัววุ่นวายระส่ำระสายยุ่งแต่กับการแก้ปัญหา และมีแต่กิจกรรมที่บ่อนทำลายสังคมให้เสื่อมโทรมลงไป

โดยนัยนี้การขาดศีล ๕ จะเนื่องมาจากเหตุใดก็ตามจึงเป็นมาตรฐาน วัดความเสื่อมโทรมของสังคมส่วนสภาพพฤติกรรม และการดำเนินชีวิตที่ตรงข้ามจากนี้ คือการมีศีล ๕

ดังนั้นศีล ๕ จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างต่ำที่สุด ของความประพฤติของมนุษย์สำหรับรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้อยู่ ในภาวะเกื้อกูลเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการพัฒนาที่สูงขึ้นไป

พระอรรถกถาจารย์ ได้ประมวลหลักเกณฑ์บางอย่างไว้สำหรับกำหนดว่า การกระทำแคไหนเพียงใดจึงจะชื่อว่าเป็นการละเมิดศีล แต่ละข้อๆเป็นการให้ความสะดวกแก่ผู้รักษาศีล โดยจัดวางเป็นองค์ประกอบของการละเมิดเรียกว่าสัมภาระ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า "องค์"

บุคคลจะชื่อว่าละเมิดศีลเรียกกันง่าย ๆ ว่าศีลข้อนั้นจะขาดต่อเมื่อกระทำการครบองค์ทั้งหมดของการละเมิดดังนี้^{๖๗}

ศีลข้อ ๑ ปาณาติบาตมีองค์ ๕ คือ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. รู้ยู่่ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. จิตคิดจะฆ่า
๔. มีความพยายาม
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

ศีลข้อ ๒ อทินนาทานมีองค์ ๕ คือ

๑. ของผู้อื่นหวงแหน
๒. รู้ยู่ว่าเขาหวงแหน
๓. จิตคิดจะลัก
๔. มีความพยายาม
๕. ลักของได้ด้วยความพยายามนั้น

ศีลข้อ ๓ กาเมสุมิฉฉาจารมีองค์ ๔ คือ

๑. อคมนีชีวิตได้แก่สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิด
๒. จิตคิดจะเสพ

^{๖๗} ขุ.อิติ.อ. (ไทย) ๒๙๙-๓๐๔; ม.อ. (ไทย) ๑/๒๗๖-๗.

๓. มีความพยายามในการเสพ
๔. ยังมรรคคืออวัยะสี่พันธุให้ถึงกัน

ศีลข้อ ๔ มุสาวาทมืองค์ ๔ คือ

๑. เรื่องไม่จริง
๒. จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน
๓. มีความพยายามเกิดจากจิตที่คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนนั้น
๔. ผู้อื่นเข้าใจความที่พูดนั้น

ศีลข้อ ๕ สุราเมรัยมืองค์ ๔ คือ

๑. สิ่งนั้นเป็นของเมา
๒. จิตใคร่จะดื่ม
๓. มีความพยายามเกิดจากจิตที่ใคร่จะดื่ม
๔. กลืนให้ล่องลำคองไป

ในเรื่องนี้บรรพตภิกษุได้แสดงหลักสำหรับวินิจฉัยว่าการฆ่าสัตว์ ไตมีโทษน้อยหรือโทษมากโดยดูที่

๑. คุณสัตว์มีคุณมากฆ่าก็มีโทษมากสัตว์มีคุณน้อย หรือไม่มีคุณก็มีโทษน้อยเช่นฆ่าพระอรหันต์มีโทษมากกว่าฆ่าปุถุชนฆ่าสัตว์ช่วยงาน มีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ร้ายเป็นต้น

๒. ขนาดกายสำหรับสัตว์จำพวกดิรัจฉานที่ไม่มีคุณเหมือนกันฆ่าสัตว์ใหญ่ มีโทษมากฆ่าสัตว์เล็กมีโทษน้อย

๓. ความพยายามมีความพยายามมากในการฆ่า มีโทษมากมีความพยายามน้อยมีโทษน้อย กิเลสหรือเจตนากิเลส หรือเจตนาแรงมีโทษมากกิเลส หรือเจตนาอ่อนมีโทษน้อยเช่นฆ่าด้วยโทสะ หรือจงใจเกลียดชังมีโทษมากกว่าฆ่าด้วยป้องกันตัวเป็นต้น

แม้ในศีลข้ออื่นๆท่านก็กล่าวถึงการละเมิดที่มีโทษมาก หรือโทษน้อยไว้แนวเดียวกันเช่น อทินนาทานมีโทษมาก หรือน้อยตามคุณค่าของสิ่งของคุณความดีของเจ้าของ และความพยายามในการลักทรัพย์

กาเมสุมิฉจจาราเวรมีโทษมาก หรือน้อยตามคุณความดีของคนที่ถูกละเมิดความแรงของกิเลส และความเพียรพยายาม

มุสาวาทมีโทษมาก หรือน้อยแล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอนเป็นเรื่องใหญ่ หรือเรื่องเล็กน้อย และแล้วแต่ผู้พูดเช่นศฤงษณ์จะไม่ให้ของของตนพูดไปว่าไม่มีก็ยังมีโทษน้อยแต่ถ้าเป็นพยานเท็จ มีโทษมากสำหรับบรรพชิตพูดเล่นมีโทษน้อย จงใจบอกของที่ไม่เคยเห็นว่าเห็นมีโทษมาก

การดื่มของเมา มีโทษมากน้อยตามอกุศลจิต หรือกิเลสในการที่จะดื่มตามปริมาณที่ดื่มและตามผลที่จะก่อให้เกิดการกระทำผิดพลาดชั่วร้าย^{๖๘}

ในยุคหลังต่อมาปราชญ์ ได้นำเอาธรรมบางข้อที่เข้าคู่กันกับสิกขาบท หรือศีลนั้นมาจัดวางเป็นหมวดขึ้นสำหรับแนะนำให้ศฤงษณ์ปฏิบัติ ข้อธรรมที่นำมาจัดนั้นก็เดินตามแนวของหลัก ที่เรียกว่ากุศล

^{๖๘}ที่มาจากเรื่ององค์ของการละเมิดศีล และ วิภังค. อ. ๔๙๗.

กรรมบถนั่นเองแต่ในการเลือกข้อธรรมมาจัดเข้ามีความแตกต่างกันอยู่บ้างโดยเฉพาะ ในแง่ของข้อธรรมที่มี ความหมายกว้างแคบกว่ากัน^{๖๙}

เวลานี้ถ้าอนุญาตให้ชาวพุทธคิดถึง การที่จะพัฒนาตนจากการถือศีล ๕ ขึ้นไป ถือหลักกุศล กรรมบถ ๑๐ (ที่บางทีเรียกว่าไสใจบ้างธรรมจริยาบ้าง) คงจะดีทีเดียวเพราะ มาตามหลักแท้ๆมี องค์ประกอบครบทั้งศีลจิต และปัญญาจะเข้าทางของมรรคโดยตรง

หัวข้อของเบญจธรรมนั้นเรียงตามลำดับให้เข้าคู่กับศีล ๕ คือ

๑. เมตตาและกรุณา
๒. สัมมาอาชีวะ (บางท่านเลือกเอา หรือรวมเอาทานเข้าด้วย)
๓. กามสังวร คือความรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ หรือเรื่องรักใคร่ไม่ให้ ผิดศีลธรรม (บางท่านเลือกเอาสทวารสันโดษ คือความยินดีด้วยคู่ครองของตน)
๔. สัจจะ
๕. สติสัมปชัญญะ (บางท่านเลือกเอาอัปมาท คือความไม่ประมาทซึ่งได้ความเกือบ ไม่ต่างกัน)

สำหรับข้อสทวารสันโดษที่เป็น ข้อปฏิบัติตรงข้ามกับกามเมสุมิจนจารมีข้อสังเกตที่ควร กล่าวไว้คือสทวารสันโดษแปลว่าความพอใจ ด้วยภรรยาของตนว่าโดยสาระก็ คือความยินดีเฉพาะ คู่ครองของตน

แม้ว่ามองกว้างๆ หลักการจะเปิดให้เกี่ยวกับจำนวนของคู่ครอง มิได้กำหนดไว้ตายตัวว่า คนเดียว หรือกี่คนสุดแต่ตกลงยินยอมกันโดยสอดคล้องกับประเพณี และบัญญัติของสังคมโดยถือ สาระว่าไม่ละเมิดต่อคู่ครอง หรือของหวงห้ามที่เป็นสิทธิของผู้อื่น ไม่ละเมิดฝ่าฝืนความสมัครใจของ คู่กรณีและไม่นอกใจคู่ครองของตนเมื่อพร้อมใจกัน และเป็นไปโดยเปิดเผยไม่ละเมิด และไม่เสีย ความซื่อสัตย์ต่อกันแล้วก็ไม่จัดเป็นเสีย

แต่กระนั้นก็ตามเมื่อว่า โดยนิยามท่านยกย่องการมีคู่ครองแบบผัวเดียวเมียเดียว ซึ่งมี ความรักใคร่รักดีต่อกันมั่นคงยั่งยืน มีความมั่นคงภายในครอบครัวลูกหลานมีความร่มเย็นเป็นสุข และอบอุ่นใจตั้งชีวิตของคู่ภริยาสาวสกุลบิดา และสกุลมารดาที่เป็นแบบฉบับบันทึกไว้ในพระสูตร เป็นตัวอย่าง

สามีภรรยาคู่นี้เป็นอริยบุคคล ขึ้นโสดาบันและเป็นเอตทัคคะ ในทางสนิทสนมคฺขันเคยกับ พระพุทธเจ้าทั้งสองท่าน มีความประสานสอดคล้องโดยความรักภักดีและความซื่อสัตย์ ซึ่งนำไปสู่ ความกลมกลืนกันโดยคุณธรรมจนปรารถนาจะพบกัน ทั้งชาตินี้และชาติหน้าดังความที่บันทึกไว้ ซึ่ง นกุลบิดาคฤหบดีได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นับแต่เวลาที่ตระกูลนำตระกูล มารดาคฤหบดี ซึ่งยังเป็นสาวกมาเพื่อข้าพระองค์ผู้ยังเป็นหนุ่มข้าพระองค์ มิได้พบจะประพฤตินอกใจ สกุลแมนกุมารคฤหบดี ก็ได้ทราบทูลความอย่างเดียวกัน”^{๗๐}

^{๖๙}เวลานี้ ถ้าอนุญาตให้ชาวพุทธคิดถึงการที่จะพัฒนาตนจากการถือศีล ๕ ขึ้นไปถือหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ (ที่บางทีเรียกว่า ไสใจบ้าง ธรรมจริยาบ้าง).

^{๗๐}อง.จตุกก. (ไทยศ) ๒๑/๕๕/๘๐.

สทาร์สันโดซันนี้ ท่านจัดเป็นพรหมจรรย์อย่างหนึ่งแสดงว่าเป็นความประพฤติ และการดำเนินชีวิตที่ได้รับยกย่องอย่างสูง ในพระพุทธศาสนา ท่านว่าเป็นเหตุอย่างหนึ่งที่ช่วยให้ไม่ตายแต่ยังหนุ่มสาวดังความว่า"พวกเราไม่ประพฤตินอกใจภรรยา และภรรยาก็ไม่ประพฤตินอกใจพวกเรา พวกเราประพฤติพรหมจรรย์หญิงอื่นนอกจากภรรยาของพวกเรา ฉะนั้นพวกเราจึงไม่มีใครตายตั้งแต่ยังหนุ่มสาว

ภาชิตต่อไปนี่ถือได้ว่าเป็นบทสรุปคือ

คือการสำรวมด้วยกายวาจาใจไม่กระทำความชั่วใดๆ ไม่พูดเหลวไหลเพราะเห็นแก่ตน คนเพื่อนั้นเรียกว่ารักษาศีล"^{๗๑}

ข. ศิลเพื่อเสริมความดีงามของชีวิตและสังคม

หลักคำสอนใน สังคาลกสูตร^{๗๒} ทั้งหมดพระอรธรรคกถาจารย์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสให้เป็นคิหิวินัย^{๗๓} คือ วินัยของคฤหัสถ์ หรือศีลสำหรับชาวบ้าน หรือศีลสำหรับประชาชนดังสาระที่สรุปได้ดังนี้

หมวด ๑: ปลอดความชั่ว ๑๔ ประการคือ

ก. ละกรรมกิเลส(ข้อเสื่อมเสียของความประพฤติ) ๔ อย่างได้แก่

๑. ปาณาติบาต
๒. อทินนาทาน
๓. กาเมสุมิฉฉาจาร
๔. มุสาวาท

ข. ไม่กระทำความบาปใน ๔ สถานคือไม่ทำกรรมชั่วด้วยลูกแก้ว

- ๑ ฉันทาคติสำเอียงชอบ
- ๒ โทษาคติสำเอียงเพราะชัง
- ๓ โมหาคติสำเอียงเพชเชลา
- ๔ ภัยาคติสำเอียงเพราะกลัว

ค. ไม่เสพอบายมุข (ช่องทางเสื่อมเสีย หรือหายหมดไป)แห่งโกคชะ๖ประการคือ^{๗๔}

๑. ติดสุราและของมีนเมา
๒. ติดเที่ยวกลางคืน
๓. ติดเที่ยวดูการเล่น
๔. ติดการพนัน
๕. ติดคบคนชั่วเป็นมิตร

^{๗๑} ดู ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๒๒; ม.อ. (ไทย) ๒/๕๖; พุ.อิติ.อ. (ไทย) ๑๔๓; พุ.สุ.อ. ๑/๕๓.

^{๗๒} พุ.สุ.อ. (ไทย) ๒๗/๒๔๖๖/๕๔๐.

^{๗๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๙๘/๗๐.

^{๗๔} ม.อ. (ไทย) ๑/๒๔๗) ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๒-๒๐๖/๑๙๔-๒๐๗.

หมวด ๒: (เตรียมทุนชีวิต ๒ ด้าน คือ)

รู้จักมิตรแท้มิตรเทียมซึ่งควรคบ และไม่ควรรคบได้แก่^{๗๕}

ก. มิตรเทียม ๔ จำพวก คือ

๑. คนปกอลอก
๒. คนดีแต่พูด
๓. คนหัวประจบประจบ
๔. คนชวนฉิบหาย

ข. มิตรแท้ ๔ จำพวก คือ

๑. มิตรอุปการะ
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
๓. มิตรแนะประโยชน์
๔. มิตรมีน้ำใจ

เก็บรักษาสะสมทรัพย์เหมือนดั่งฝังขยันรวบรวมน้ำเกสรดอกไม้สร้างรัง หรือเหมือนตัวปลวกก่อสร้างจอมปลวกแล้วพึ่งจัดสรรทรัพย์ใช้สอย และผูกมิตรโดยแบ่งเป็น ๔ ส่วน

(ก) กินใช้เลี้ยงดูคนและทำประโยชน์ ๑ ส่วน

(ข) ทำทุนประกอบการงาน ๒ ส่วน

(ค) เก็บไว้ใช้คราวจำเป็น ๑ ส่วน

หมวด ๓: ปกแผ่ทิศทั้ง ๖

ทิศ ๖ ปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคลที่สัมพันธ์กับตนให้ถูกต้องตามฐานะทั้ง ๖ คือ .

ก. บุตรธิดาบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องหน้าโดยในพระสูตรท่านแสดง โทษของอบายมุขแต่ละอย่างไว้ด้วย แต่ไม่นำมาลงไว้เพราะเกรงจะยืดยาวมาก

- ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ
- ๒) ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
- ๓) ดำรงวงศ์สกุล
- ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเปิ่นทายาท
- ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

ข. มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตรธิดาดังนี้

- ๑) ห้ามกันจากความชั่ว
- ๒) ฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
- ๔) เป็นธุระในการมือคู่ครองที่สมควร
- ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้เมื่อถึงโอกาส

^{๗๕} ลักษณะของมิตรแท้ มิเทียมมม แต่ละประเภท คัดมาลงไว้แล้ว ในบทว่าด้วยกัลยาณมิตร

๒.ก. ศิษย์บำรุงครูอาจารย์ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องขวาโดย

- ๑) ลุกรับแสดงความเคารพ
- ๒) เข้าไปหา (เช่นช่วยรับใช้ปรึกษาซักถามรับคำแนะนำ)
- ๓) ตั้งใจฟังและรู้จักฟัง
- ๔) ประณินบัติช่วยบริการ
- ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพเอาจริงเอาจังถือเป็นกิจสำคัญ

ข. ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ดังนี้

- ๑) แนะนำฝึกอบรมให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่พวก
- ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ (สอนให้เอาไปใช้งานเลี้ยงชีพได้จริง)

๓. ก. สามีบำรุงภรรยาผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องหลังโดย

- ๑) ยกย่องให้เกียรติสมฐานะภรรยา
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
- ๕) หาเครื่องแต่งตัวมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ข. ภรรยาอนุเคราะห์สามีดังนี้

- ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้๕) ขยันช่างจัดช่างทำเอางานทุกอย่าง

๔.ก. บำรุงมิตรสหายผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องซ้ายโดย

- ๑) เผื่อแผ่แบ่งปัน
- ๒) พุดอย่างรักกัน
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) มีตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
- ๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ข. มิตรสหายอนุเคราะห์ต่อดังนี้

- ๑) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาป้องกัน
- ๒) เมื่อเพื่อนประมาทช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- ๓) ในคราวมีภัยเป็นที่พึ่งได้

- ๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๕) นับถือตลอดวงศ์ญาติของมิตร

๕ .ก. นายบำรุงคนรับใช้และคนงานผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องล่างโดย

- ๑) จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังเพศวัยและความสามารถ
- ๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- ๓) จัดสวัสดิการดีมีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้เป็นต้น
- ๔) มีอะไรได้พิเศษมาก็แบ่งปันให้
- ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาส

ข. คนรับใช้และคนงานอนุเคราะห์นายดังนี้

- ๑) เริ่มทำงานก่อน
- ๒) เลิกงานทีหลัง
- ๓) เอาแต่ของทีนายให้
- ๔) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- ๕) นำความดีของนายงานและกิจการไปเผยแพร่

๖. ก. คฤหัสถ์บำรุงพระสงฆ์ผู้เป็นเหมือนทิศเบื้องบนโดย

- ๑) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา
- ๓) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา
- ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
- ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

ข. พระสงฆ์ยอมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ดังนี้

- ๑) ห้ามปรามสอนให้เว้นจากความชั่ว
- ๒) แนะนำสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความดี
- ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม
- ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง
- ๕) ชี้แจงอธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๖) บอกทางสวรรค์ให้ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ)

สังคหวัตถุ ๔ : บำเพ็ญหลักการสงเคราะห์เพื่อยึดเหนี่ยวใจคน และประสานสังคม๔ประการ

คือ

- ๑. ทานเผื่อแผ่แบ่งปัน
- ๒. ปิยวาจาพูดอย่างรักถน
- ๓. อตถจริยาทำประโยชน์แก่เขา
- ๔. สมานัตตตาเอาตัวเข้าสมาน

เศรษฐกิจจากข้างต้น ผู้วิจัยได้กล่าวถึงควรเพิ่มศิลปะและจริยธรรม

ในเมืองไทยนี้มีการขอศิลปะให้ศิลปะรับศิลปะ เป็นประเพณีที่รู้จักกันเป็นสามัญเมื่อรับศิลปะที่เรียก เป็น ภาษาทางการว่าสมาทานเบญจศิลปะจบพระให้ศิลปะ กล่าวสรุปด้วยคำแสดงอานิสงส์ศิลปะว่า "สี่เลน สุกติง ยันติ" มีใจความว่าด้วยศิลปะจะได้ไปสู่คติจะเกิดในครั้งสัมมบทา คือความสมบูรณ์พร้อมแห่งโภคะ และจะถึง นิพพาน ...

สาระที่เกี่ยวข้องในที่นี่ คือตอนที่ว่าศิลปะทำให้เกิดทรัพย์เงินทองพร้อม หรือพูดง่าย ๆ ว่า ทำให้เศรษฐกิจดีแม้ว่าคาถาแสดงอานิสงส์ศิลปะนี้ จะเป็นของเรียบเรียงขึ้นในยุคหลังไม่พบในพระไตรปิฎก และอรรถกถาฎีกาทั้งหลายแต่เมื่อกล่าวกันมา เป็นแบบแผนก็ควรนำมาพูดไว้พอเป็นเรื่องแทรกสั้น ๆ

หลักการใหญ่ของศิลปะ ก็เป็นเครื่องจัดตั้งวางพื้นฐานเตรียมสิ่งแวดล้อม ให้เรียบร้อยมั่นคง เพื่อจะได้ทำการใหญ่ๆสำคัญๆทั้งหลายให้ก้าวไปได้ด้วยดี

ว่าถึงด้านเศรษฐกิจก็ชัดเจนที่เคยกพูดแล้ว ในทางสังคมเมื่อคนอยู่ ในศิลปะไม่มีอาชญากรรมไม่มีภัย ต่อชีวิตและทรัพย์สินการสัญจร สะดวกปลอดภัยไปได้ทุกที่จะตั้งโรงงานจะทำกิจการอะไร ที่ไหนจะ เดินทางไปทำงานไปซื้อไปขายไปจับจ่ายที่ไหนเวลาใดไม่ว่าในเมืองหรือบ้านนอกตรอกชอกซอยไหนค้ำคินดึก ดื่นเท่าใด ปลอดภัยโปร่งโล่งใจไปได้หมดคนงานกับนายจ้าง มีความสัมพันธ์กันดีมีน้ำใจซื้อตรงเกื้อหนุนกัน ระบบราชการงานเมืองสุจริตมีประสิทธิภาพบรรดากิจการนานาประเภท น่าเชื่อถือไว้ใจได้ทั้งคนใกล้คนไกล คนในถิ่นนอกถิ่นนอกประเทศ ติดต่อบรรดาคนมาคมไปมาราบรื่นร่าเริง การผลิตการพาณิชย์คล่องตัวนี้คือ ง่ายง่ายที่ควรสร้างฐานทางเศรษฐกิจ ให้แก่สังคมเป็นความพร้อมที่จะก้าวขึ้น สู่อารมณ์รุ่งเรืองเฟื่องฟู

เมื่อบ้านเมืองมั่นคงดี ประชาชนมีความมั่นใจสูงที่นี้ก็มาถึงตัวคนว่าอย่างไรจะรวบรัดด้านลบ ที่ขาด ศิลปะเช่นเสเพลลักขโมยขี้ฉ้อขี้โกงขี้เกียจขี้เมาเสียหายอย่างไร ขอข้ามไปไม่ต้องพูดถึงพูดแต่ ในแง่มีศิลปะ ชาวบ้านที่ท่ามาหาเลี้ยงชีพเมื่อตกลงใจว่าจะอยู่ในศิลปะ ถ้าแน่ใจตัวเองแล้วว่า จะตั้งใจทำมาหากิน ในทาง สุจริตพอใจมุ่งตั้งไปอย่างนี้ความคิดที่จะหาช่องได้โน่น ได้นี้รอหาช่องทำนั้นทำนี้ในทางที่ไม่ถูกต้องหรือจะ คิดการทุจริตอะไร ไม่มีแม้แต่รายการได้ของผลลอลาถอยก็ไม่หนีถึงไม่มีเรื่องนอกที่จะมา แย่งเวลาแย่ง ความคิด

พอใจมุ่งแน่วมาที่เรื่องการทำงาน อาชีพตรงเรื่องจริงๆแล้วความคิดที่จะพุ่งชานออกไป นอกทาง ไม่มีนี่คือเข้าทางของสมาธิแล้วที่นี้ อย่างที่ว่าใจมุ่งมาที่เรื่องการทำงานตั้งใจทำจริงจังก็คิดถึงแต่เรื่องการทำงานว่าจะเริ่มทำอะไร จะทำอะไรบ้างจะดำเนินการอย่างไร ให้ได้ผลดีมีอะไรจะติดขัดตรงไหนที่ไหนจะ แก้ปัญหาอย่างไร จะติดต่อทำทางเปิดทางของงานอย่างไร ควรคบหาใครปรึกษาใครร่วมมือร่วมงานกับใคร อย่างไร ฯลฯ อย่างนี้ ก็คือศิลปะลงผลต่อมาที่จิตด้านสมาธิกับปัญญา มารับช่วงต่อเดียววิธิบาท ๔ ก็ทยอย มากันครบมีหวังสำเร็จแน่ ขอให้จับตรงนี้ให้ชัดว่าหน้าที่ของศิลปะอยู่ที่จัดฐานเตรียมสภาพแวดล้อม ให้ เรียบร้อยมั่นคงที่จะทำการต่อไป ได้อย่างมั่นใจถ้าขาดศิลปะก็ฐานเสียพื้นผุโหวสภาพแวดล้อมไม่เอื้อถ้าไม่มีศิลปะ ก็เริ่มไม่ได้ ถ้าเริ่มกั๊กองแน่นงนงนพสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยแล้วฐานมั่นคงพร้อมดีแล้วก็ศิลปะเข้าไปในวิถี ของเรื่อง คือถึงตัวการทำงานพูดภาษาพระก็ คือมีสมาธิที่จะทำงานทำการแล้วถึงตอนนี้พระพุทธเจ้าตรัสอะไร

ก็ขอรวบรัดอีกว่ามีถึงกาลาที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นหลักประจำเป็นประโยค เริ่มต้นคาถา สรุปคำสอนสำหรับชาวบ้านที่ทำงานทำการสร้างเนื้อสร้างตัว เพื่อชีวิตที่ดีมีความสำเร็จจุดจุดหมายในโลกนี้ ถึงกาลานี้คือ "ขยันในการทำงานไม่ประมาทผลาถจัดการ" ขมวดให้จำง่ายว่า "ขยันไม่ประมาทผลาถจัดการ"

จากความข้างต้นนี้ ควรถือเป็นหลักการทำงานเลยทีเดียวแน่นอนว่า ในเรื่องงานก็ต้องเริ่มด้วยขัน (ตัวศัพท์คืออุฏฐานะแปลว่า ตัวคนลุกขึ้นไม่ม้วนงอนอยู่ก็ได้เงินทองเพิ่มขึ้น หรือมีความเจริญขึ้นก็ได้) เมื่อขันหมั่นเพียรกิจธุระการงานจึงจะเดินหน้าก้าวไปแล้ว จึงจะเสร็จและถึงความสำเร็จได้

แปลว่า "ขันในการทำงาน ไม่ประมาทฉลาดจัดการ" ขมวดให้จำง่ายว่า **"ขันไม่ประมาทฉลาดจัดการ"**

ความขยันหมั่นเพียรนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นไม่เพียงเป็นองค์ของความสำเร็จ แต่เป็นข้อระลึกอ้างอิงสำหรับความภาคภูมิใจ และความสุขในชีวิตแห่งการงานด้วยดังที่ทรงย้ำเป็นประจำ ในคำสอนสำหรับคฤหัสถ์ว่ามโหคะหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมขึ้นด้วยกำลังแขนอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ เป็นของชอบธรรมได้มาโดยธรรม

นอกจากนั้นด้วยความขยันหมั่นเพียรนี้ คนก็ได้พัฒนาตัวพัฒนาชีวิตเพราะการก้าวไป ในงานนั้นเป็นทั้งการพัฒนาตน และเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ต้องพัฒนาตัวในทุกด้านที่จะพาตัวให้ก้าวผ่านไปได้ และสำเร็จผล

อย่างไรก็ตามความขยันเท่านั้นไม่พอต้องมีความไม่ประมาทกำกับด้วย ถ้าขันไม่เข้าเรื่องไม่ถูกเวลาผิดที่ผิดจังหวะที่ควรขันไม่ขันไป ขันที่ไม่ควรขันก็อาจเสียการความไม่ประมาทก็คือสติที่ออกโรงทำงานกับความเพียรนี้เองได้แก่อันตัวทันเหตุการณ์ มีเรื่องผ่านจับจุดได้มีเรื่องร้ายไม่หวั่นไหว ไม่รีรอเมื่อได้ที่มีให้มีช่องโหว่ที่งัดไม้อะไรจะต้องรับมือ หรือป้องกันก็เตรียมให้พร้อมถึงเวลาถึงจังหวะ หรือเกิดโอกาสก็ไม่พลาดไม่ละเลยถือหลักว่า "เตรียมกิจ สำหรับอนาคตให้พร้อมไว้ อย่าให้ถึงนั้นบีบคั้นตัวเมื่อถึงเวลาต้องทำเฉพาะหน้า"

พูดสั้นๆว่าความไม่ประมาทช่วยให้เพียรครบ ๔ สถาน คือทั้งเพียรปิดช่องป้องกันความเสื่อมเสียหายเพียรแก้ไขปัญหา กำจัดเรื่องร้ายยับยั้งตรายเพียรสร้างสรรค์ทำการดีงาม ให้สำเร็จและเพียรอนุรักษ์ เช่นรักษาคุณภาพดำรงเกียรติคุณ และปรับปรุงส่งเสริมให้เจริญยิ่งภิญโญจนกว่าจะสมบูรณ์พูนผลหลักที่ ๓ คือฉลาดจัดการที่สำคัญยิ่งเป็นเรื่องของปัญญาทำให้ใช้ความขยันถูกเรื่องถูกที่เป็นต้นและให้ความไม่ประมาทออกผลจริงในที่นี้ เพื่อให้สั้นที่สุดก็ว่าต้องจัดการด้วยปัญญา ซึ่งรู้หลักเฉพาะอย่างยิ่งสัปปริสธรรม ๗ ซึ่งมีหัวข้อว่ารู้หลักรู้จักเหตุ รู้ความมุ่งหมายรู้จักผลรู้ตนรู้ประมาณ รู้กาลรู้บุคคลรู้กลุ่มชนชุมชนถิ่นสังคมเช่น รู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะกับงาน รู้ความต้องการของกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมแบบนั้นๆ

ความฉลาดจัดการ หรือความรู้จักจัดการนี้เป็นธรรมที่ทรงเน้น หรือตรัสบ่อยทั้งสำหรับพระสงฆ์และแน่นอนว่าย้ำพิเศษสำหรับคฤหัสถ์ที่รับผิดชอบหมู่ชน หรือกิจการต่างๆเช่นทรงเล่าถึงหลักธรรมสำหรับ ผู้รับผิดชอบครอบครัวบ้านเรือนว่า "ผู้ครองเรือนควรเป็นคนเผื่อแผ่แบ่งปันรู้จักจัดการ (วิธานวันต์)

สำหรับผู้จะรับราชการ ก็ตรัสเล่าเรื่องที่แสดงหลักธรรมไว้มากรวมทั้งที่ว่า"ผู้มีวิจรรย์ปัญญา พร้อมด้วยพุทธิปัญญาฉลาด ในวิธีจัดการรู้จักกาลรู้จักสมัยจึงควรสนองรา

๒.๓.๓ ชนิดของศีล

ศีลที่ปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีหลากหลายนัย มีคำแปลหลายความหมาย หมายถึง การรวบรวมกาย วาจา จากที่เคยเป็นไปกับด้วยอกุศล ก็เป็นไปกับด้วยกุศลมากยิ่งขึ้น เป็นความประพฤติเรียบร้อยดีงาม, หมายถึง เป็นที่รองรับกุศลธรรมทั้งหลาย นอกจากนั้นยังมีความหมาย

หลายอย่าง คือ ปกติ เกษม สำรวม ซึ่งโดยมากเรามักเข้าใจว่า ศิล คือ การกระทำทางกาย วาจา เป็นการวิริตังเดวินที่จะไม่กระทำบาป ทางกาย วาจาเท่านั้น เช่น งดเว้นจากการฆ่าสัตว์งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ซึ่งเป็นศีล ๕ แต่ในความเป็นจริง ศิล มีหลากหลายนัย ขึ้นอยู่กับว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงศิลป โดยนัยใด จึงสำคัญอยู่ที่ผู้ศึกษาจะต้องมีความละเอียดรอบคอบในการศึกษา เพื่อความเข้าใจอย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง และประการที่สำคัญต้องไม่ลืมว่า ศิล เป็นธรรม

๒.๓.๓.๑ เจตนาศีล

ในศีลเหล่านั้น คำว่า เจตนาชื่อว่าศีล ได้แก่เจตนาของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมี ปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ หรือเจตนาของบุคคลผู้กำลังบำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่

๒.๓.๓.๒ เจตสิกศีล

เจตสิกศีล ชื่อว่าศีล ได้แก่ วิริตเจตสิก ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมี ปาณาติบาตเป็นต้นอีกประการหนึ่ง เจตนาชื่อว่าศีล ได้แก่เจตนาในกรรมบถ ๗ ดวง ของบุคคลผู้ละ อยู่ซึ่งบาปธรรมทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้น เจตสิกชื่อว่าศีล ได้แก่กุศลธรรมทั้งหลายคือความไม่ โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ ที่ตรัสไว้โดยนัยมีอาทิว่า ภิกษุละอภิชฌาแล้วเป็นผู้มีจิต ปราศจากอภิชฌาอยู่

๒.๓.๓.๓ สัจจศีล

สังวร ในคำว่าสังวรชื่อว่าศีลนี้ นักศึกษาพึงทราบโดยประการ ๕ อย่าง คือปาติโมกข สังวร ๑ สติสังวร ๑ ญาณสังวร ๑ ขันติสังวร ๑ วิริยสังวร ๑

ในสังวร ๕ อย่างนั้น สังวรนี้คือ “ ภิกษุเป็นผู้เข้าถึงแล้วเข้าถึงพร้อมแล้วด้วยความสังวร คือปาติโมกข์นี้” ชื่อว่า ปาติโมกขสังวร สังวรนี้คือ “ ภิกษุยอมรักษาซึ่งอินทริยคือจักขุ ย่อมถึงซึ่งความ สังวรในอินทริยคือจักขุ” ชื่อว่า สติสังวร สังวรนี้คือ “ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบปัญหาอชิตมานพว่า อชิตะ กระแสกิลสไตในโลก สติเป็นเครื่องกันซึ่งกระแสเหล่านั้น กระแสเหล่านั้นจะพึงตัดให้เด็ดขาด ได้ด้วยปัญญา” ชื่อว่า ญาณสังวร แม้การเสพบัจจยก็ถึงซึ่งอันรวมลงในญาณสังวรนี้ด้วย ส่วนสังวรนี้ได้ ซึ่งมาโดยนัยมีอาทิว่า ภิกษุเป็นผู้อดทนต่อความหนาว เป็นผู้อดทนต่อความร้อน” สังวรนี้ชื่อว่า ขันติ สังวร อนึ่ง สังวรใดที่มาจากนัยมีอาทิ “ ภิกษุยอมไม่ให้อกามวิตกซึ่งเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ภายใน” สังวรนี้ชื่อว่า วิริยสังวร แม้อาชีวปาริสุทธิคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ ก็ถึงซึ่งอันรวมลงในวิริยสังวรนี้ด้วย

ย้อนกลับไปพูดถึงคฤหัสถ์ เห็นควรสรุปเรื่องนี้ ด้วยการกล่าวถึงข้อปฏิบัติบางอย่างที่ควร เน้นเป็นพิเศษ เกี่ยวกับโภคะทรัพย์ ดังนี้

ก. ในแง่บุคคล ควรดำเนินตามพุทธปฏิปทาที่นิยมยกย่องคนมั่งมีทรัพย์ เฉพาะแต่ผู้ที่ ร่ำรวยขึ้นมา ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยทางสุจริตชอบธรรม และใช้ทรัพย์นั้นทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญ ประโยชน์ คือ ยกย่อง ความเป็นคนดีมีประโยชน์ เหนือความมั่งมีทรัพย์

โดยเฉพาะ จะต้องฝึกสอนอบรมอนุชน (คนรุ่นใหม่) ให้มีค่านิยมที่จะเห็นเป็นความดีงาม ความสามารถ อันน่าภาคภูมิใจ ต่อเมื่อได้สร้างสมโภชทรัพย์นั้น ด้วยความเพียรโดยสุจริต และมีความ ตั้งใจมุ่งหมายที่จะใช้ ทรัพย์นั้นทำสิ่งที่ดีงาม บำเพ็ญประโยชน์

การนิยมยกย่องคนเพียงเมื่อเห็นเขาเป็นคนมั่งมี โดยคิดว่า เขาเป็นคนมีบุญ ได้ทำกรรมดี ไว้ในปางก่อน (ชาติก่อน) ไม่มองดูการสร้างเหตุแห่งความมั่งมีของเขาในชาติปัจจุบัน นับว่าเป็นการ ปฏิบัติผิดจากแนวทางของ พระพุทธศาสนาทั้งสองด้าน คือ ทั้งเป็นการไม่ดำเนินตามแบบอย่างของ พระพุทธเจ้าดังที่กล่าวข้างต้น และทั้งเป็น การไม่ใช่ปัญญาสืบสาวเหตุปัจจัยให้ตลอดสาย

โดยเฉพาะเหตุปัจจัยในชาติปัจจุบัน เป็นส่วนที่สัมพันธ์โดยตรงใกล้ชิดกว่า จึงต้อง พิจารณา และให้ ความสำคัญมากกว่า ส่วนกรรมปางก่อน จะช่วยได้ ก็เพียงเป็นพื้นฐานเดิมที่ สนับสนุน เช่น ร่างกาย ความถนัด เชี่ยวชาญวิชาพรทิพย์ และจรตนิสัยบางอย่างที่เกื้อกูลแก่การนั้น

หากจะมองกรรมปางก่อนเป็นเหตุสำคัญ ก็จะได้เฉพาะคนที่เกิดมาในครอบครัวที่มั่งมีอยู่ แล้ว และแม้ ในกรณีเช่นนี้ พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงยกเป็นข้อสำหรับที่จะยกย่องสรรเสริญไม่ เพราะ หลักทั่วไปของ พระพุทธศาสนา ไม่ถือความประเสริฐเพียงเพราะชาติตระกูลอยู่แล้ว

จุดที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญสำหรับบุคคลเช่นนั้น คือกรรมดีงามที่เป็นเหตุให้เขามา ได้รับผลอันน่า ประารถานี้ต่างหาก ส่วนการที่เขาเกิดมาในความมั่งมีพร้อมอยู่แล้วนั้น ก็ เป็นอันว่าเขาได้รับผลดีของเขาอยู่ แล้ว ไม่จำเป็นต้องยกเอามาสรรเสริญอีก ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า นั้นเป็นทุนเดิม หรือพื้นฐานดี ซึ่งทำให้เขามี โอกาสดี หรือพร้อมดีกว่าผู้อื่น หรือจะเรียกว่าได้เปรียบ คนอื่น ในการที่จะก้าวต่อไปในชาตินี้

เป็นอันว่า ผลของเรื่องเก่าได้เสร็จสิ้นไปแล้ว ถึงจุดเริ่มต้นใหม่ จุดที่พระพุทธเจ้าจะทรงติ เตียนหรือ สรรเสริญสำหรับคนเช่นนี้ ก็อยู่ที่ว่า เขาจะปฏิบัติต่อทุนเดิมหรือพื้นฐานดีที่เขาได้อยู่แล้วนั้น อย่างไร

ส่วนสำหรับกรณีทั่วไป ก็ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือ จะทรงยกย่องสรรเสริญ หรือติเตียน ก็ อยู่ที่ว่า กรรมอันเป็นวิธีที่เขากระทำเพื่อให้เกิดทรัพย์นั้น สุจริตชอบธรรมหรือไม่ และเขาปฏิบัติต่อ โภคทรัพย์นั้นอย่างไร

พูดอีกอย่างหนึ่งให้ตรงจุดว่า มิใช่ความมั่งมี หรือคนมั่งมีดอก ที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียน หรือสรรเสริญ พระพุทธเจ้าทรงติเตียนหรือสรรเสริญ ที่การกระทำของคนมั่งมีต่างหาก

ข. **ในแง่สังคม** ตามหลักพระพุทธศาสนา ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ หรือเป็นปัจจัยอุดหนุนชีวิต ไม่ใช่ จุดหมายของชีวิต ทรัพย์จึงควรเป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์มีความสะดวกมากขึ้น และพร้อมมาก ขึ้น ในการที่จะ ดำเนินชีวิตที่ดีงาม และทำกิจที่ดีงาม เพื่อเข้าถึงสิ่งที่ดีงามยิ่งขึ้นไป

ทรัพย์เกิดขึ้นที่ไหน แก่บุคคลใด ก็ควรเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่มนุษย์ เป็นปัจจัยอุดหนุนให้ มนุษย์ ทั้งหลายสามารถดำเนินชีวิตที่ดีงาม พร้อมทั้งจะทำสิ่งที่ดีงามได้มากยิ่งขึ้น

ตามหลักการนี้ เมื่อทรัพย์เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้หนึ่ง ก็คือมีทรัพย์เกิดขึ้นแก่มนุษย์ หรือมี ทรัพย์เกิดขึ้นแล้ว ในสังคม เมื่อบุคคลผู้หนึ่งมั่งมีขึ้น สังคมก็พลอยยิ่งเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ดังนั้น ทรัพย์เกิดขึ้นแก่คน ดีคนหนึ่ง ก็เท่ากับเกิดขึ้นแก่สังคมด้วย บุคคลดีที่มั่งมีขึ้นนั้น เป็นเหมือน
เนื่อนาดีที่ข้างอกงามขึ้นเพื่อประโยชน์ สุขของคนทั้งปวง^{๗๖}

คนมั่งมีตามหลักการนี้ พึงยินดีเอิบอ้อมใจ ที่ได้มีความสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทน เป็น
เจ้าการ หรือมี เกียรติ เหมือนได้รับความไว้วางใจจากสังคม ในการจัดหาทรัพย์มาช่วยอุดหนุนหล่อ
เลี้ยงเพื่อนมนุษย์ในสังคม ของตน ให้อยู่สุขสบาย และมีโอกาสทำกิจที่ดีงาม^{๗๗}

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าบุคคลผู้หนึ่ง ยิ่งร่ำรวยขึ้น สังคมยิ่งชุกโครมลง เพื่อนมนุษย์ยังมีทุกข์
ทรมานมาก ขึ้น ก็เป็นเครื่องแสดงว่า มีการปฏิบัติผิดต่อทรัพย์ ทรัพย์ไม่เป็นปัจจัยอุดหนุนตาม
วัตถุประสงค์ของมัน ไม่ช้า สังคมก็จะระส่ำระสาย ในที่สุด ถ้ามิใช่บุคคลมั่งมีอยู่ไม่ได้ ก็สังคมอยู่ไม่ได้
หรือทั้งสองอย่าง สังคมอาจปลดเขา จากตำแหน่ง แล้ววางระบบวิธีจัดหาทรัพย์ และตั้งเจ้าหน้าที่
จัดสรรทรัพย์ใหม่ ซึ่งอาจเป็นผลดีขึ้น หรือเลวลงก็ได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม คดีก็มีอยู่ว่า ถ้ามนุษย์
ปฏิบัติผิด ทรัพย์ที่มีขึ้นเพื่อประโยชน์ ย่อมกลับเป็นโทษ ที่ ทำลายทั้งความเป็นมนุษย์ ตัวมนุษย์ และ
สังคมมนุษย์

ค.แ่งรูกพระพุทธานามองเห็นความสำคัญของทรัพย์ในสังคมของชาวโลกว่า ความจน
เป็นความ ทุกข์ในโลก^{๗๘} ความยากไร้ขาดแคลน เป็นสาเหตุสำคัญของอาชญากรรมและความชั่วร้าย
ต่างๆ

ในสังคม^{๗๙} (เช่นเดียวกับความโลภ และสัมพันธ์กันกับความโลภด้วย) และถือว่าเป็นหน้าที่
ของรัฐ หรือผู้ปกครองบ้านเมือง ที่จะต้องคอยเอาใจใส่ดูแลจัดสรรปันทรัพย์ให้แก่เหล่าชนผู้ไร้ทรัพย์
ไม่ให้มีคจนจนยากขัดสนในแผ่นดิน^{๘๐} ซึ่ง ทั้งนี้ ย่อมต้องอาศัยวิธีการต่างๆ ประกอบกัน และตามที่
เหมาะสมกับสถานการณ์

เฉพาะอย่างยิ่ง การเปิดช่องทางสร้างโอกาสให้ทวยราษฎร์ทำมาหาเลี้ยงชีพเจริญก้าวหน้า
โดยสุจริต การ ส่งเสริมอาชีพ การจัดสรรเกี่ยวกับทุนและอุปกรณ์ ตามหลักราชสังคหวัตถุ ๔ และการ
ควบคุมป้องกันไม่ให้มี อธรรมการ คือ การทำการและวิธีการทั้งหลาย ที่ไม่ชอบธรรม ไม่เป็นธรรม มี
การเอารัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น โดยที่รัฐควรถือเป็นหลักการว่า การลดหมดไปของคนยากไร้ เป็น
เครื่องวัดความสำเร็จได้ดีกว่าการเพิ่มขึ้นของ คนร่ำรวย และให้การลดหมดไปของความขัดสนนั้น
เป็นผลของการจัดการทางสังคม ที่ไม่ละเลยการพัฒนาคน

ง. ในแง่ระบบเศรษฐกิจ-การเมือง มักมีคำถามว่า ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง แบบ
ไหน ถูกต้อง หรือไปกันได้กับพระพุทธศาสนา เรื่องนี้ อย่างน้อยในขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่เรื่องที่
พระพุทธศาสนาจะต้องตอบ หรือ หากไม่ถือว่าตีโหวด ก็อาจต้องย้อนว่า ระบบไหนที่ปฏิบัติได้ตาม
หลักการของพระพุทธศาสนากัระบบนั้นแหละความจริง ระบบต่างๆ นั้น เป็นเรื่องในระดับวิธีการ และ

^{๗๖} พึงอ้างพุทธพจน์ว่า สัตบุรุษเกิดขึ้น .อฏฺฐ.๓.๒๓/๑๒๘/๒๔๙) และ (ส.ส.๑๕/๓๘๗-๘/๑๓๐-๑).

^{๗๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๒/๑๐๑; อัง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๑๖/๓๙๓.

^{๗๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๙/๗๐; ๔๑/๗๗.

^{๗๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕/๖๕; ที.ส. (ไทย) ๙/๒๐๖/๑๗๒.

^{๘๐} อัง.อฏฺฐ (ไทย) ๓๒๓/๙๑/๑๕๒; ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๕/๒๔๖.

เรื่องของวิธีการนั้น ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า ย่อม เปลี่ยนแปลงหรือดัดแปลงไปได้ ตามปัจจัยแวดล้อม ทั้งในทางกาลและเทศะ สิ่งที่จะต้องพูดก่อนก็คือหลักการและวัตถุประสงค์

สาระสำคัญของโมคคทรัพย์ ก็ดังที่ได้กล่าวแล้วในข้อ ข. คือ เป็นอนุกรรม หรือเป็นปัจจัยอุดหนุน ช่วยให้มีมนุษย์ สามารถจัดสรรความเป็นอยู่ของพวกเขาตน ให้สะดวก และเกื้อกูลแก่การที่จะอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข และมีความพร้อม ยิ่งขึ้น ที่จะทำสิ่งดีงาม บรรลุความดีงามที่ยิ่งๆ ขึ้นไป เมื่อทรัพย์เกิดขึ้นที่ไหน หรือแก่ใครก็ตาม ก็คือมีปัจจัยในการเอื้อเพื่อพ่อแม่และอุดหนุน เกิดขึ้นแล้วในสังคม มนุษย์ทั้งหลายควรจะ สามารถมีชีวิตที่ดีและเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

ระบบวิธีทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง อันหนึ่งอันใดก็ตาม สามารถทำให้สำเร็จผลด้วยดีตามความหมายแห่งหลักการและวัตถุประสงค์นี้ระบบวิธีนั้นก็สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา

ส่วนที่ว่า ระบบวิธีเป็นสิ่งที่เนื่องด้วยปัจจัยแวดล้อมแห่งกาลและเทศะนั้น มองเห็นได้ง่าย เช่น ในพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะสงฆ์ขึ้น เป็นชุมชนเฉพาะกิจเฉพาะวัตถุประสงค์ ทรงจัดวางวินัยให้พระภิกษุไม่มีทรัพย์สินส่วนตัว นอกจากบริวาร ๘ แต่ให้ทรัพย์สินเป็นของสงฆ์ คือส่วนรวมหรือของกลางนั้น ในเวลาเดียวกัน สำหรับสังคม ของชาวโลก ซึ่งขณะนั้นมีการปกครองในชมพูทวีป ๒ แบบ ก็ทรงสอนหลักอภิปรินิยธรรมสำหรับรัฐที่ปกครองแบบ ระบอบ สัมมาศีลธรรม หรือแบบสาธารณรัฐ และทรงสอนหลักจักรวรรดิวัตรสำหรับรัฐที่ปกครองแบบราชาธิปไตย

เรื่องนี้ แสดงลักษณะอย่างหนึ่งของพุทธธรรมด้วย คือ พุทธธรรมไม่ใช่เป็นเพียงปรัชญา หรือเรื่องของนักคิด แต่เป็นเรื่องของศาสนานักปฏิบัติ ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับประชาชนผู้ดำรงชีวิตจริง ทำลายล้างสภาพสังคมและสถานการณ์ ที่เป็นไปอยู่ในเวลานั้นๆ ต้องสอนสิ่งที่เขาใช้ได้ปฏิบัติได้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่เขาตั้งแต่ปัจจุบัน ดังที่เรียกว่า ทรงสอน ความจริงที่เป็นประโยชน์ หากจะต้องรองจนกว่าหลังจากสถาปนาระบบที่วาดที่สุด ซึ่งความจริงก็ยังเป็นเพียงระบบที่หวัง ว่าดีที่สุด เสร็จแล้ว จึงค่อยใช้ระบบนั้นทำให้ประชาชนประสบประโยชน์สุข อย่างนี้จะพ้นจากความเป็นการปฏิบัติที่เลื่อน ลอย และพ้นจากความมงายได้ อย่างไรก็ตามเมื่อทั้งระบอบสัมมาศีลธรรมก็มีอยู่ ทั้งระบอบราชาธิปไตยก็มีอยู่ ในเวลานั้น ก็เป็นอันว่า ประชาชนที่อยู่ ภายใต้ระบอบราชาธิปไตย พระศาสดาก็ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุข ประชาชนที่อยู่ภายใต้ระบอบสัมมาศีลธรรม พระองค์ก็ ต้องช่วยให้เขาอยู่ดีมีสุขสำหรับระบอบแรก ทรงเน้นให้ผู้ปกครองมองเห็นยศศักดิ์อำนาจ เป็นเครื่องมือสร้างประโยชน์สุขแก่ราษฎร มิใช่เป็นเครื่องมือแสวงหาสิ่งปรนเปรอบำเรอสุขส่วนตนสำหรับระบอบหลัง ทรงแนะนำหลักและวิธีการที่จะดำเนินกิจการให้เข้มแข็งมั่นคงได้ผลดีในระยะที่ระบอบราชาธิปไตยเจริญในทางดีงามอย่างสูงสุด คติธรรมแนวพุทธนี้ ก็ได้เป็นหลักการปกครองของ พระเจ้าอโศกมหาราช ดังคำรัสของพระองค์ในศิลาจารึกว่า "สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปริทรรศน์' ผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ไม่ทรงถือว่ายศหรือเกียรติ จะเป็นสิ่งมี ประโยชน์มาก เว้นแต่จะทรงปรารถนายศหรือเกียรติ เพื่อความมุ่งหมายนี้ว่า ทั้งในบัดนี้ และในเบื้องหน้า ของ ประชาชนทั้งหลาย จงตั้งใจสดับฟังคำสอนธรรมของข้าฯ และจงปฏิบัติตามหลักความประพฤติในทางธรรม"^{๕๑}

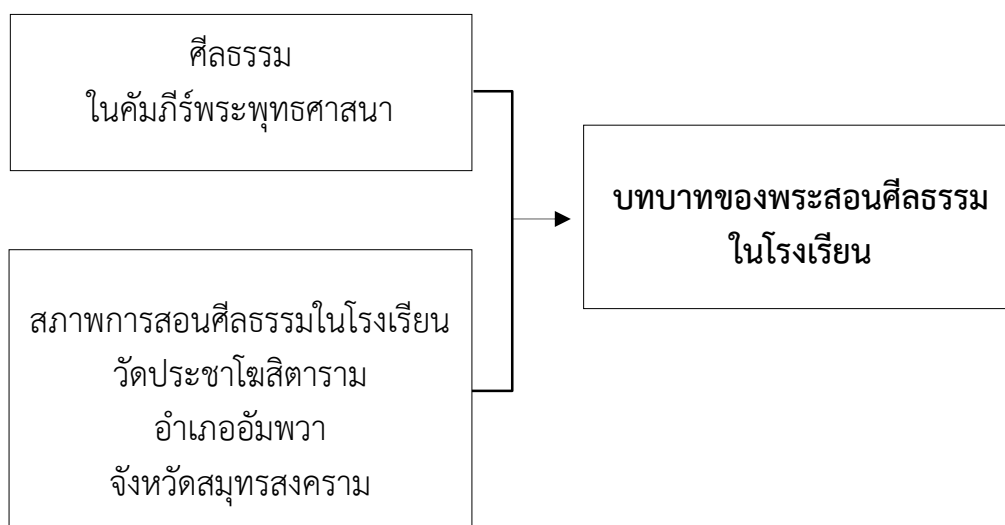
^{๕๑}ดู ธรรมโองการ จารึกศิลา ฉบับที่ ๑๐ ในจารึกอโศก (หนังสือ Asokan Edicts หรือAsokan

๒.๔ สรุป

โลกของเราผ่านร้อนผ่านหนาวมานาน มนุษย์เราที่เกิดอยู่ในโลกก็เช่นเดียวกัน รู้กันว่าวิวัฒนาการผ่านช่วงเวลาสืบสานกันมาที่ละน้อยจนกระทั่งมีรูปร่างหน้าตาอย่างที่เราเห็นกันอยู่ปัจจุบัน บรรพบุรุษของมนุษย์เราโซกโซนในการดำรงชีพ ในการดำรงเผ่าพันธุ์ ค่อยๆ เสริมสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาทีละนิดๆ จนเป็นปึกแผ่น ซึ่งเมื่อก่อนก็ดำรงชีพเหมือนกับสัตว์โลกอย่างอื่น เช่น ฆ่า แย่งชิง รุกราน เอาไรต์เอาเปรียบ หาไมตรีได้ยาก จนกระทั่งเกิดความคิดความอ่าน กำหนดกฎเกณฑ์และลงโทษปราบปรามผู้ทำผิดกฎเกณฑ์ จนกระทั่งยอมรับและปฏิบัติตามกันเป็นส่วนใหญ่ โลกจึงสงบขึ้น ความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้นเรื่อยๆ มีวัฒนธรรมที่ต้งามและขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ

ศีล ๕ เป็นส่วนหนึ่งของกฎเกณฑ์ที่กำหนดวางกันขึ้นไว้ และปฏิบัติตามกันจนเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นี้ จึงทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดีขึ้นและแตกต่างจากสัตว์โลกอื่นๆ และยอมรับกันว่ากฎเกณฑ์นี้เป็น มนุษยธรรม คือเป็นหลักปฏิบัติของมนุษย์

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยทางการศึกษาเป็นงานวิจัยเชิงปริมาณผสมผสาน และ สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาความคิดเห็น การผลสัมฤทธิ์ การจัดการเรียนการสอน ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาบทบาทของครูพระสอนศีลธรรมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เยาวชนนักเรียนโรงเรียนวัด ประชาโมลีสีตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามโดยดำเนินการ ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย
- ๓.๒ ระเบียบวิธีศึกษา
- ๓.๓ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๔ ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
- ๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๘ การประมวลผลข้อมูลและวิธีวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๙ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

- ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้
- ๑) ศึกษาหลักการ แนวทฤษฎี ระเบียบ และผลงานของการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - ๒) กำหนดกรอบแนวคิด วัตถุประสงค์ของการวิจัย
  - ๓) กำหนดกลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
  - ๔) สร้างเครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูลการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
  - ๕) นำเครื่องมือเสนอผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
  - ๖) ทดสอบเครื่องมือกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย
  - ๗) ดำเนินการส่งข้อมูลให้กลุ่มตัวอย่างและเก็บรวบรวมข้อมูล
  - ๘) วิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล
  - ๙) สรุปและรายงานการวิจัย

๓.๒ ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาทัศนคติพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารในการบริหารจัดการโรงเรียนวัดประชาโมลีสีตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรปราการ ผู้วิจัย

ใช้วิธีศึกษาจากเอกสาร(Documentary Research)ควบคู่กับการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาทัศนคติของพระสอนศีลธรรม และนักเรียน ที่มีผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารในการบริหารโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

๓.๓ ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่เยาวชน นักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และทำการสัมภาษณ์จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมและติดตาม กำกับดูแลปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนนักเรียนนักเรียนโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามได้แก่

ครูพระสอนศีลธรรม ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง เยาวชน และเจ้าหน้าที่ โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

ส่วนประกอบของระเบียบการวิจัยซึ่งจะประกอบไปด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
๒. แหล่งที่มาของข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยจะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ
๓. การเก็บเกี่ยวข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
๔. สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการจัดสรรมาจากกลุ่มจากการวิจัยครั้งนี้ เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยทำการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive) หรือ Judgmental Sampling) คือกำหนดเป็นคุณลักษณะเฉพาะเจาะจงลงไป ได้แก่กลุ่มเยาวชนนักเรียนที่เคยผ่านการเรียนอบรมศีลธรรม

ตารางที่ ๓.๓.๑

จำนวนกลุ่มตัวอย่างและประชากรทั้งหมด

ที่	รายการ	นักเรียนชาย	นักเรียนหญิง
๑	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	๑๓	๑๒
๒	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	๑๒	๖
๓	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	๑๐	๑๐
๔	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	๑๑	๑๒
๕	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	๙	๑๐
๖	นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๐	๖
รวมประชากรและกลุ่มตัวอย่างนักเรียนทั้งหมด		๖๕	๕๖
๑๒๑ คน			

แผนภาพที่ ๓.๓.๒
กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ที่	รายการ	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน	ผู้ปกครอง
๑	กลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๑	๑๐	๕๐
รวมทั้งหมด				๖๑ คน

ลักษณะของงานวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึก

๓.๔ ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ข้อมูลตอบแบบสอบถามเรื่องการศึกษาทัศนคติที่มีต่อพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

๓.๔.๑ ลักษณะและเครื่องมือ

ตอนที่ ๑ แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้น ประถม ๑-๖ โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ตอนที่ ๒

๑) สถานภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย กลุ่มนักเรียน ครู ผู้บริหาร

๒) อายุแบ่งเป็น ช่วงอายุ คือ

(๑) ๗- ๑๐ ปี

(๒) ๑๑- ๑๕ ปี

(๓) ๑๖- ๒๐ ปี

(๔) ๒๑ - ๒๕ ปี

(๕) ๒๖- ๓๐ ปี

(๖) ๓๑ ปีขึ้นไป

แบบสอบถามการศึกษาลักษณะสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอน โดยให้ผู้ตอบค่าน้ำหนักจากมาตราส่วนประมาณ ๕ ระดับ คือ เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง โดยใช้หลักการของ CIPP^{๘๒} แบ่งออก ๒ ด้านคือ ด้านเนื้อหาตามไตรสิกขา ด้านกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อเรียนรู้ตามไตรสิกขา ให้ผู้ตอบให้น้ำหนักจากมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ คามหลักของ Likert Scale คือให้คะแนนดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง เท่ากับ ๕ คะแนน

^{๘๒} สุวีริรัตน์ จันทรรักษ์, แบบจำลอง Cipp Model, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/453748> , [20ม.ค. 17].

ระดับ ๔ หมายถึง	เห็นด้วย	เท่ากับ ๔ คะแนน
ระดับ ๓ หมายถึง	ไม่แน่ใจ	เท่ากับ ๓ คะแนน
ระดับ ๒ หมายถึง	ไม่เห็นด้วย	เท่ากับ ๒ คะแนน
ระดับ ๑ หมายถึง	ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง	เท่ากับ ๑ คะแนน

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนต่อการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรม โดยแบ่ง ๔ ด้าน คือด้านกาย ด้านศีล ด้านสมาธิ ด้านปัญญา ให้ผู้ตอบให้ค่าน้ำหนักจากมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับตามหลักของ Likert Scale คือให้คะแนนดังนี้

ระดับ ๕ หมายถึง	เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง	เท่ากับ ๕ คะแนน
ระดับ ๔ หมายถึง	เห็นด้วย	เท่ากับ ๔ คะแนน
ระดับ ๓ หมายถึง	ไม่แน่ใจ	เท่ากับ ๓ คะแนน
ระดับ ๒ หมายถึง	ไม่เห็นด้วย	เท่ากับ ๒ คะแนน
ระดับ ๑ หมายถึง	ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง	เท่ากับ ๑ คะแนน

ตรวจสอบพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา(Content Validity) โดยใช้แบบประเมินความสอดคล้อง IOC^{๘๓}(Index of congruence) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญจะพิจารณาตัดสินใจใน 3 กรณี คือ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย และไม่แน่ใจในข้อความแต่ละข้อ โดยกำหนดค่าคะแนนในการหาค่าความสัมพันธ์ และสอดคล้องของคำถามดังนี้

แน่ใจว่าวัดได้ตรงจุดประสงค์	ให้คะแนน +1
ไม่แน่ใจว่าวัดได้ตรงจุดประสงค์	ให้คะแนน 0
แน่ใจว่าวัดไม่ได้ตรงจุดประสงค์	ให้คะแนน -1

โดยใช้สูตรดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ

$$IOC = \text{ดัชนีความถูกต้อง}$$

$$\sum R = \text{ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ}$$

$$N = \text{จำนวนผู้เชี่ยวชาญ}$$

จากข้อคำถาม ที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาและสอดคล้องระหว่างจุดประสงค์ หรือนิยามศัพท์ของการวิจัยกับรายการข้อคำถาม การใช้ภาษาและจำนวนข้อเพื่อให้เกิดความเหมาะสมนำค่าที่ประเมินได้มาพิจารณาเลือกคำถาม โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC โดยคำถามที่มีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ให้คัดเลือกไว้ใช้ส่วนคำถามที่มีค่าต่ำกว่า 0.50 ให้ปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป

นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ แล้วไปใช้ทดลองกับกลุ่มประชากรในงานวิจัย คือโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรการหาค่า สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

^{๘๓} สรายุทธ กันหลง, ความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.ipernity.com/blog/248956/424224>, [20ม.ค. 17].

(Cronbach's alpha Coefficient)^{๔๔} ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.97 ซึ่งนับว่าเป็นแบบสอบถามที่ใช้ได้ความเที่ยงของแบบทดสอบ สูตรแบบสัมประสิทธิ์แอลฟา(AlphaCoefficient)ของครอนบาค ดังนี้

$$r = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum S_i^2}{S_t^2} \right)$$

เมื่อ r = ความเชื่อมั่นหรือ Alpha Coefficient
 k = จำนวนข้อสอบในแต่ละแบบทดสอบ
 S_i^2 = ความแปรปรวนของคะแนนข้อสอบแต่ละข้อ
 S_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนของผู้สอบทั้งหมด

นำแบบสอบถามที่ผ่านการทดลองและแก้ไขแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเป็นครั้งสุดท้ายเพื่อตรวจสอบและแนะนำเกี่ยวกับการจัดทำฉบับสมบูรณ์ สำหรับใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

ตอนที่ ๔ การศึกษา

- (๑) กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- (๒) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง หรือ อนุปริญญา
- (๓) ปริญญาตรี
- (๔) ปริญญาโท
- (๕) สูงกว่าปริญญาโท

๔) ประสบการณ์ในการทำงานในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น(ตอบเฉพาะครูพระสอนศีลธรรม ครู ผู้บริหารเท่านั้น)

- (๑) ๑ - ๓ ปี
- (๒) ๔ - ๖ ปี
- (๓) ๗ - ๙ ปี
- (๔) ๑๐ - ๑๓ ปี
- (๕) ๑๔ - ๑๖ ปี
- (๖) ๑๗ - ๑๙ ปีขึ้นไป

๓.๕ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) และ แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่เชิงรุกของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

๓.๕.๑ ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

ศึกษารวบรวมจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{๔๔}สรายุทธ กั้นหลง, การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม,[ออนไลน์],แหล่งที่มา :<http://www.ipernity.com/blog/248956/424773>[20 ม.ค. 17].

พุทธศักราช ๒๕๓๙ (เล่มสี่ฟ้า) อรรถกถา และฎีกา เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการสื่อสารของพระพุทธเจ้าและพระสาวกองค์สำคัญ

๓.๕.๒ กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย

๓.๕.๒.๑ ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการสอนตามโครงการ วัดและประเมินผล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓.๕.๒.๒ กำหนดกรอบแนวคิดที่เป็นตัวชี้วัดปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ปัจจัยสัมพันธ์กับการเรียนการสอน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

๓.๕.๒.๓ ดำเนินการสร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์จากเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ต่อการเรียนการสอน

๓.๕.๓ สร้างเครื่องมือวิจัย

สร้างเครื่องมือวิจัยจากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๓.๕.๔ ร่างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

สร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามฉบับร่างให้ครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวกับการศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามซึ่งแบบสอบถามแบ่งออกเป็น ๒ หัวข้อดังนี้

๓.๕.๔.๑ การสอนตามหลักสูตรสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๓.๕.๔.๒ กิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา

๓.๕.๕ ตรวจสอบแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม

นำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเรื่องการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตารามต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบ แนะนำ และปรับปรุงแก้ไข ซึ่งมีจำนวน ๕ ท่าน ดังมีรายนามต่อไปนี้

๑) พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.

๒) ผศ.รังษี สุทนต์

๓) ผศ.ดร. ชยุต ภาวนันท์กุล

๔) ดร. จุฑามาศ วารีแสงทิพย์

๕) ดร. ฌสรัญ มหิทธิชาติกุล

๓.๕.๖ นำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามเสนอประธาน

นำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามที่ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะ เสนอประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และกรรมการที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งความเที่ยงตรงเนื้อหา (Content Validity) และความเที่ยงตรงตามเค้าโครงสร้าง (Construct Validity)

๓.๕.๗ ทดลองใช้เครื่องมือ

นำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบแล้วไปทดลองใช้กับ นักเรียน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ทดลอง รวมจำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาความเชื่อมั่นต่อไป

๓.๕.๘ แก้ไขปรับปรุงสมบรูณ์ลงเก็บข้อมูล

นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงสมบรูณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับนักเรียน โดยการทำหนังสืออนุญาตและแบบสอบถาม จำนวน ๓๐ ชุด

๓.๕.๙ สัมภาษณ์ลงพื้นที่

นำแบบสัมภาษณ์เรื่องการศึกษาการเผยแพร่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโสมิตารามไปสัมภาษณ์ด้วยตนเอง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ – ๖ และได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าหมวดสังคม ครูประจำชั้น ๔ ท่าน พระสอนศีลธรรม จำนวน ๔ รูป/คน และทำการสัมภาษณ์ด้วยการบันทึกภาพและเสียงพร้อมทั้งการจดบันทึก และแบบสอบถาม อาสาสมัคร ๓๐ ชุด ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๓.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๖.๑ ชั้นตอนที่ ๑

๓.๖.๑.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา

๓.๖.๑.๒ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ ตำรา และคู่มือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓.๖.๒ ชั้นตอนที่ ๒

๓.๖.๒.๑ ผู้วิจัยขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจาก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นหนังสือนำในการขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

๓.๖.๒.๒ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ จากพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโสมิตาราม คณะผู้บริหาร นักเรียน

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ตามลำดับ ดังนี้

๓.๗.๑ ตรวจสอบคัดเลือกฉบับสมบรูณ์

นำแบบสอบถามมาตรวจแล้วคัดเลือกฉบับสมบรูณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๗.๒ วิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์

๓.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๗.๓.๑ วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage)

๓.๗.๓.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเผยแพร่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

๓.๗.๓.๓ วิเคราะห์ และสรุปผลแบบสอบถามปลายเปิด การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเผยแพร่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและข้อเสนอแนะอื่นๆ ออกมาเป็นค่าร้อยละ

๓.๗.๓.๔ วิเคราะห์ และสรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเผยแพร่เชิงรุกของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและข้อเสนอแนะอื่นๆ

หาค่าเฉลี่ย(X)และค่าเฉลี่ยแบบมาตรฐาน (S.D) ของแบบสอบถามจากโรงเรียนโพธิสารพิทยากร ทั้งหมด

หาระดับค่าแปลความหมาย

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย จากการประเมินใช้เกณฑ์มีดังนี้

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายถึง	ในระดับ ดีมาก
ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายถึง	ในระดับ ดี
ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายถึง	ในระดับ ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายถึง	ในระดับ พอใช้
ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายถึง	ในระดับ น้อยที่สุด

๓.๘ การประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ได้ใช้การวิเคราะห์ โดยอาศัยแนวความคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละส่วนดังนี้

๓.๘.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างนักเรียน ครู ผู้บริหารใช้ค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ

๓.๘.๒ สรุปผล

สรุปปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ปัญหา ข้อเสนอแนะอื่นๆที่เกี่ยวข้องของโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

๓.๙ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการระบุถึง เรื่องการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติและสมมุติฐานใดเป็นการระบุว่าจะงานวิจัยครั้งนี้ มีสถิติอะไรบ้าง รวมถึงการเลือกใช้กระบวนการทางสถิติ เพื่อที่จะใช้ทดสอบสมมุติฐานงานวิจัย โดยรูปแบบการเขียนสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะมีรูปแบบดังนี้

ใช้วิธีวิเคราะห์และประมวลผล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ค่าเฉลี่ย (Mean) จากสูตร

สูตร	$\bar{x}$	=	$\frac{\sum fx}{N}$
เมื่อ	$\bar{x}$	=	ค่าเฉลี่ย
	$\sum x$	=	ผลรวมของคะแนนที่กำหนด
	f	=	จำนวนผู้ตอบแต่ละข้อคำถาม
	N	=	จำนวนผู้เข้ารับการทดลอง

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) จากสูตร²

สูตร S.D.	=	$\sqrt{\frac{\sum fx^2}{N} - \left[\frac{\sum fx}{N}\right]}$	
เมื่อ S.D.	=	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	
	$\sum fx^2$	=	ผลรวมยกกำลังสองของคะแนนทุกจำนวน
	$\left[\frac{\sum fx}{N}\right]$	=	ผลรวมของคะแนนทุกจำนวนยกกำลังสอง
	N	=	จำนวนผู้เข้ารับการทดลอง

- ๑) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ค่าร้อยละ (Percentage)
- ๒) วิเคราะห์งานโดยใช้สถิติ
- ๓) การทดสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม (นักเรียน ๓๐ คน)

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของนักเรียน

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนนักเรียน ๓๐ คน ร้อยละ ๓๖.๓

อายุ ๑ ขวบ

อายุ ๙ - ๑๐ ปี

อายุ ๑๑ - ๑๒ ปี

อายุ ๑๓ - ๑๔ ปี

อายุ ๑๕ - ๑๖ ปี

รวม ๑๒๑ คน

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นนักเรียนชาย ๑๕ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๒.๓๙)นักเรียนหญิง ๑๕ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๒.๓๙)ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ๓๐ คนจำนวนนักเรียน ๑๒๑ คน ร้อยละ ๒๔.๗๙

๒. เพศ

นักเรียนชาย ๑๕ คน

นักเรียนหญิง ๑๕ คน

รวม ๓๐ คน

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละจำแนกตามอายุ

จากตารางที่ ๔.๒ ด้านอายุดังนี้

อันดับที่ ๑ มีอายุ ๗ ปี จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๒๕

อันดับที่ ๒ มีอายุ ๑๐ ปี จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘๓

อันดับที่ ๓ มีอายุ ๙ ปี จำนวน ๒๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๖๗

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนค่าร้อยละการกำลังเรียนระดับชั้น

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม ๓๐ คน จำนวนนักเรียน ๑๒๑ คน ร้อยละ ๓๖.๓๓ กำลังเรียนอยู่ระดับชั้น

ประถมศึกษาปีที่ ๑ สอบถาม ๒ คน จำนวนนักเรียน ๒๕ คน

ประถมศึกษาปีที่ ๒ สอบถาม ๒ คน จำนวนนักเรียน ๑๘ คน

ประถมศึกษาปีที่ ๓ สอบถาม ๒ คน จำนวนนักเรียน ๒๐ คน
 ประถมศึกษาปีที่ ๔ สอบถาม ๘ คน จำนวนนักเรียน ๒๓ คน
 ประถมศึกษาปีที่ ๕ สอบถาม ๘ คน จำนวนนักเรียน ๑๙ คน
 ประถมศึกษาปีที่ ๖ สอบถาม ๘ คน จำนวนนักเรียน ๑๖ คน
 รวม ๑๒๑ คน

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่านักเรียนเรียงลำดับมีดังนี้

อันดับที่ ๑ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑
 อันดับที่ ๒ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
 อันดับที่ ๓ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓
 อันดับที่ ๔ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕
 อันดับที่ ๕ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒
 อันดับที่ ๖ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

๔.๒ ผลของความสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอน

ในการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาของการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ปีการศึกษา ๒๕๕๙ ครั้งนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอรูปแบบตารางและมีคำบรรยายประกอบคำอธิบาย โดยมีสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอข้อมูลดังนี้

% หมายถึง ค่าร้อยละ (Percentage)

x หมายถึง ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithmetic)

S.D. หมายถึง ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก “การศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ กรณีศึกษา : โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”

๔.๓ สัมภาษณ์ของผู้บริหารครูผู้สอน และผู้ปกครอง

๔.๓.๑ สัมภาษณ์ผู้บริหาร

จากการส่วนที่ ๑ สัมภาษณ์ของผู้บริหาร หัวหน้าหมวดสังคม พระสอนศีลธรรม ครูผู้สอน และผู้ปกครองการจัดการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านกายคณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน ทำให้นักเรียนเกิดทักษะในด้านต่างๆ มีมารยาทที่ดี และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

ด้านสื่อ คณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนนักเรียนมีความรับผิดชอบหน้าที่ดีขึ้น มีวินัย และปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน มีความซื่อสัตย์ ประหยัดและทำงานเป็นระเบียบจนสำเร็จทุกชิ้นงาน

ด้านสมาธิ คณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรม ในโรงเรียน นักเรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้มากขึ้น มาเรียนสม่ำเสมอมีความเคารพต่อพ่อแม่ ครู และ ผู้อาวุโสกว่า และเป็นคนดีของพ่อแม่ และครู

ด้านปัญญา คณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรม ในโรงเรียน นักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนตอนบ่ายทุกวันร่วมกิจกรรมในวันสำคัญสม่ำเสมอ มีสติ รู้จักการแก้ปัญหาชีวิตได้ด้วยตนเอง ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม มีความรักความสามัคคีในหมู่คณะ ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคของคณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรม และจริยธรรมในโรงเรียน ได้แก่ การขาดความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ของนักเรียน ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของนักเรียน ที่มีความสมถะน้อยลง และ นักเรียนขาดคุณธรรมและจริยธรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะ คณะครู ผู้ปกครอง สัมภาษณ์ จากการศึกษาครั้งนี้ คือ ควรให้ครูและผู้ปกครองร่วมมือกันอย่างจริงจัง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนให้มีคุณธรรมละ จริยธรรมให้มากขึ้น เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้น กับนักเรียนจากกระแสโลกาภิวัตน์และ อิทธิพลของสื่อยุคใหม่

๔.๔ ความคิดเห็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอน

ด้านโครงการ โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ ความคิดเห็นมีทั้งหมด 4 ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ความคิดเห็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นการศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอนตามโครงการ โรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ มีทั้งหมด ๒ ด้านคือ

- ด้านเนื้อหาเน้นตามหลักศีลธรรม
- ด้านกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อเรียนรู้ตามหลักศีลธรรม

ตอนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน ๔ ด้าน คือ

- ด้านกาย
- ด้านศีล
- ด้านสมาธิ
- ด้านปัญญา

ตอนที่ ๔ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะความคิดเห็นอื่นๆ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๔.๑ แสดงจำนวนค่าร้อยละของนักเรียน

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวนนักเรียน(คน)	ร้อยละ
1. เพศ		
นักเรียนหญิง	๖๕	๕๓.๗๑
นักเรียนชาย	๕๖	๔๖.๒๘
รวม	๑๒๑	๑๐๐

จากตาราง ๔.๔.๑ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นนักเรียนชาย 15 คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๒,๓๙) นักเรียนหญิง 15 คน คิดเป็น (ร้อยละ 1๒,๓๙) ตามลำดับ

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวนนักเรียน(คน)	ร้อยละ
๒. อายุ		
7 - 8 ปี	๔๗	๓๘.๘๔
9 - 10 ปี	๔๓	๓๕.๕๓
11 - 12 ปี	๓๕	๒๘.๙๒
13 - 14 ปี	--	
รวม	๑๒๑	๑๐๐

ตาราง 4.๔.๒ แสดงจำนวนและค่าร้อยละจำแนกตามอายุ

จากตาราง 4.๔.๒ ด้านอายุ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีอายุ ๗-๘ ปี จำนวน ๔๗ คน คิดเป็น (ร้อยละ 3๘.๘๔) รองลงมาคืออายุ ๙-๑๐ ปี จำนวน ๔๓ คน คิดเป็น (ร้อยละ 3๕.๕๓) อายุ 11-12 ปี จำนวน ๓๕ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๒๘.๙๒)

ตาราง 4.๔.๓ แสดงจำนวนค่าร้อยละการกำลังเรียนอยู่ในระดับชั้น

ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบ	จำนวนนักเรียน (คน)	ร้อยละ
๓. กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้น		
ประถมศึกษาปีที่ ๑	๒๕	๒๐.๖๖
ประถมศึกษาปีที่ ๒	๑๘	๑๔.๘๗
ประถมศึกษาปีที่ ๓	๒๐	๑๖.๕๒
ประถมศึกษาปีที่ ๔	๒๓	๑๙.๐๐
ประถมศึกษาปีที่ ๕	๑๙	๑๕.๗๐
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๑๖	๑๓.๒๒
รวม	๑๒๑	๑๐๐

จากตารางที่ ๔.๔.๓ พบว่า ส่วนใหญ่กำลังเรียนอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จำนวน ๒๕ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๒๐.๖๖) รองลงมา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จำนวน ๒๓ คน คิดเป็น (ร้อยละ

๑๙.๐๐)ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๒๐ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๖.๕๒) ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ จำนวน ๑๙ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๕.๗๐) ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จำนวน ๑๘ คน คิดเป็น (ร้อยละ ๑๔.๘๗) ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๑๖ คน คิดเป็น(ร้อยละ ๑๓.๒๒) ตามลำดับ

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามการศึกษาผลสัมฤทธิ์การจัดการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ตารางที่ ๔.๔.๔ แสดงค่าเฉลี่ยค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความหมายด้านเนื้อหา เน้นตามหลักศีลธรรม

ตัวแปรการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอน	x	S.D	ระดับผลสัมฤทธิ์
๑. ด้านกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนเพื่อเรียนรู้ตามหลักศีลธรรม			
๑.๑นักเรียนทราบถึงความหมายของศีลธรรมจากกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น	๔.๔๗	0.๓3	มาก
๑.๒นักเรียนนำหลักศีลธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน	๔.๘๔	0.๗0	มากที่สุด
๑.๓นักเรียนร่วมกิจกรรมอย่างสนุกสนานและมีความสนใจอยากเรียนรู้ เรื่องราวพระพุทธศาสนามากขึ้น	4.๔3	0.๖๗	มาก
ตัวแปรการศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอน	x	S.D	ระดับผลสัมฤทธิ์
๒.ด้านเนื้อหาเน้นตามหลักศีลธรรม			
๒.๑ นักเรียนแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	๔.๗๕	0.๔๒	มากที่สุด
๒.๒ นักเรียนร่วมเข้าค่ายคุณธรรมและจริยธรรม	๔.๔๒	๐.๕1	มาก
๒.๓ นักเรียนมีความสนใจอยากรู้เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา มากขึ้น และร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข	๔.๗๕	0.๑๔	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	๔.๖๑	๐.๓๘	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๔.๔ ปัจจัยนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของการจัดการเรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับ($x = ๔.๖๑$)เมื่อ พิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อพบว่าอยู่ในค่าระดับมากที่สุด ได้แก่ นักเรียนมีความสนใจอยากรู้ เรื่องราวทางพระพุทธศาสนามากขึ้นและร่วมกิจกรรมอย่างมีความสุข ลำดับค่าเฉลี่ย ($x = ๔.๗๕$) นักเรียนนำหลักศีลธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน ลำดับค่าเฉลี่ย ($x = ๔.๗๐$) นักเรียนแสดงตนเป็น พุทธมามกะ ลำดับค่าเฉลี่ย ($x = ๔.๗๕$) นักเรียนร่วมเข้าค่ายคุณธรรมและจริยธรรม ลำดับค่าเฉลี่ย ($x = ๔.๔๒$) นักเรียนร่วมกิจกรรมอย่างสนุกสนานและมีความสนใจอยากเรียนรู้เรื่องราวพระพุทธศาสนามากขึ้น ลำดับค่าเฉลี่ย ($x = ๔.๗๕$) รองลงมา

คือ นักเรียนทราบถึงความหมายของ ศีลธรรมจากกิจกรรมที่ครูจัดขึ้น ลำดับค่าเฉลี่ย($x = ๔.๔๗$) ตามลำดับ.

ตอนที่ ๓ แสดงค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ที่เกี่ยวเป็นคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมด้าน คุณธรรมและ จริยธรรมของนักเรียน ทั้งหมด ๔ ด้าน ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔.๕ ผู้วิจัยลงภาคสนามได้สอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมพบว่า พระสอน ศีลธรรมได้นำกิจกรรมไปใช้ประกอบการสอนศีลธรรม กับพฤติกรรมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของ นักเรียน (ด้านกาย) สรุปได้ดังนี้

ตัวแปรพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้านกาย	x	S.D.	ระดับ ผลสัมฤทธิ์
1. เรียนแล้วร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	๔.๕๒	๐.๔๘	มากที่สุด
2. เรียนแล้วเลือกรับประทานอาหารที่มีคุณค่าเหมาะสม กับราคาและสถานะของตนเอง	๔.๓๓	๐.๓๕	มาก
3. เรียนแล้วใช้อุปกรณ์การเรียนอย่างประหยัดและคุ้มค่า	๔.๒๗	๐.๓๔	มาก
4. เรียนแล้วปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน	๔.๕๐	๐.๔๑	มากที่สุด
5. เรียนแล้ว มีจิตรสาธารณะ	๔.๒๐	๐.๓๒	มาก
6. เรียนแล้วรักษาสุขภาพของตนเองอยู่เสมอ	๔.๖๐	๐.๒๔	มากที่สุด
7. เรียนแล้วมีมารยาทที่ดี	๔.๒๔	๐.๔๕	มาก
รวมเฉลี่ย	๔.๓๘	๐.๓๗	มาก

ตารางที่ ๔.๔.๖ จากผู้วิจัยลงภาคสนามได้สอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมพบว่าพระ สอนศีลธรรมได้นำกิจกรรมไปใช้ประกอบการสอนศีลธรรม กับพฤติกรรมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของ นักเรียน (ด้านศีล)สรุปได้ดังนี้

ตัวแปรพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้านศีล	x	S.D.	ระดับ ผลสัมฤทธิ์
1. เรียนแล้วมีความเมตตา ไม่ทำร้ายสัตว์ ไม่ฆ่าสัตว์	๔.๗๑	๐.๓๓	มากที่สุด
2. เรียนแล้วมีความประพฤติดี ไม่ลักทรัพย์	๔.๕๐	๐.๒๓	มากที่สุด
3. เรียนแล้วมีความสะอาด ไม่ล่วงเกินทางเพศ หรือทำผิดทางเพศ	๔.๒๒	๐.๔๕	มาก
4. เรียนแล้วไม่กล่าวเท็จ	๔.๓๔	๐.๓๑	มาก
5. เรียนแล้วมีดี ไม่ดื่มสุราและสิ่งมีนเมา	๔.๕๔	๐.๒๒	มากที่สุด
6. เรียนแล้วมีความเกรงกลัวต่อบาป	๔.๓๔	๐.๔๑	มาก
7. เรียนแล้ว ประพฤติตนเป็นคนดี	๔.๓๔	๐.๔๘	มาก
รวมเฉลี่ย	๔.๔๒	๐.๓๔	มาก

ตารางที่ ๔.๔.๗ จากผู้วิจัยลงภาคสนามได้สอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมพบว่าพระสอนศีลธรรมได้นำกิจกรรมไปใช้ประกอบการสอนศีลธรรม กับพฤติกรรมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียน (ด้านสมาธิ)สรุปได้ดังนี้

ตัวแปรพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้านสมาธิ	x	S.D.	ระดับผลสัมฤทธิ์
1. เรียนแล้วมีความขยันหมั่นเพียรด้านการเรียน	๔.๔๘	๐.๔๖	มาก
2. เรียนแล้วมาเรียนมี ตั้งใจมาเรียน	๔.๗๐	๐.๒๓	มากที่สุด
3. เรียนแล้วมีการเอาใจใส่ ต่อผลการเรียนอย่างสม่ำเสมอ	๔.๖๗	๐.๔๒	มากที่สุด
4. เรียนแล้วส่งงานทันตามเวลาที่กำหนดให้เสมอ ตั้งใจทำงาน	๔.๔๓	๐.๕๑	มาก
5. เรียนแล้วเป็นคนใฝ่เรียน มุ่งมั่นในการเรียน	๔.๗๕	๐.๒๑	มากที่สุด
6. เรียนแล้วช่วยเหลืองานในโรงเรียนและกิจกรรมของโรงเรียน	๔.๖๘	๐.๓๒	มากที่สุด
7. เรียนแล้วสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้	๔.๗๑	๐.๒๔	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	๔.๖๓	๐.๓๔	มากที่สุด

ตารางที่ ๔.๔.๘ จากผู้วิจัยลงภาคสนามได้สอบถามบทบาทของพระสอนศีลธรรมพบว่าพระสอนศีลธรรมได้นำกิจกรรมไปใช้ประกอบการสอนศีลธรรม กับพฤติกรรมด้านคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียน (ด้านปัญญา)สรุปได้ดังนี้

ตัวแปรพฤติกรรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนด้านปัญญา	x	S.D.	ระดับผลสัมฤทธิ์
1. เรียนแล้วมีภาวะการณ์สร้างความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี	๔.๗๒	๐.๓๒	มากที่สุด
2. เรียนแล้วมีความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนวิไอน์เพื่อให้เกิดความรู้	๔.๘๐	๐.๔๕	มากที่สุด
3. เรียนแล้วรู้เท่าทัน และแก้ไขปัญหาด้วยสติปัญญา	๔.๗๓	๐.๓๔	มากที่สุด
4. เรียนแล้วมีปัญญารับรู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด	๔.๓๑	๐.๒๕	มาก
5. เรียนแล้วสามารถนำความรู้มาใช้ในทางที่ถูก	๔.๖๑	๐.๔๒	มากที่สุด
6. เรียนแล้วมีปัญญาดี มีพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์	๔.๗๔	๐.๓๕	มากที่สุด
7. เรียนแล้วสามารถแนะนำเพื่อนในทางที่ถูก	๔.๖๕	๐.๔๒	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย	๔.๖๕	๐.๓๖	มากที่สุด

ตอนที่ ๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะและความคิดเห็นอื่นๆเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนความโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำ โรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามได้ ให้ความคิดเห็นดังนี้

๔.๕ ความหมายของศิลปะที่สอนในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

๔.๕.๑ ศิลปะหมายถึงศีลธรรม

คือข้อปฏิบัติสำหรับจัดระเบียบกาย วาจา ให้เรียบร้อยไม่ล่วงละเมิดกฎระเบียบสังคมที่กำหนดไว้มีอยู่ ๕ ประการ คือ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ ๓ เว้นจากการประพฤตินิโคต ในกาม ๔ เว้นจากการพูดเท็จ ๕ เว้นจากการดื่มสุราของเมา

๔.๕.๒ ข้อปฏิบัติในเรื่องศิลปะสำหรับคฤหัสถ์

สาระของศิลปะสำหรับประชาชนโดยทั่วไปกำหนดเอาข้อปฏิบัติอย่างต่ำมาเป็นพื้นฐานช่วยให้สังคมสงบสุขโดยปกติถือว่าศิลปะเป็นหลักความประพฤติพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ไม่ว่าจะครองชีวิตในระดับใดๆ ก็เป็นหลักความประพฤติพื้นฐานของบุคคลแต่ละคนในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง จึงเรียกว่า มนุษยธรรม ศิลระบยชีวิตแต่ละอย่างมีวิยจำเพาะสำหรับฝึกตน วางไว้เป็นข้อเรียกว่า "สิกขาบท" (ข้อฝึกความประพฤติ) เมื่อบุคคลต้องการรักษาศิลปะให้ยิ่งขึ้นไปในวันอุโบสถ ก็จะสามารถรักษาศิลปะ ๘ หรืออุโบสถศิลปะได้

๔.๕.๓ ผลอานิสงส์ ๕ ประการ

ผลของการรักษาศิลปะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ ๑ ได้กองโภคทรัพย์ใหญ่ ๒ ชื่อเสียงดงาม ฟุ้งขจรไป ๓ เป็นผู้ไม่แก่วักล้ำเข้าไปยังบริษัทคือชุมชนทุกหมู่เหล่า ๔ เป็นผู้ไม่หลงตอนสิ้นชีวิต ๕ สิ้นชีวิตแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๔.๖ ผลกระทบจากการล่วงละเมิดศิลปะ ๕ ต่อสังคมไทย

ไม่สำรวมระวังรักษาศิลปะ ย่อมได้รับโทษ ๕ ประการคือ ๑.เสื่อมจากโภคทรัพย์ใหญ่หลวง ๒. ชื่อเสียงเสีย ฟุ้งขจรไป ๓. เป็นผู้ไม่แก่วักล้ำ ขวยเขินเข้าไปยังบริษัททุกหมู่เหล่า ๔. เป็นผู้หลงตอนสิ้นชีวิต ๕. สิ้นชีวิตแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

๔.๖.๑ ผลกระทบปัจจัยภายใน

คือ ตัวเราเองเป็นปัญหา กล่าวคือมีวิชาเป็นตัวนำเพราะธรรมดา บุณชนทั่วไปย่อมมีความโลก ความโกรธ ความหลง

๔.๖.๒ ผลกระทบปัจจัยภายนอก

คือ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือ ค่านิยมทางสังคม สื่อสารมวลชน ทัศนคติ

๔.๖.๓ ประสบการณ์การสอน พรรษาของพระสอนศีลธรรม

ประสบการณ์การสอน พรรษา ถ้ามีประสบการณ์หลายปีก็มีประโยชน์ทำให้นักเรียนเข้าใจ

ง่าย

๔.๖.๔ บทบาท กิจกรรม ของพระสอนศีลธรรม

บทบาทของพระสอนศีลธรรม กิจกรรมเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่นวันมาฆบูชาวันวิสาขบูชา ทำบุญวันสงกรานต์ ช่วยเก็บขยะบริเวณวัด ฯลฯ

๔.๗ วิเคราะห์ผลที่ตามมาการปฏิบัติศีลตาม ๕

๔.๗.๑ ความรู้ความเข้าใจในศีล ๕ โดยมี พระสอน ทุกวันพุธ ครั้งละ ๔ ชั่วโมง

๔.๗.๒ มีการรักษาศีล ๕ โดย มีนักเรียนมาฟังเทศนา

๔.๗.๓ ผลงานของครูผู้สอน คือ นักเรียนมีการสอบธรรม และมีนักเรียนสอบได้เป็นส่วนมาก

๔.๗.๔ มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น สวดมนต์ ฟังธรรม

ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นภาพรวมจากการตอบปัญหาและอุปสรรค ของคณะกรรมการจัดการ เรียนการสอนตามโครงการโรงเรียนคุณธรรมชั้นนำโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพาง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น

ปัญหาและอุปสรรค ด้านกาย นักเรียนมีความประสงค์การตอบข้อเสนอแนะว่า การเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน คือควรฝึกทักษะให้นักเรียนปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และ ควรให้นักเรียนอบรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอย่างต่อเนื่อง

ปัญหาและอุปสรรค ด้านศีล นักเรียนมีความประสงค์การตอบข้อเสนอแนะว่า การเรียน การสอนคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน ควรส่งเสริมให้นักเรียนจัดกิจกรรมการปฏิบัติหน้าที่ต่อ ครู อาจารย์และผู้ปกครองเพื่อจะให้นักเรียนเป็นคนที่มีคุณธรรมและจริยธรรมอันที่ดียิ่ง

ปัญหาและอุปสรรค ด้านสมาธิ นักเรียน มีความประสงค์การตอบข้อเสนอแนะว่า ควรให้ครู ผู้บริหาร และครูผู้สอน ควรเน้นกิจกรรมการนั่งสมาธิ และให้ควรให้นักเรียนอบรม วิปัสสนากรรมฐาน

ปัญหาและอุปสรรค ด้านปัญญา นักเรียน มีความคิดเห็นว่า การเรียนการสอนคุณธรรม และจริยธรรมในโรงเรียน นักเรียนทำสมาธิก่อนเรียนตอนบ่ายทุกวันร่วมกิจกรรมในวันสำคัญ สม่ำเสมอ มีสติ รู้จักการแก้ปัญหาชีวิตได้ด้วยตนเอง ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม มีความรักความสามัคคี ในหมู่คณะ

ปัญหาและอุปสรรคของครู ผู้ปกครองสัมภาคณ์ จากการเรียนการสอนคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียน ได้แก่การขาดความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของนักเรียนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง พฤติกรรมของนักเรียน ที่มีความสมถะน้อยลงและนักเรียนส่วนน้อยขาดคุณธรรมและจริยธรรม

ข้อเสนอแนะ คณะครู ผู้ปกครอง สัมภาคณ์จากการศึกษาครั้งนี้คือ ควรให้ครูและผู้ปกครองร่วมมือกัน ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรมมากขึ้น เพื่อลดผลกระทบทางลบที่จะเกิดขึ้น กับนักเรียนจากกระแสโลกาภิวัตน์และอิทธิพลของสื่อยุคใหม่

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” มีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ(๑)เพื่อศึกษาศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามและเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยทำการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสอบถามนักเรียน ๓๐ คน และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างกลุ่มประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร ๑ คน หน้าที่หมวดวิชาสังคม ๑ คน ครูประจำชั้น ๔ คน และพระสอนศีลธรรม ๔ รูป ณ โรงเรียนวัดประชา โฆสิตาราม ตำบลปลายโพงพราง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม” สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ศีลธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ศีลในคัมภีร์พระไตรปิฎกหมายถึงบทยัญญัติและข้อห้ามหรือการงดเว้น ๓ ลักษณะ ได้แก่ นอกจากนี้ศีลหมายถึง เจตนามีความหมายจงใจไม่กระทำไม่ว่าจะเป็นการฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เจตสิกศีล เป็นการงดเว้นจากบาปกรรมทางกายและวาจา ได้แก่ กายทุจริต ๓ วาจทุจริต ๔ สังวร หมายถึงความระวัง ความป้องกัน เป็นต้น ลักษณะของศีลคือเครื่องหมายให้รู้เช่น มีการสมาทาน และการตั้งมั่นเป็นลักษณะหน้าที่ของศีล มีการกำจัดความเป็นศีลหรือความไม่มีโทษ เช่นทำให้ผู้รักษามีความสำรวมทางกาย ทางวาจา ศีลจึงมีความสะอาดเป็นสิ่งที่ปรากฏและทำให้ผู้ที่รักษาศีลไม่ต้องไปเดือดร้อนใจ จะมีแต่ปีติอิ่มใจ จึงทำให้คนมีศีลมีอยู่หลากหลายประเภท เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ เป็นต้น ศีลมีความเป็นอุปสรรค เช่น โลก โกรธ หลง เป็นต้นที่กล่าวมานี้เรียกว่าศีลธรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขนอกจากนี้ เมื่อมีศีลธรรมและจริยธรรม ได้แก่ ทิศ ๖ ถือได้ว่าจริยธรรมคู่กับศีลธรรมในพระพุทธศาสนา

๕.๑.๒ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเยาวชนในเขตวัดประชา

โดยภาพรวมพบว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนใหญ่ จัดอยู่ในรูปแบบ โดยจัดทำเป็นกิจกรรมในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว กิจกรรมอบรมให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจมีการสอนไหว้พระสวดมนต์ การฝึกสมาธิ การแผ่เมตตา เป็นต้น นอกจากนี้ ได้

ทำการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนการให้คำแนะนำทางด้าน การอบรมแก่เยาวชนในโอกาสต่างๆ อบรมให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้บทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ที่พึงปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ในเขตพื้นที่วัดและโรงเรียน ชุมชน นั้นมีการสร้างเครือข่ายเฝ้าระวังปัญหา ระหว่างบ้าน โรงเรียน ชุมชน และกลุ่มวัยรุ่น ให้ผู้นำชุมชน ได้มีบทบาทในการช่วยกันประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ อาสาสมัคร ตำรวจบ้าน ผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และประชาชนในชุมชน ช่วยกันเฝ้าระวังพฤติกรรมไม่เหมาะสมของเด็กวัยรุ่นไม่ให้เกิดปัญหาภายในชุมชน ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ มีส่วนในการสนับสนุนการจัดกิจกรรมโดยการร่วมมือกับวัดในการจัดกิจกรรมอบรมเยาวชน และให้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของศีลธรรม และเข้ามาทำงาน ช่วยเหลือกิจกรรมภายในวัดมากขึ้น เยาวชนสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว คือ เกิดความรัก ความเข้าใจและผูกพันระหว่างพ่อแม่ลูก มีการใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต

พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเยาวชนด้านต่างๆภายหลังจากเข้ารับการอบรมพบว่าเยาวชนที่มีปัญหาการก้าวร้าวเริ่มการงดจากอบรมอบายมุข การเว้นจากการคบคนชั่วเป็นมิตร แล้วพยายามเลือกคนดีเป็นเพื่อนที่ดี เยาวชนที่มีปัญหาด้านยาเสพติด เห็นได้จากแหล่งจำหน่ายยาเสพติดภายในชุมชนลดน้อยลง ผู้ให้บ้าน เจ้าหน้าที่ตำรวจ อาสาสมัคร ช่วยกันสอดส่องดูแลเยาวชน รู้จักการนำเอาธรรมะไปเป็นหลักในการทำงาน เยาวชนที่มีปัญหาการยกพวกตีกัน เยาวชนมีความรักความเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักอดทนในการเผชิญหน้าต่อความยุ่งยากอันจะพึงมี ไม่มีปัญหาในเรื่องสถานที่อยู่หรือบ้านพัก เริ่มรู้จักสภาพสังคมที่เป็นอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางสื่อ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ วี ดี โอ ละคร เพลง การโฆษณา เยาวชนที่มีปัญหา ด้านศีลธรรมเสื่อม เห็นได้จากการพยายามหัดการรังเกียจความชั่วต่างๆ และประทับใจในความนิยมชมชอบในคุณงามความดีทั้งในที่ลับและที่แจ้ง นอกจากนี้เยาวชนเริ่มให้ความสนใจในเรื่องของการรักษาศีล ๕ ซึ่งในศีล ๕ นั้น มีข้อที่ ๓ ที่ให้งดเว้นจากประพฤตินิดในทางกาม

๕.๒ อภิปรายผล

สอบถามและสัมภาษณ์โดยการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม พระสอนศีลธรรม หัวหน้าหมวดสังคมครูประจำชั้น และตัวแทนนักเรียน

สรุปข้อคิดเห็นและเสนอแนะไปในทิศทางเดียวกันดังนี้

๑. เวลาการเรียนควรมีสัปดาห์ละ ๔ ชม. เดือนละ ๔ ครั้ง เป็นระยะเวลาที่เหมาะสม
๒. ควรเพิ่มอุปกรณ์การสอน เช่น ซี ดี หรือ วี ดี โอ ในการเรียนการสอน
๓. ควรให้นักเรียนเข้าฟังธรรมในบางโอกาส
๔. มีการส่งนักเรียนเข้าสอบธรรมะศึกษาทุกปี
๕. มีการฝึกอาราธนาศีล อาราธนาธรรม
๖. ให้นักเรียนทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ โดยเก็บขยะ ทำความสะอาดบริเวณวัด
๗. มีการทัศนศึกษาชมตัวอย่างที่ดี
๘. มีการสวดมนต์ทุกเย็นวันศุกร์

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง ครูพระสอนศีลธรรมโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม จากการค้นคว้าศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงการพัฒนาโรงเรียนวัดประชาเกี่ยวกับบทบาทการเรียนการสอนของโรงเรียน วัดต่อชุมชนและต่อสังคมมีการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อม ให้ดีขึ้นโดยเริ่มการพัฒนาปรับปรุงศาสนสถานที่มีสภาพ ปรับปรุงพื้นที่วัดและโรงเรียนให้มีสภาพที่ดีขึ้นใหม่ขึ้นให้มีสภาพสะอาดและร่มรื่น ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงและต่างชุมชนยอมรับมากขึ้น เป็นการพัฒนาโดยปรับทัศนะมุมมองให้เข้ากับยุคสมัย และวัดยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการค้าขายสร้างรายได้ให้กับชุมชนภายในวัด ทั้งยังมีการพัฒนาในด้านจิตใจควบคู่กันไปกับสังคมซึ่งเป็นจุดสำคัญที่วัดต้องการพัฒนา การพัฒนาวัดยังมีผลในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและต่างชุมชนแม้ต่างศาสนากันโดยมีการผสมผสานร่วมมือกันระหว่างสองศาสนา การอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนาเป็นที่ยกย่องของคนในจังหวัดและยังเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นในประเทศอีกด้วย

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาเชิงวิเคราะห์ศูนย์ยุติธรรมชุมชนในการแก้ปัญหาความขัดแย้งในชุมชนวัด
- ๒) ควรศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนวัดประชาโฆสิตาราม
- ๓) ควรมีการศึกษาถึงภาวะผู้นำของสำนักงานเขตที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนตามหลักพรหมวิหาร ๔
- ๔) ศึกษาการพัฒนาชุมชนวัดประชาโฆสิตารามกับการพัฒนาชุมชนกับกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ รุ่งเรืองธรรม. ๒๕๐๖.

_____. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ฉบับปรับปรุง ปี ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้า และพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).

ปิ่น มุฑกันต์ พันเอก. แนวการสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมตรี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____. มงคลชีวิต ภาค ๑, กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๕๓.

มหาวิทยาลัยขอนแก่น. การประชุมสัมมนาเรื่องการสอนจริยศึกษา. (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๑๕.

มูลนิธิปรางค์สำเร็จราชย์. มลทินปัญหา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๘.

พุทธทาสภิกขุ, พุทธจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๖.

_____. ศีลธรรมกับมนุษยโลก. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๖ กรุงเทพมหานคร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ก้าวไปในบุญ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๔.

_____. ประโยชน์สูงสุดของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๑.

_____. ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.

_____. หนังสือชุด เพื่อชีวิตที่ดี ภาสนาสร้างเองได้, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** พิมพ์ครั้งที่ ๓๐, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์** พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๘.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี). **ศีล ๕ รักษาโลก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อมรินทร์ พรินต์ติ้ง, ๒๕๕๘.

ราชบัณฑิตยสถาน.**พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**.กรุงเทพมหานคร บริษัท แพรคติกเคิล ดี.ซี. สตุดีโอ จำกัด, ๒๕๕๖.

วศิน อินทสระ, **สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘ เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

_____ . **สาระสำคัญแห่งมงคล ๓๘ เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๑๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก.**มนุษยธรรม**.กรุงเทพมหานคร :
ชวนการพิมพ์, ๒๕๓๓.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาภูมิราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____ . **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาภูมิราช-
วิทยาลัย, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. **หลักธรรมพระพุทธศาสนาหมู่บ้านรักษาศีล๕ในสังคมไทย**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ กรุงเทพ, ๒๕๕๖.

สมิทธิพล เนตรนิมิตร. **ภาพชีวิตของพระสงฆ์ในอริยวินัย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นีโอ ดิจิตอล
จำกัด, ๒๕๕๓.

สุจินโณ ภิกขุ. **อุโบสถวิธีตามพระพุทธานุญาต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. มูลนิธิพระยาสุนทรลิขิต, ม.ป.ป.

สุรีย์ มีผลกิจ และ วิเชียร มีผลกิจ. **พุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอนฟอร์ม จำกัด,
๒๕๔๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คำบรรยายในพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๕.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. ฉบับพิมพ์เผยแพร่ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐.

(๒) หนังสือแปล:

พระพุทธโฆสเถระ.**คัมภีร์วิสุทธิมรรค**.แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร).พิมพ์ครั้งที่
๑๐.กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพชร จำกัด,๒๕๕๔.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินท์ตั้งจำกัด, ๒๕๔๖.

(๓) วิทยานิพนธ์:

ฐานสุขวรรณ วังษ์สุภาพงษ์. “การนำหลักไตรสิกขาไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนชั้น ถมศึกษาปีที่ ๔-๖ โรงเรียนเทศบาล ๑ จังหวัดนครนายก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระรชพร ยกเชื้อ. “พระพุทธศาสนากับปัญหาอาชญากรรมในสังคมไทย”; ศึกษาความค่านิ่งเรื่องศีล ๕ ของผู้กระทำความผิดในเรือนจำกลางคลองเปรม”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาไพฑูรย์ สุทธิวิธูโร. “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธ ศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระอุบล กตปุณโญ (แก้ววงษ์ล้อม). “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของศีลที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาสำราญ ญาณส่วโร (พินดอน). “ผลกระทบการล่วงละเมิดศีล ๕ ที่มีต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระชินาธิ ชินวโร (เพชรพิทักษ์). “การบำเพ็ญศีลบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท: กรณีศึกษา พระภิกษุที่ตตขาดก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

ศิริวรรณ คำบัว. “ศึกษาความสัมพันธ์การรักษาศีล ๕ กับขันติในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

แนบ มหานิราณนถ์ บรรยาย. **วิสุทธิ ๗ ตอน ศีลวิสุทธิ**, ๒๕๐๘. [ออนไลน์].

<http://www.dharma-gateway.com/ubasika/naab/naab-04.htm>. ๙

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปัญญา). **พระวินัย : กฎเกณฑ์และคุณค่าทางสังคม**. ๒๕๔๖.

[ออนไลน์]. <http://www.mcu.ac.th/>. ๑ มิถุนายน ๒๕๕๙.

สรายุทธ กันหลง. **การทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

: <http://www.ipernity.com/blog/248956/424773> [๒๐ ม.ค. ๑๗].

สรายุทธ กั้นหลง. **ความสอดคล้องระหว่างข้อความกับวัตถุประสงค์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.ipernity.com/blog/248956/424224>, [20ม.ค. 17].

สุนิรัตน์ จันทร์รักษ์. **แบบจำลอง Cipp Model**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.gotoknow.org/posts/453748>, [20ม.ค. 17].

๒. ภาษาอังกฤษ

1. หนังสือ:

Bhikkhu Nanatusita. **Analysis of Bhikkhu Patimokkha**. First Edition. Kandy : Creative Printers & Designer, 2014.

Davids, T.W. Rhys and Stede, William edited. **The Pali Text Society's Pali-English Dictionary**. 7th Reprinted. London : Redwood Burn Limited Trowbridge & Esher, 1979.

Dhammavihari, PATIMOKKHA, **Encyclopaedia of Buddhism**, Volume II, Fascicle 1. Sri Lanka : The Govt. Printing Dept., 2003.

Senge. P.M. **The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization**. London: Century Press, 1990.

2. วิทยานิพนธ์:

Jotiya Dhirasekera. "Buddhist Monastic Discipline". **Thesis for the Degree of Doctor of Philosophy**. Peradeniya Sri Lanka: University of Ceylon, 1982.

ภาคผนวก

ก. ภาพประกอบการสัมภาษณ์

ข. การนำเสนอบทความวิจัย “พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ ณ ห้องประชุมย่อยที่ ๑๑ ห้อง ๓๑๓ อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธา-จารย์ (อ.จ. อาสภมหาเถร) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ก. ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์หัวหน้าหมวดสังคมโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

สัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

สัมภาษณ์ครูโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

สัมภาษณ์ครูโรงเรียนวัดประชาโฆสิตาราม

สัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม

สัมภาษณ์พระสอนศีลธรรม

ข. การนำเสนอบทความวิจัย “พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ ณ ห้องประชุมย่อยที่ ๑๑ ห้อง ๓๑๓ อาคาร ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ: พระเสริมชัย ปญญาวโร (ทองกัลยา)

วัน เดือน ปี เกิด: ๕ กรกฎาคม ๒๕๙๕

สถานที่เกิด: บ้านเลขที่ ๒๔๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลสังข์กระต่าย กิ่งอำเภอกุยบุรี
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

อุปสมบท : ๙ มิถุนายน ๒๕๔๕ ณ วัดโพธิ์ไทรโรจน์ อำเภोधุมพาราณสี จังหวัดราชบุรี

การศึกษา: จบ มศ.๓ รร.โพธารวันนาเสนีย์
จบ มศ.๖ รร.ช่างทอผ้าโพธาราม
จบ. ปวส.วิทยาลัยเทคนิคราชบุรี เขต ๒
จบปริญญาตรี วิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา

เข้าศึกษา: วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๕๘

สำเร็จการศึกษา: ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาธรรมนิเทศ
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. ๒๕๖๐

ที่อยู่ปัจจุบัน: วัดแค ตำบลตลาด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

โทรศัพท์: ๐๘๑ - ๐๐๙๙-๔๕๕